

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

CEZA YARGILAMASINDA KARÎNENİN İSPATTAKİ ROLÜ
(İslâm Ceza Hukuku İle Irak Ceza Hukuku Arasında Bir Mukayese)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sarbast Nadır ABDUL

VAN-2016

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

CEZA YARGILAMASINDA KARİNENİN İSPATTAKİ ROLÜ
(İslâm Ceza Hukuku İle Irak Ceza Hukuku Arasında Bir Mukayese)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Sarbast Nadır ABDUL

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN

VAN-2016

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ TERİMLER	1
1.2. İSLÂM CEZA HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ	4
1.3. İSPAT'IN TANIMI, ALANLARI, MEŞRÛİYETİ VE ÖNEMİ.....	6
1.3.1. İSPATIN ALANLARI.....	7
1.3.2. İSPATIN MEŞRÛİYETİ.....	7
1.3.3. KUR'AN VE HADİSTEN DELİLLER	8
1.3.4. İSPATIN ÖNEMİ	9
2. İSLAM CEZA HUKUKU VE IRAK CEZA HUKUKUNDA İSPATIN DAYANAKLARI	10
2.1. İKRAR VE SUÇUN İSPATINDAKİ YERİ	10
2.2. AHİTLİK VE SUÇUN İSPATINDAKİ ROLÜ	11
2.3. YEMİN VE İSPATTAKİ ROLÜ	12
2.5. KİTABET/YAZI VE İSLÂM HUKUKUNDAKİ ÖNEMİ	14
2.5. İLMU'L-KÂDÎ (HÂKİMİN ŞAHSİ BİLGİSİ) VE İSPATTAKİ ROLÜ.....	15
2.7. İSLAM HUKUKUNDA KARÎNELER	16
2.7.1. KARÎNE ANLAMıyla İLİNTİLİ BAZI LAFIZLAR.....	17
2.7.2. KARÎNELER VE ÇEŞİTLERİ	18
2.8. IRAK İSPAT KANUNUNA GÖRE KARÎNE ÇEŞİTLERİ	21
2.9. KARÎNELERLE GERÇEKLEŞEN İSPAT VE BUNUN DİĞER İSPAT ARAÇLARIYLA OLAN BAĞLANTISI	23
2.9.1. İKRAR İLE OLAN BAĞLANTISI.....	23

2.9.2. ŞAHİTLİKLE OLAN BAĞLANTISI	23
2.9.3. YEMİN İLE OLAN BAĞLANTISI	24
2.9.4. YAZI İLE OLAN BAĞLANTISI	24
2.9.5. İLMU'L-KÂDÎ İLE OLAN BAĞLANTISI.....	24
2.10. İSLÂM CEZA HUKUKUNDA KARÎNELERLE SUÇUN İSPATLANIP İSPATLANMAYACAĞINA DAİR FUKAHÂNIN GÖRÜŞÜ	25
2.10.1. DOĞRUDAN İSPATLANIR DİYENLER	25
2.10.2. DOLAYLI OLARAK İSPATLANIR DİYENLER.....	26
2.10.3. KARÎNELERLE İSPATIN GERÇEKLEŞECEĞİNİ SÖYLEYENLERİN DELİLLERİ	28
2.10.4. KARÎNELERİN DELİL SAYILAMAYACAĞINI SÖYLEYENLER VE DELİLLERİ.....	32
2.10.5. HER İKİ GÖRÜŞÜN MUKAYESESİ.....	34
2.11. KARÎNELERLE SUÇUN İSPATINA YÖNELİK İRAK ANAYASASI ...	37
2.11.1. KARÎNELERLE SUÇUN İSPATLANABİLİRLİĞİNİ İZAH EDENLER	39
2.12. KARÎNELER YOLUYLA HADD/CEZA VERİLMESİ GEREKEN SUÇLAR	41
2.12.1. HADDİN ÇEŞİTLERİ.....	41
2.12.1.1. ZİNA SUÇU VE KARÎNELERLE İSPATI	42
2.12.1.2. KAZİF/İFTİRA SUÇU VE KARÎNELERLE İSPATI.....	47
2.12.1.3. HIRSIZLIK SUÇU VE KARÎNELERLE İSPATI	48
2.12.1.4. İRAK KANUNUNA GÖRE HIRSIZLIK SUÇU VE İSPATI	50
2.12.1.5. SUKR/SARHOŞLUK SUÇU VE KARÎNELERLE İSPATI.....	51
2.12.1.6. KAT'U'T-TARİK/EŞKİYALIK VE KARÎNELERLE İSPATI	52
2.12.1.6. KISAS VE DİYET GEREKTİREN SUÇLAR VE BUNLARIN KARÎNELERLE İSPATI.....	53

2.12.1.6.1. CİNAYET SUÇUNUN İSPATI.....	54
2.12.1.6.2.ÖLÜMLE SONUÇLANMAYAN CİNAYET GİRİŞİMLERİ..	55
2.12.1.6.3.DİYET VE ÇEŞİTLERİ.....	55
2.12.1.7. TA'ZİRİ GEREKTİREN SUÇLAR VE BUNLARIN KARÎNELERLE İSPATI.....	57
3. HUKUKA YARDIMCI MADDİ (KRİMİNALİSTİK) İLİMLER VASITASI İLE KARÎNELERİN TOPLANMASI VE ÖNEMİ	61
3.1. MADDİ (KRİMİNALİSTİK) İZLER VE ÇEŞİTLERİ	62
3.2. DNA'NIN İSPATTAKİ ÖNEMİ	63
3.3. DNA'DAN YARARLANMA ALANLARI	64
3.4. DNA'NIN MECHUL CESETLERİN KİME AİT OLDUĞU HUSUSUNDAKİ YERİ.....	65
3.5. CİNAYET VAKALARINDA DNA'DAN YARARLANMA.....	69
3.6. DNA'NIN ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ YERİNE DAİR BAZI ÖRNEKLERİ 69	
3.7. GASP VE KAÇIRMA SUÇLARINA YÖNELİK DNA'DAN YARARLANMA	70
3.8. HIRSIZLIK VAKIALARINDA DNA'DAN YARARLANMA	71
3.9. TERÖR OLAYLARINDA DNA'DAN YARARLANMA.....	71
3.10. KAN İZİ.....	72
3.11. KAN TAHLİLİNDEN YARARLANMA ALANLARI.....	73
3.12. SUÇLARIN ORTAYA ÇIKARILMASINDA KAN TAHLİLİNİN KONUMU	74
3.13. PARMAK İZİ	75
3.14. GÖZ İZİ	76
3.15. DUDAK İZİ.....	77
3.16. Diş İZİ.....	78

3.17.	KULAK İZİ	80
3.18.	KOKU ALGISI VE İZİ	80
3.19.	TEKNOLOJİK CİHAZLARLA İSPAT	82
3.20.	SES KAYDI VE FOTOĞRAFLARDAN ELDE EDİLEN KARİNELER 84	
3.21.1.	İSLAM HUKUKUNDA SES KAYITLARININ KONUMU	85
3.21.2.	IRAK KANUNUNA GÖRE SES KAYITLARININ KONUMU	86
3.21.3.	İSLAM HUKUKU VE IRAK KANUNUNA GÖRE VİDEO KAYITLARININ KONUMU	87
3.21.4.	SUÇLARIN TESPİTİ KONUSUNDA BİLİŞİM ARAÇLARI VE OLUMLU YÖNLERİ.....	87
3.21.5.	SUÇLARIN TESPİTİ KONUSUNDA BİLİŞİM ARAÇLARI VE OLUMSUZ YÖNLERİ	88
	SONUÇ	90
	ÖZET	92
	ABSTRACT	93
	KAYNAKÇA	94

KISALTMALAR

a.mlf.	: Adı geçen müellif
a.s.	: Aleyhi'se-selam
bk.	: Bakımız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
s.	: Sayfa
ss	: Sayfa arası
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
yy	: Yayın evi yok

ÖNSÖZ

Gayelerin en üstünü adalettir. Hakkaniyet de adaletin olmazsa olmazlarındandır. Adaletin sağlanması ve dolayısıyla hakkaniyetin elde edilmesi ciddi bir araştırmayı gerektirmektedir. Hukuk da iki hususun vesilesidir. Dolayısıyla bunların tahakkuk etmesi için meçhul ve gizli durumları araştırıp açığa çıkarmak hukukla ilgilenenlerin işi olmalıdır. İşte bu yüzden İslam hukukçuları yargı ve onunla irtibatlı olan hususları çok fazla önemsemektedirler. Kendisiyle adaletin sağlanıp toplumun güven içinde olması ve hukuki istikrarın temin edilmesi bakımından İslam hukukun önemi inkâr edilemez.

Araştırma, Irak ceza yasaları ve İslam hukuku çerçevesinde karinelerin tesirini konu edindiği için önem arz etmektedir. Zira Irak ceza kanununda karînelerin yargı hükmüne etkisi bir hayli fazladır. Yine bu araştırma suçlunun ve suçların ortaya çıkartılmasına yardımcı olabilecek modern bilgi araçlarından karînelere ulaşma hususuna değindiği ve suç işleyenini adalete teslim etme imkânı sağladığı için de ayrı bir önemi haizdir.

Ayrıca araştırma, şer'î ve kanunî açıdan gerek Irak ceza yasalarında gerekse İslam şeriatı çerçevesinde karinelerin (belirti/kanıt) etkinliğini açıklamayı hedefleyip karinelerin ön plana çıkartılması hususunda hâkimin rolünü de ele aldığı için ayrı bir ehemmiyet arz eder. Bununla beraber üzerine hüküm bina edilmesi için karînelere yönelme hususunda hukukun konumunu açıklamakta ve suçların ortaya çıkartılmasında da günümüz dünyasındaki karinelerin rolünü ortaya koymaktadır.

Aslında şahitlik ve yürürlüğe girmesi açısından hâkimlerin verdikleri hükümlerde dayandıkları ispat metotları hukukun önem gösterdiği yargının birer parçasıdır. Çünkü hâkimler bunların aracılığıyla hakkı gözetebilirler.

Günümüz dünyasında da gerçeğe ulaştırması bakımından birçok güvenilir ve yeni karinelerin ortaya çıkmasının yanı sıra bunlar, suçların ıspatı hususunda önemli bir yer işgal eder. Zira söz konusu karineler sadece ıspattan hedeflenen duruma delil olarak değil aynı zamanda başka delillerden bağımsız bir şekilde bizatihi kendileri de delil olabilmektedirler. Bundan dolayıdır ki suç alanındaki ıspat, önceden kendisi hakkında delil hazırlanması güç olduğu ve doğrudan bir delilin sağlanamadığı maddi olaylarla bağlantılıdır. Özellikle suç işleyenler adaleti yanıltmak adına verileri

gizlemeye yelteniyorlarsa o zaman hâkimin önünde çoğu zaman suçlunun ihmal ettiği ve kendisini ele verebilecek olan suç ile ilintili gerçekleri/delilleri konuşurmak ve gerekli olanlar için de bunları gerekçe göstermekten başka seçenek kalmaz.

Buna ilaveten çok farklı alanları kapsamak suretiyle bilimin korkunç ilerleyişi maddi olaylar açısından karinelerin önemini daha da arttırmaktadır. Çünkü suçluların, geleneksel ıspat verilerine dayanan hâkimlerin bu çok önemli görevlerini zorlaştıracak şekilde bazen teknolojiyi ve bilimi de kullandıkları oluyor. Bundan dolayı ıspat açısından günümüzdeki karine vesilelerinden yardım almak neredeyse zorunlu olmuştur. Buradan hareketle biz de söz konusu amaca yönelik olarak faydalı olacağını düşündüğümüz bu konuyu araştırmaya çalıştık.

Araştırmamız tahlilî ve betimsel metot ile mukayeseli metot olmak üzere iki yöntem şeklinde ele alınacaktır. **Birincisi** Irak ceza yasaları ve İslam hukuku çerçevesinde karinelerin (belirti/kanıt) etkinliğini betimleme ve açıklama tarzında bir yaklaşımdır. **İkincisi** ise üzerine hüküm bina edilmesi açısından karinelere yönelme hususunda İslam hukuku ile Irak ceza kanunu arasında bir mukayese şeklindedir.

Ayrıca araştırmamızı giriş ve iki bölüm halinde sunmaya çalıştık. Giriş kısmında konuyla ilgili bazı ön bilgileri özetle aktardıktan sonra birinci bölümde de bu ilgili tanımlamaların anlamlarını ve karşılıklarını genişçe ele almaya çalıştık. İkinci bölümde ise zikredilen alt başlıkların tahlillerini ve açıklamalarını sunarak İslam hukuku ve Irak ceza yasaları çerçevesinde oldukça geniş bir şekilde ele aldık.

Bu çalışmamda ilgi ve alakalarını hiç eksik etmeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Selim Aslan'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sarbast Nadır ABDUL

VAN-2016

1. GİRİŞ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ TERİMLER

Böylesine yoğun ve karmaşık bir mevzuya girmeden önce bazı terim ve kavramların üzerinde durup kısaca açıklamayı uygun görmekteyiz. Zira söz konusu alanda az da olsa bilgi sahibi olmak isteyenlerin sıklıkla karşılaştıkları terimlerden önceden haberdar olmaları konunun daha iyi anlaşılması bakımından önem arz eder.

a. İslâm Ceza Hukukunun Mahiyeti

Aslında ele almaya çalışacağımız bu hukuk dalı, önce içinde geçen *fıkıh* ve *ceza* sözcüklerinden her birinin ayrı ayrı açıklanmasıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu iki kavram üzerinde durmak isabetli olacaktır.

a.a. Fıkıhın Sözlük ve Terim Anlamı

Kur'an-ı Kerim'de de *لِيَتَّقُوا فِي الدِّينِ* “*Dinde derin bilgi sahibi olmak için*”¹ şeklinde geçtiği üzere genel olarak dilciler ve usûlcülerin de² dediği gibi sözlükte, mutlak olarak bilme anlamına gelir. Ya da murat edilen şey ister açık ister kapalı olsun “konuşan kişinin maksadını anlama” şeklinde açıklanabilir ki bu da bir grup dilci ve usulcülerin tercih ettiği görüştür.³

Hukuk dilinde ise Ebû Hanife (ö. 150/767) fıkhı, “*Leh ve aleyhte olan şeylerin bilinmesi*”⁴ şeklinde tanımladığı gibi “*İslam hukukunun getirdiği tüm dini hükümleri bilme*” anlamında da telakki edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu tanıma göre fıkıh, itikadî, ahlakî ve ameli olarak da değerlendirilmektedir. Daha sonraları ahlakî ve itikadî hükümlerin bu çerçeve dışında bırakılmasıyla söz konusu kavram

¹ Tevbe, 9/122.

² Halil b. Ahmed el-Ferahidî, *el-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî ve İbrahim es-Sâmîrî, Dâr-u Mektebet-i Hilal, III, 370; Muhammed b. Ebû Bekr er-Râzî, *Muhtaru's-Sihâh*, thk. Yusuf Muhammed, 5. Baskı, ed-Dâru'n-nemûzeciye, Beyrut, 1999, s. 242; Ahmed b. Muhammed el-Feyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Ğaribi's-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, II, 479; Nasır b. Abdu's-Seyd el-Harezmi, *el-Mağrib*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts. s. 365.

³ Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 168; Mahmud Abdurrahman, *Mu'cemu'l-Mustalahât ve'l-Elfâzi'l-Fikhiyye*, Dâru'l-fâzıla, ts. III, 39; Kasım b. Abdullah el-Konevî, *Enîsu'l-Fukahâ fî Ta'rifâtil-Elfâzi'l-Mutedâvileti Beyne'l-Fukahâ*, thk. Yahya Hasen Murad, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004, s. 116.

⁴ Mahmud b. Ahmed b. Musa el-Aynî, *Minhatu's-Sulûk fî Şerhi Tuhfeti'l-Mulûk*, thk. Ahmed Abdurrezzak el-Kebîsî, 1. Baskı, Vizâretu'l-Evkâfi Ve's-Şuûni'l-İslâmiyye Katar, 2007, s. 30.

sadece ameli hükümlerin bilinmesi anlamına indirgenmiştir. Böylece fıkıh, “Tafsîlî delillerden istinbât edilen şer‘î-amelî hükümlerdir” şeklindeki tanımlanabilir.⁵

a.b. Suçun Sözlük ve Terim Anlamı

Çoğulu جنایات şeklinde gelen cinayet sözlükte, *kötü şeylerin işlenmesi, yapılan/işlenen günah karşısında sorumlu tutulma* anlamına gelmektedir.⁶ Dolayısıyla kişinin, işlediği bazı eylemlerinden dolayı gerek dünya gerekse ahirette karşılığını bulmasını zorunlu kılan bazı eylemler olarak değerlendirilebilir.⁷ Nitekim Hz. Peygamber s.a.v. de “*Kişi ancak kendisinin aleyhine suç işler*” buyurmuştur.⁸

Hukukî bir terim olarak ise bu kavram etrafında fıkıhçıların birçok görüş beyan ettiği görülür ki bunların başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci Görüş: Bu kavramın, insanoğlunun canına yönelik düşmanca yapılan bir saldırı şeklindedir ki bu, çoğunlukla dört mezhep fukahâsının görüşünü yansıtır.⁹

İkinci Görüş: Gerek can gerekse mala karşı işlenen suçları kapsadığı yönündedir ki bu fukahadan bazılarının görüşüdür.¹⁰ İbn Kudâme (ö: 620) ve ez-Zeyla‘î (ö: 743) de bu görüşü savunanlardandır.¹¹

Üçüncü Görüş: İslam hukukunda son derece muteber sayılan zaruri maslahatlar/yararlar hakkında işlenen suçlar için kullanıldığı yönündedir. Bazı Maliki¹² Hanefi¹³ ve Şafii¹⁴ fukahâsı bu görüşü savunmaktadır.

⁵ Muhammed b. Abdullah b. Bahadır ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhît fî Usuli'l-Fıkh*, 1. Baskı, Dâru'l-Ketbî, 1994, I, 34.

⁶ Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hatab, *Kurretu'l-Ayn li Şerhi'l-Verekât*, thk, Celal Amir el-Cehânî, ts. s. 5.

⁷ Konevî, *Enîsul-Fukahâ*, s. 108; Feyûmî, *el-Misbâhi'l-Munîr*, I, 112.

⁸ Mecdudî Ebû's-Saadet el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmud Muhammed et-Tenâhî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, I, 309.

⁹ İbn Ebî Şeybe, *Müsned-u İbn Ebî Şeybe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azârâ - Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, 1. Baskı, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1997, Hadis no: 561, II, 55; İbn Mâce, *Sunen-u İbn Mâce*, “Bab-u Ma Yucnâ Ehedun ala Ahd”, thk. Muhammed Fûad Abdalbaki, Dâr-u İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Hadis no: 2669, II, 890.

¹⁰ Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman Şeyh Zâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Multaka'l-Ebhur*, thk. Halil Umran el-Mensûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998, IV, 308; Alaaddîn Ebû'l-Hasan el-Merdâvî, *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts. IX, 433.

¹¹ Osman b. Ali b. Mahcen ez-Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, 1. Baskı, el-Matbaatu'l-Kubrâ el-Emîriyye, Kahire, VI, 97; Alaaddîn Ebû Bekir Muhammed b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Senâi' fî Tertibi's-Şerai'*, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1986, VII, 233; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudame, *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî - Abdulfettah Muhammed el-Hulv, 3. Baskı, Âlimu'l-Kutub, Riyad, 1997, XI, 443.

¹² İbn Kudame, *el-Muğni*, XI, 433.

Fakihler *cerime* sözcüğünün tanımında -aşağıda aktarılacağı üzere- iki yol izlemişlerdir:

Birincisi, cezaî yön ve hukukun üstünlüğüne boyun eğdirme şeklidir ki fakihlerin, “ Allah’ın ya hadd ya da ta’zîr (terbiye etme) gibi tehditlerle sakındırdığı ve şer ‘î yasaklar olarak görülen eylemleri açıklamak için başvurdukları yöntemdir.¹⁵ İkincisi ise yasaklanan bir eylemin yapılmasından ya da emredilen bir şeyin terkedilmesinden dolayı cezaya tabi tutulmayı gerektiren davranışlar¹⁶ şeklinde yani Allah’ın emir ve yasaklarıyla doğrudan bağlantılı olan eylemler için fukahânın takip ettiği yoldur.

Cinayet ve kendisine karşı suç işlenen kişinin hakkı fakihlerin ilgi alanı olmuştur. Dolayısıyla suçlar arasındaki ağır ve basitlik derecelerine bakılarak cinayet, sadece birilerinin can/beden sağlığına karşı gerçekleştirilen saldırı ve düşmanlığa tahsis edilmiştir. Çünkü öldürme veya yaralama suçu diğer suçlara nazaran etkisi daha büyük ve tesiri daha yıkıcı olduğundan dolayı cinayet sözcüğünün manası sadece bedene karşı işlenen suçları ifade etmeye münhasır kılınmıştır ki dilde, bir bütünü ifade etmek için onun yerine en önemli parçasını kullanmak caiz görülmüştür. Yani cinayet kavramı altına hukuka aykırı düşen herhangi bir suçun girmesi hususunda bir engel yoktur.¹⁷ Bundan dolayı birçok araştırmacı *el-Fıkhu'l-Cinâî* kavramını hadd, kısas, diyet ve ta’zîr cezası gerektiren suçlar için de kullanmaktadırlar.

a.c. Kanunda Suçun Tanımı

Aslında birçok hukukçu cinayeti, ya cezası beş yıldan az olmayacak şekilde belirli bir süre hapsedmeyi ya müebbet olarak ceza vermeyi ya da idamını

¹³ Ebu'l-Abbas Şihabuddîn Ahmed b. İdris el-Karafî, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Hacî, 1. Baskı, Dâru'l-Garbi'i-İslâmî, Beyrut, 1994, XII, 5.

¹⁴ Ebu'l-Hasan Alaaddîn Ali b. Halil et-Tirablûsî, *Mu'înu'l-Hukkâm fîmâ Yetereddedu Beyne'l-Hasmeyn mine'l-Ahkâm*, Dâru'l-Fikr, ts. s. 180.

¹⁵ Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Maverdî, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ts. s. 176.

¹⁶ Abdulkadir Êde, *et-Teşriu'l-Cinâî el-İslâmî*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, ts. I, 66.

¹⁷ Evmîd Osman el-Kurdî, *Ukûbetu'l-İ'dâm fi's-Şeriatî'l-İslâmiyye*, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2008, s. 9.

gerektirecek şekilde en şiddetli bir cezayı gerektiren beden ile ilgili işlenen suçlar olarak görüyor.¹⁸

1.2. İSLÂM CEZA HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ

İslâm ceza hukuku sisteminde çoğu çağdaş yasaların da yer verdiği bazı özellikleri şunlardır:

a. Suç ve Cezanın Kanuniliği İlkesi: Buradan, kesin bir şekilde gerek türünü gerek miktarını gerekse hâkim'in uygulama alanındaki yetkisini belirleyebilecek ve ta'zîr cezası dışında kalan *hadd* ve *kıyas* cezaları gibi işlenen suçların cezaî karşılığının dayanağını teşkil eden şer'î bir nass (Kur'an-Sünnet) kastedilmektedir.¹⁹ Aslında bu ilke cezaî metinlerin hukuksal ilkelerinden ikinci kısmı teşkil eder. Zira usul âlimleri "*Hüküm vaz edilmeden önce mükelleflerin eylemleri için herhangi bir yaptırım söz konusu değildir*"²⁰ veya "*Hüküm vaz edilmeden önce herhangi bir teklif olamaz*"²¹ ya da "*Eşyada asıl olan ibahadır*"²² şeklinde bir ilkeye varmışlardır. Tabi ki bu ilkenin varlığı kişinin cezalandırılmasını öngörececek bir nass olmadığı sürece herhangi bir fiil ve tasarruf hakkında öyle ulu orta ceza verilemeyeceğini temin etmek içindir. Yani insanın yükümlülüğü/sorumluluğu ancak ve ancak şâri' (kanun koyucu) den gelen şer'î bir nass ile söz konusu olur.²³

b. Cezanın Yargısalılığı İlkesi: Aslında bu ilke bir önceki ilkenin bir mütemmimi mesabesinde. Zira hem İslâm ceza hukukunun hem de beşeri kanunların muteber özelliklerinden bir tanesi de cezanın, ancak hâkimin kararıyla verilebileceğidir.²⁴ Dolayısıyla İslâm ceza hukukunda cezaî müeyyideler sadece

¹⁸ Ali Hüseyin Halef - Sultan Abdulkadir eş-Şâvî, *el-Mebâdiu'l-Âmme fi Kânûni'l-Ukûbât*, el-Mektebetu'l-Kanuniyye, Bağdat, ts. s. 287.

¹⁹ Üde, *et-Teşriu'l-Cinât*, I, 629; Abdulkarim Zeydan, *el-Ukûbetu fi ş-Şeriatil-İslâmiyye*, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1988, s. 20.

²⁰ Huseyn b. Ali b. Talha er-Recrâcî, *Raf'u'n-Nikâb an Tenkihi's-Şihâb*, thk. Ahmed b. Muhammed es-Serrâc - Abdurrahman b. Abdullah el-Cebrîn, 1. Baskı, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 2004, II, 143; Seyyiduddîn Ali b. Ebû Ali b. Muhammed el-Âmidî, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, thk. Abdurrezzak Afîfî, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, ts. I, 91.

²¹ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*, thk. Muhammed b. Süleyman el-Eşkar, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997, s. 126.

²² Huseyn b. Ali b. Heccac b. Ali es-Sıgnâkî, *Şerhu'l-Bezûdî*, thk. Fahrüddîn Seyyid Muhammed, 1. Baskı, Mektebetu'r-Rüşd, 2001, III, 1406.

²³ Abdu'l-Ulâ Muhammed b. Nizamuddîn el-Ensârî, *Fevâtihu'r-Rehemût bi Şerhi Musselemi's-Subût*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed, 1. Baskı, Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, I, 39.

²⁴ Mustafa Kâmil, *Şerh-u Kanûni'l-Ukûbâtî'l-İrâkî el-Kısmu'l-Âmm fi'l-Cerîmeti ve'l-İkâb*, 1. Baskı, Matbaatu'l-Maarif, Bağdat, 1949, s. 259.

yargı gücüyle uygulanabilir²⁵ ve kendisine karşı suç işlenen kişi veya onun ailesinden birisi kişiyi kendi kafasına göre asla yargılayamaz ki böyle bir durumda kısas hakkı düşmekle beraber yargılanması da söz konusu olacaktır.²⁶ Bu, Irak kanununa göre de böyledir. Yani özel bir ceza mahkemesi tarafından herhangi bir şahıs yargılanamaz. Hatta idari güç, savcılık veya emniyet suçlu suçunu itiraf etse bile onu asla (hâkim karşısına çıkarılmadan) yargılayamaz.²⁷

c. Cezanın Şahsiliği İlkesi: Yani yüce Allah'ın وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى “Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günahını yüklenmez”²⁸ şeklindeki emri ve Hz. Peygamberin, “Kişi ancak ve ancak kendi kendisine karşı suç işler”²⁹ şeklindeki buyruğunda da dile getirildiği gibi şahıs ister kendisi suç işlesin ister ortak olup yönlendirsin isterse teşvik eden olsun sadece kendisi cezaî müeyyidelerden sorumlu tutulur ve asla onun yakını ya da arkadaşı, işlediği suçtan sorumlu tutulamaz.³⁰

d. Cezanın Genelliği İlkesi: Bu ilkedен, işlenen suç ne olursa olsun ve kim işlerse işlesin aralarında hiçbir fark olmaksızın herkesin hukuk önünde eşit olarak yargılanması kastedilir.³¹ Ancak böyle olması durumunda adaletin varlığı ve zulmün bertaraf edilmesinden söz edilebilir. Bu bağlamda Hz. Âişe'den gelen bir rivayet çok çarpıcıdır. Şöyle ki: Hırsızlık yapan Mahzûmiyye kabilesinden bir kadının hali Kureyş'i üzmüş ve bunun hakkında Hz. Peygamberle kim konuşacak? demişler. Bazıları, buna ancak Resulallah'ın çok sevdiği Üsâme b. Zeyd cesaret eder” demişler. Bunun üzerine Üsâme peygamberle konuşmuş ve Hz Peygamber, “Allah'ın hadlerinden bir hadd hakkında şefaath mi ediyorsun/diliyorsun?” buyurmuş sonra ayağa şunları söylemiştir: “*Ey insanlar! Allah sizden öncekileri ancak şunun için helak etmiştir ki, onlar aralarından şerefli biri hırsızlık yaptığında onu bırakırlar,*

²⁵ Mâverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, s. 17; Muhammed b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, thk. Muhammed Hamid el-Fakî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, s. 66.

²⁶ Zekeriyya el-Ensârî, *el-Gararu'l-Behîye fî Şerhi Behceti'l-Verdiyye*, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, ts. V, 4.

²⁷ Abûd es-Sırac, *İlmu'l-İcrâm ve İlmu'l-İkâb*, 2. Baskı, Câmiat-u Kuveyt, 1985, s. 403.

²⁸ En'am, 6/164.

²⁹ Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, thk. Beşar Avad Ma'rûf, 2. Baskı, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998, IV, 34.

³⁰ Nizam Tevfik el-Mecâlî, *Şerh-u Kanûni'l-Ukûbât Kısmu'l-Âmm*, Dâru's-Sakafe, 2. Baskı, Umman, 2005, s. 419.

³¹ Zeydân, *el-Ukûbe*, s. 22; Halef - Ali Huseyn eş-Şâvî - Sultan Abdulkadir, *el-Mebâdiu'l-Âmme fî Kanuni'l-Ukûbât*, Vizâretu't-Ta'limi'l-Âli ve'l-Bahsi'l-İlmî, 1982, s. 408.

cezalandırmazlar; zayıf olan çalarsa had cezasıyla cezalandırılırdı. Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in kızı Fatma bile hırsızlık etseydi mutlaka elini keserdim!"³²

1.3. İSPAT'IN TANIMI, ALANLARI, MEŞRÛİYETİ VE ÖNEMİ

Sözlükte mücerred mâzî kökü olarak ثَبَّتَ “sabit kıldı” şeklinde gelen الإثبات mastarının anlamı, *pekiştirme, karar kılma, koruma altına alma ve iddianın doğruluğu hakkında delil ortaya koyma* gibi anlamlar etrafında yoğunlaşır.³³ Terim olarak ise mütakaddimün fakihlerin bu kavramı kullanmadığını bunun yerine “*İkâmetu'l-Hücce*” (delil getirme) tarzında veya bu cümlenin anlamını taşıyan başka cümleler kullandığını görürüz. Bu kavrama ilk olarak eş-Şerîf el-Cürcânî (ö: 816/1413) şöyle bir tanım getirmiştir: الإثبات هو الحكم بثبوت شيءٍ لآخر. “İspat, bir şeyin başka bir şeye sübutu (verilmesi) hususunda (bir konuda) hükme varmaktır.”³⁴ Ayrıca bu tanım genel bir tanım olarak kabul görmüştür.

Günümüz İslâm hukukçuları da bu kavramı değişik şekillerde açıklamaya çalışmışlar ve çoğunlukla aşağıda verilen tanımda karar kılmışlardır:

الإثبات إقامة الدليل أمام القضاء بالطرق التي حدتها الشريعة الإسلامية على حق أو على واقعة تترتب عليها آثارها.

*İspat; mahkeme önünde İslâm hukukunun belirlediği metotlarla herhangi bir hak veya (İslam hukukunun söz konusu metotlarıyla ilintili olarak herhangi) bir vakıa hususunda delil getirme eylemidir.*³⁵

Bazı fakihler de şahitler, yemin ve ilgili durum ipuçları gibi anlamlara gelen “*beyyine*” terimini İspat anlamında kullanmışlardır.³⁶

Irak kanununa göre ise ispat şöyle açıklanmıştır:

³² İshak b. İbrahim b. Muhlid b. İbrahim b Râheviye *Musned-u İshak*, thk. Abdulgafûr b. Abdülhakk, 1. Baskı, Mektebetu'l-İman, Medine, 1991, II, 335.

³³ İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrib el-Efrîkî el-Mısırî, *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmed Hasbullah-Haşim Muhammed eş-Şâzelî, Dâru'l-Maarif, Kahire, I, 467; Muhammed b. Yakup el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrut, 2005, s. 149; Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris, *Mu'cem-u Makayîsi'l-Luga*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1979, I, 399; el-Mu'lim Batrîs el-Bustânî, *Muhîtu'l-Muhît*, 2. Baskı, Mektebet-u Lübnan, 1987, s. 77.

³⁴ Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed b. Sıddık el-Münşâvî, Dâru'l-Fazıla, Kahire, ts. IX, 3.

³⁵ Ahmed Ferac Huseyin, *Edilletu'l-İsbât fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Dâru'l-Câmia el-Cedîde, 2004, s. 7; Muhammed Mustafa ez-Zuheylî, *Vasâilu'l-İsbât fi's-Şeriatu'l-İslâmiye*, 1. Baskı, Mektebet-u Dâru'l-Beyân, Beyrut, 1982, I, 23.

³⁶ Muhammed b. İbrahim b. Abdullah et-Tevcîrî, *Mavsûtu'l-Fikhi'l-İslâmî*, 1. Baskı, 2009, V, 227.

a. Hâkimin, özgür düşüncesi ve saf/halis vicdani kanaatiyle kendisine sunulan somut delillerden hareketle suç isnat edilen kişinin gerçekten o suçu işleyip işlemediğiyle ilgili kanunca suçluya verilmesi gereken cezayı belirleyecek ya da tamamıyla serbest bırakılmasını öngörecektir şekilde bir karar verme aracıdır.³⁷

b. Gerçeğin ortaya çıkarılmasına vesile olabilecek her şeye denilebilir. Ayrıca cinayet iddiasıyla suçlanan kişinin suçunu ortaya çıkartacak tüm deliller için de kullanılır.³⁸

c. Kanunun belirlediği yöntemler doğrultusunda mahkeme önünde iddia makamına temel teşkil edecek hukuksal bir gerçek hakkında delil temin etme eylemine de denir.³⁹

1.3.1. İSPATIN ALANLARI

İster medenî, ister ticarî isterse cinâî olsun bir şeyin ispatı elbette ki bir delile dayanmak zorundadır ki hâkim onunla karar verebilsin. Dolayısıyla medenî ve ticarî olarak alım-satım, çeşitli alanlarda kararlaştırılmış akitler gibi faaliyetlerin delile ihtiyaç duyduğu ortadadır. Aynı şekilde gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda işlenen bir suç ya da kanunun dışına çıkmak cinâî alan olarak bilinir ve elbette ki bu da belli bir yasaya tabidir ki canî/suçlu suçundan vazgeçsin ve (ortalığa) huzur ve adalet hâkim olabilsin. Bundan dolayı ibadetler ve inançları bile kapsayacak şekilde ispatın çemberi bir hayli geniş tutulmuştur. Bizim kastettiğimiz ise ispatın, genel olarak karşılıklı muamelelerde ihtiyaç duyulan ve kısaca malî, bireysel durumlar ve cinayetler olarak özetlenebilecek şeklindedir.

1.3.2. İSPATIN MEŞRÛİYETİ

İslâm hukukunun en önemli gayelerinden bir tanesi de tamamıyla bağımsız bir biçimde hak ve hukukun ortaya çıkartılması, buna yardımcı olunması ve ister açık ister gizli olsun haksızlığın ortadan kaldırılmasıdır. Dolayısıyla yasalar bireylere haklarının verilmesi açısından zorunludur ki bu da inkâr esnasında ortada bir ispat aracının/delilin olmasına bağlıdır. Yoksa İbn Abbas'tan “Eğer kişiye (ispat olmadan)

³⁷ Ali es-Semmâk, *el-Mavsuâtu'l-Cinâiyye fi'l-Kadâi'l-Cinâiyyi'l-İrâkî*, 2. Baskı, Matbaatu'l-Câhız, Bağdat, 1990, s. 165.

³⁸ Abdülmelik el-Cundî, *el-Mavsuâtu'l-Cinâiyye*, 2. Baskı, Dâru'l-İlim li'l-Cemi', Lübnan, 1931, I, 104.

³⁹ Abdulhamit eş-Şevâribî, *et-Ta'liku'l-Mevdû'î ala Kanûni'l-İsbât*, Menşectu'l-Maarif, 2002, s. 7.

kendi iddiasından hareketle bir şeyler (hemen) verilseydi bazıları bazılarının mallarını ve kanlarını isteyeceklerdi. Fakat iddia makamına şahit/ispat; inkâr edene ise yemin düşer”⁴⁰ şeklinde gelen bir hadiste açıklandığı gibi ispatın/delilin istenmesi bu gibi haksızlıkları ortadan kaldırmak içindir.

1.3.3. KUR’AN VE HADİSTEN DELİLLER

Bakara suresinde geçen *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَيْنَكُمْ* كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيَمْلَأِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا “*Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir kâtip adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin ve hepsini tam yazdırsın*”⁴¹ mealindeki ayet ispatın varlığını teyit etmektedir. Aynı şekilde söz konusu ayetin biraz sonrasında *وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ* “(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir” şeklinde gelen ayetler de güven hususunda şahitliğin gerekli olduğuna işaret eder ki bu da şahitliğin ispat yöntemlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

İbn Abbas’tan gelen bir rivayet şöyledir: *Ashab-ı kiramdan Hilal b. Ümeyye (r.a), hanımına zina isnadında bulununca Rasûlüllah (s.a.v); dört şahitle bunu isbat etmesini, aksi halde zina iftirası cezası (kazif) uygulanacağını bildirdi.*⁴² Dolayısıyla eğer birileri bu gibi bir durumda dört şahit getirirse seksen değnekten kurtulur ve ceza kadına uygulanır. Aksi halde iftira suçundan, erkeğe seksen değnek vurulur ya da liân ile bu ceza düşer.⁴³

⁴⁰ Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir, Ata, 2. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, V, 541.

⁴¹ Bakara, 2/282.

⁴² Ebû Abdurrahman Muhammed Nasiruddîn el-Albânî, *Muhtasar-u Sahihi'l-İmam i'l-Buhârî*, 1. Baskı, Mektebetu'l-Maarif, Riyad, 2002, III, 233.

⁴³ Muhammed b. Salih el-Useymîn, *eş-Şerhu'l-Mumetta' ala Zâdi'l-Mustenki'*, Dâru İbni'l-Cevzî, 2006, XIII, 287.

Fukahânın ittifakiyle (icmâ) iddia makamının delil /şahit getirmemesi ve suçlanan kişinin yemin etmesinden sonra hâkimin verdiği/vereceği karar kesinlikle geçerlidir/doğrudur.⁴⁴

Aklî olarak ise şunları söyleyebiliriz: Yukarıda aktarılan hadiste de işaret edildiği gibi delilsiz ve ispatsız bir şey elde edilebilseydi insanların neler isteyeceği tahmin bile edilemezdi. Dolayısıyla hâkime gerekli tüm delillere ulaşması için müsaade verilmelidir ki sağlıklı bir netice üretebilsin. Zira deliller olmasa haklar zayı olmaya mahkûmdur. Zaten hâkimin de kendisini gerçeğe ulaştırarak delillerden yoksun bir şekilde karar vermesi düşünülemez.

1.3.4. İSPATIN ÖNEMİ

Aslında ispat hak ve hukukun bizatihi bir parçası olmamakla beraber onların önemli bir dayanağıdır. Dolayısıyla mantıksal olarak, bir konuda herhangi bir delil getiremeyenlerin, hakkı iddia etmelerinin bir değeri olmaz. Ayrıca ispatın, bireysel yararlarının yanı sıra toplumsal faydalarının da olduğu unutulmamalıdır. Bir şey iddia eden birisi bunu kendi çabasıyla elde edemez ve dolayısıyla mahkemeye gitmesi gerekir. Eğer bu hususta herhangi bir delil getiremezse istediğini alamaz. Buna ilaveten hasımlar arasındaki çekişmeleri ve batıl argümanları ortadan kaldırmak için de ispata büyük bir görev düşer ki bu yönüyle ispat, toplumda güven ve istikrarın sağlanması bakımından büyük bir önemi haizdir.⁴⁵ Binaenaleyh ispat teorisinin kanunun en önemli teorilerinden biri olduğu ve pratik olarak da uygulandığı hususta hiçbir şüphe yoktur. Zira onun sayesinde somut bir şekilde mahkemede bize her şey ayan beyan görünür. Eğer ortada hakkın ispatı için bir delil varsa o zaman kişinin iddiası dikkate alınır, aksi takdirde iddia ettiği/istediği hiçbir şeyi elde etmesi söz konusu olamaz.

⁴⁴ Ali b. Muhammed b. Abdulmelik İbnu'l-Kattân, *el-İknâ' fi Mesaili'l-İcma'*, thk. Hasan Fevzi es-Se'îdî, Dâru'l-Fârûk'l-Hadîse, 2004, II, 148; İbn Munzir, Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim, *el-İcmâ'*, thk. Fuâd Abdu'l-Mun'im Ahmed, 1. Baskı, Dâru'l-Müslim, 2004, s. 65; İbn Hazm, *Merâtibu'l-İcma'*, s. 51.

⁴⁵ Muhammed Yahya Matar, *Mesâilu'l-İsbât fi'l-Kadâya'l-Medeniyye ve't-Ticâriyye*, Dâru'l-Câmia, Beyrut, ts. s. 10-11.

2. İSLAM CEZA HUKUKU VE IRAK CEZA HUKUKUNDA İSPATIN DAYANAKLARI

2.1. İKRAR VE SUÇUN İSPATINDAKİ YERİ

Sözlükte *ispat* ve *itiraf*⁴⁶ anlamına gelen “ikrar”, kavram olarak *başkasına ait bir hakkın kendisi üzerinde bulunduğu dair kişinin beyanı ve itirafı ya da kişinin, kendisi hakkında hüküm gerektirecek bir ihbarda bulunması*⁴⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

1979 Irak Anayasasının 59. maddesinin 107. bendinde geçen birkaç tanım ise şöyledir: *İkrar; hasmın mahkeme önünde kendisinde başkasının hakkı olduğuna dair ihbarda bulunması veya herhangi bir vakta ve kanuni bir eylemle aleyhine delil teşkil edecek bir şekilde dile getirdiği itirafı*⁴⁸ *ya da ister kasıtlı ister kasıtsız olsun kişinin aleyhine hukukî sonuçlar doğurabilecek şekilde üzerindeki herhangi bir hakkın bulunduğu yönelik gerçekleştirdiği bir ifadeye denir.*⁴⁹

İkrar ile ortaya çıkabilecek cezaî müeyyideler ise şöyle sıralanabilir:⁵⁰

- a. Cinayet suçu ki bu konuda fakihlerin görüş birliği vardır.
- b. Zina, içki ve kazif/iftira suçu.
- c. Hırsızlık ve eşkıyalık suçu.
- d. İrtidâd/dinden dönme suçu.

⁴⁶ Sa'dî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fıkhî Lugaten ve İstilâhen*, 2. Baskı, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1988, s. 299; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Battal er-Rekbî, *en-Nizâmu'l-Musta'zab fî Tefsir-i Garibi'l-Elfâzi'l-Muhezzeb*, ts. II, 383; İyâd b. Mûsâ b. İyâd es-Sebtî, *Meşâriku'l-Envâr ala Sihâhi'l-Âsâr*, el-Mektebetu'l-Atika ve Dâru't-Turâs, ts. II, 177; Muhammed b. Kasım el-Ensârî İbn Arefe, *el-Hidâyetu'l-Kâfiyetu's-Şâfiye li Beyâni Hakâiki'l-İmam İbn Arefe el-Vâfiye*, 1. Baskı, el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts. s. 322.

⁴⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Kafsî, *Lubâbu'l-Lubâb fî Beyâni ma Tedemmenehu Ebvâbu'l-Kitab mine'l-Erkâni ve's-Şurûti ve'l-Mevâni' ve'l-Esbâb*, 1. Baskı, 2003, s. 245.

⁴⁸ Matar, *Mesâilu'l-İsbât*, s. 281.

⁴⁹ Şevâribî, *et-Ta'liku'l-Mevdû'î*, s. 784; Abdurrezzak es-Senhûrî, *el-Vasît*, ts. s. 4741.

⁵⁰ Abdullah b. Muhammed et-Tayyar-Abdullah b. Muhammed el-Mutlak-Muhammed b. İbrahim el-Mûsî, *el-Fıkhü'l-Muyesser*, Dâru'l-Vatan, Riyad, 2011, VII, 130-199; Ebû Mâlik Kâmil b. es-Seyid Salim, *Sahih-u Fıkhü's-Sunne ve Edilletuh ve Tevzihi-u Mezâhibi'l-Eimme*, el-Mektebetu't-Tevkifiyye, Kahire, 2003, IV, 97-160; Ebû Abdurrahman Abdullah b. Abdurrahman, *Tavzihu'l-Ahkâm min Buluği'l-Merâm*, Mektebetu'l-Esedî, 2003, VI, 267; el-Cezerî, *el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbâa*, ts. V, 66.

2.2. AHİTLİK VE SUÇUN İSPATINDAKİ ROLÜ

Sözlükte *kesin haber, hazır bulunma ve açık ifade* anlamlarına gelen⁵¹ “şehadet” terim olarak, *hâkimin huzurunda/mahkeme önünde (çağırılmamış olsa bile) bir şahsın diğer bir şahıs üzerindeki hakkı hususunda bizzat şehadet sözcüğünün kullanmasıyla gerçekleştirdiği ihbara/ifadeye* denir.⁵²

Modern hukuka göre ise şehadet, (*bireyin*) *trafik kazası; kulak misafiri olduğu bir akit veya borç veren bir şahsın belli bir miktarı bir başkasına verdiğini görüp ve aralarındaki konuşmalara da şahit olması gibi (yani tahmin ve ön görüşlerden uzak bir şekilde herhangi) bir olayı bizzat görüp, işitip veya hem görüp hem de işitip ve ardından bunu olduğu gibi mahkeme önünde anlatması veya yemin akdinden sonra mahkeme önünde sarf edilen cümleler şeklinde açıklanmıştır.*⁵³

Şahitliğin cezâî müeyyidelerdeki konumuna gelince bunu iki şekilde ele almamız mümkündür. **Birincisi**, Zina hususundaki şahitliktir ki bu Kur'an-ı Kerimde “*Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin*”⁵⁴; *وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةٍ* “*Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir*”⁵⁵ şeklinde geçen ayetlerden de anlaşılacağı üzere dört erkek olmalıdır. Dolayısıyla zina suçu hususunda yüce Allah dört şahit getirilmesini emretmiştir. Aksi takdirde kazf cezası uygulanır.

Şayet dört erkeğin şahitliğiyle birisine hadd uygulandıktan sonra aralarında birisinin köle olduğu ya da iftira suçundan ceza aldığı tespit edilirse o zaman her dördüne de hadd uygulanır ve bunlardan herhangi bir yaralama ücreti istenemez.

⁵¹ Raâzî, *Muhataru's-Sihâh*, s. 349; İbn Fâris, *Mu'cem-u Makayîsi'l-Luga*, s. 444; Huseyin el-Mu'min, *Nazariyet-u İsbâti's-Şahâde*, Dârul'l-Kutubi'l-Arabî, Mısır, 1951, II, 15; Ali Haydar, *Durru'l-Hukkâm Şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm*, thk. el-Muhâmî Fehmî el-Huseynî, Dâr-u Âlemi'l-Kutub, 2003, IV, 337; Muhammed b. Ali el-Haskefî, *ed-Durru'l-Muhtâr Şerh-u Tenvîri'l-Ebsâr ve Câmi li'l-Bihâr*, thk. Abdulmun'im Halil İbrahim, Dârul'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002, s. 483; el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi'l-Kur'an*, s. 465; Mansûr b. Yunus b. İdris el-Behûtî, *Keşfu'l-Kinâ' an Metni'l-Iknâ'*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1983, VI, 404.

⁵² Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s. 111; Kâsânî, *Bedâiu's-Senâi'*, IX, 3.

⁵³ Senhûrî, *el-Vasît*, II, 311-312; Usmet Abdulmecid, *Şerh-u Kânûni'l-İsbât*, ts. s. 177; Şerkâvî, *Muzkirât fi'l-İsbât*, ts. s. 103.

⁵⁴ Nisa, 4/15

⁵⁵ Nur, 24/4.

Ancak kişi, söz konusu dört şahsın şahitliğiyle recmedilmişse o zaman diyeti Beytu'l-Maldan/devlet hazinesinden ödenir.⁵⁶

İkincisi ise geri kalan hadd cezaları ve kısas cezası için yapılan şahitliktir ki burada da kadınların şahitliği geçerli olmayıp iki erkeğin şahitliği gereklidir. Nitekim yüce Allah şöyle der: *فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمَلَّ هُوَ فَلْيَمَلْ وَلِيَّهُ*: *Fakat, eğer üzerinde hak olan (borçlu) olan kişi, sefih (aklı ermeyen) veya zayıf (küçük, güçsüz) ise veya kendisi onu (söyleyip) yazdıramayacak bir durumda ise o takdirde velisi onu adaletle yazdırsın. Ve erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun.*⁵⁷

2.3. YEMİN VE İSPATTAKİ ROLÜ

Yemin sözcüğü sözlükte güç/kuvvet ve sağ (solun karşıtı anlamında) kullanılmaktadır. Nitekim yüce Allah şöyle der: *لَأُخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ* “Mutlaka onu kudretimizle yakalardık”⁵⁸; *وَالسَّمَاوَاتِ مَطْوِيَّاتٍ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ*; *Gökler de O'nun kudretiyle*⁵⁹ *dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir*⁶⁰ Şemmâh b. Dirâr⁶¹ ise şöyle der:

إذا ما راية رفعت لمجد ... تلقاها عرابة باليمين

*Şan/şeref için dalgalanan bir bayrak olduğunda Arâbe, onu sağ eliyle/gücüyle tutmaya çalışır.*⁶²

Terim olarak yemin sözcüğüne baktığımızda aşağıdaki gibi birkaç tanım karşımıza çıkmaktadır:

a. Allah'ın ismi veya onun sıfatlarından bir sıfatla, aktarılan haberi teyit etmektir.⁶³

⁵⁶ Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Aynî, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, VI, 335; Ebu'l-Hasan Ali b. Said er-Reçrâcî, *Minhâcu't-Tahsîl ve Net'aic-u Letâifi't-Te'vil fi Şerhi'l-Mudevvene ve Helli Müşkilâtiha*, 2. Baskı, Dâru İbn Hazm, 2007, X, 25.

⁵⁷ Bakara, 2/282.

⁵⁸ Hakka, 69/45.

⁵⁹ Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Tefsîru'l-Vâhidî*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, II, 938; Muhammed Abdurraûf el-Meünâvî, *et-Tevkîf ala Muhimmâti't-Taârîf*, thk. Muhammed Rıdvan ed-Dâye, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, ts. s. 751; Muhammed Amîmu'l-İhsân el-Berketî, *et-Ta'rifâtu'l-Fikhiyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, s. 2448.

⁶⁰ Zümer, 39/67.

⁶¹ Lebîd en-Nâbiğa, muhadram şairlerdendir. Ayrıca Kadisiye savaşına katılanlar arasında yer almıştır. bk. Hayreddîn ez-Zeriklî, *el-A'lâm*, 5. Baskı, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002. III, 175.

⁶² bk. *Divân-u Şemmâh b. Dirâr*, ts. s. 71.

b. Bir kişinin (herhangi bir eylemi) yaptığı ya da yapmadı hususunda kendi ifadelerini güçlendiren akdidir.⁶⁴

c. Belirli bazı kalıplar doğrultusunda Yüce Allah'ın ismi ya da sıfatlarıyla (doğruluğu) önceden tespit edilmemiş bazı cümlelerin güvenirliliğini ortaya koymaktır.⁶⁵

Modern hukuka göre ise yeminin tanımı şöyle yapılmıştır: Yemin, *yemin eden kişinin, söylediklerinin doğruluğu hususunda veya söz verdiği şeyi yerine getireceğine dair Allah'ın bir ismini veya sıfatlarından bir sıfatını kullanması* şeklindeki cümlelerine denir ki eğer gerçek dışı olduğu tespit edilirse ceza gerekir.⁶⁶

Mecelle'nin 1681. maddesinde ise söz konusu terim *hasımlardan birisinin yemin mükellefiyeti* şeklinde tanımlanmıştır.⁶⁷ Bir başka tanım ise şöyledir: *İddia edilen şeyin doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında hasımlardan birisinin (cümlelerini teyit amaçlı) kasemine/yeminine* denir.⁶⁸

Yeminin ispattaki rolü hakkında ise şunları söyleyebiliriz: Elbette ki Allah'ın ismi veya sıfatları vasıtasıyla yapılan yemin ispat hususunda büyük bir öneme sahiptir. Bu konuda Yüce Allah şöyle der: *لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا* “Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar.”⁶⁹ Dolayısıyla gündelik konuşmalara bitişik bir şekilde söylenen” evet vallahi- hayır vallahi” gibi yemin türlerinden kişilerin sorumlu olmadığı da ayetten anlaşılmaktadır. Nitekim Allah. Şöyle der: *لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَمَا كَسَبْتُمْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ* “Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile

⁶³ Abdurraûf, *et-Tevkîf ala Muhimmâti 't-Taârîf*, s. 348.

⁶⁴ Ebu'l-Bekâ Eyyub b. Musa el-Huseynî, *Kitâbu'l-Kulliyât*, thk. Adnan Derviş- Muhammed el-Mısrî, Müessestü'r-Risâle, Beyrut, 1998, s. 985.

⁶⁵ Mustafa el-Hin- Mustafa el-Buğâ ve Ali eş-Şerbencî, *el-Fıkhu'l-Menhecî ala Mezhebi'l-İmâmi 'ş-Şafî*, 4. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992, III, 11.

⁶⁶ Senhûrî, *el-Vasît*, II, 514.

⁶⁷ Ali Haydar, *Dureru'l-Hukkâm fi Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, IV, 334.

⁶⁸ Huseyin el-Mu'min, *Nazariyetu'l-İsbât*, I, 157-158.

⁶⁹ Mâide, 5/89.

bile/kasıtlı yaptığınız)⁷⁰ yeminlerden sorumlu tutar. Allah, çok bağışlayandır, halimdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)⁷¹

Buna ilaveten yemin bir ispat delili olarak bir hasmın iddia edip diğerinin de inkâr ettiği kanuni bir olaydan ibarettir diyebiliriz. Ayrıca mücerret bir yeminle kanuni bir meselenin çözülmeyeceği, çünkü kanunun tatbiki davanın realitedeki gerçekliğine bağlı olduğu yeminin ise bazı tartışmalar hususunda nihai karar olduğu unutulmamalıdır.⁷²

2.5. KİTABET/YAZI VE İSLÂM HUKUKUNDAKİ ÖNEMİ

Toplayıp bir araya getirmek gibi manaları ifade eden kitabet sözcüğü كُتِبَ fiilin ismi mastarı olup مكاتبة *yazılan şey* anlamındadır. Ayrıca kitabet, صياغة *boyacı* ve خياطة *terzi* sözcükleri gibi yazı sanatını icra eden kişi için de kullanılır.⁷³

Terim olarak, *hakların güvencesi ve dayanakları bakımından ihtiyaç duyulduğu takdirde (delil teşkili için) ortaya konan yazı* anlamındadır.⁷⁴

Irak İspat Kanunu ise kitabet yerine “senet” ifadesini kullanır ve resmî senetleri 21. maddenin birinci bendinde şöyle tanımlar. Ya genel olarak yetkilendirilmiş memur tarafından ya da sadece bu konuda halkın hizmetine verilmiş memur tarafından gerek yazdığı gerekse ilgili kişilerin huzurunda yazdırdığı kanun konularına uygun ve ilgili alanda kayda alınan belgelerdir.⁷⁵

Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de geçen يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın”⁷⁶ mealindeki ayet ve “İlmi yazı ile kayıt altına alın”⁷⁷ şeklindeki hadis kitabetin önemini ortaya koymaktadır. Bununla beraber kitabet çeşitli ilim dallarının tedvini

⁷⁰ Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisâbü’rî, *el-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Dâru’l-Kalem, Beyrut, ts. s. 169.

⁷¹ Bakara, 2/225.

⁷² Şevâribî, *et-Ta’liku’l-Mevdû’î*, s. 886.

⁷³ Rekbî, *en-Nezmu’l-Musta’zab*, II, 111; Ebû Zekerıyyâ en-Nevevî, *Tahrîr-u Elfâzi’t-Tenbîh*, thk. Abdulgânî ed-Dekr, Dâru’l-Kalem, Dımaşk, ts. s. 245; Muhammed b. Ebu’l-Feth el-Ba’lî, *el-Matla’ ala Elfâzi’l-Mukanna’*, thk. Yasîn Mahmut el-Arnâvût, Mektebetu’s-Sivâdî, 2003, s. 384.

⁷⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu’l-Luga*, thk. Muhammed Avd Mer’ib, Dâr-u İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 2001, X, 88.

⁷⁵ Abdurrahman Hayavî, *Kânûni’l-İsbât*, s. 10; Senhûrî, *el-Vasît*, II, 113.

⁷⁶ Bakara, 2/282.

⁷⁷ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl b. Behrâm, *Müsnedü’d-Dârimî*, thk. Nebil Haşim el-Ğamerî, Dâru’l-beşâir, Beyrut 2013, s. 190.

için kullanıldığı gibi sünnet, şer'î hükümler, tarih ve farklı görüşlerin nakledilmesi alanında da önemli bir yer teşkil eder.⁷⁸

2.5. İLMU'L-KÂDÎ (HÂKİMİN ŞAHSİ BİLGİSİ) VE İSPATTAKİ ROLÜ

Hâkimin bilgisi için iki durum söz konusu olabilir: **Birincisi**, mahkeme salonunda görülen dava seyriyle ilgili şahsi bir bilgisinin olması veya sanığa yemin etmesi gerektiğini söyledikten sonra sanığın yeminden kaçınmasıyla bir kanaate varması şeklindedir ki burada hâkim, bilgisi doğrultusunda hareket eder. **İkincisi** ise hanımını üç talakla boşayan birisini görmesi; bir başkasına borçlu olduğunu ikrar eden birisinin sesini duyması ve cinayet ya da iftira suçu işleyen birilerinden haberdar olması gibi mahkeme salonu dışında kendisinin bizzat şahit olduğu vakıalar hakkındaki bilgisidir.⁷⁹

İslâm dininde hüküm, insanlar arasında son noktayı koyacak birileri tarafından yani kendisinde birçok nitelik olması gereken ve toplumda bu işi üstelenebilen (yetkili) hâkimler tarafından verilir. Bundan dolayıdır ki hâkimler belirli delilleri kullanarak insanlar arasındaki tartışmaları ve hukuksuzlukları gidermeye çalışan önemli şahsiyetlerdir. Aksi takdirde (daha önce geçtiği gibi) yargı kararı olmaksızın hukuk icra edilebilmiş olsaydı insanların birbirlerinin mallarını ve canlarını isteyecek kadar ileri gide(bile)cekleri söz konusu olabilirdi.

Ayrıca birileri suçlu oldukları halde beratlarını isteyecek ve başkalarının üzerlerindeki haklarını da inkâra kalkışacaklardı.⁸⁰ Bu itibarla Hz. Peygamber, *iddia edene şahit getirmek inkâr edene de yemin düşer ve sen güneşi gördüğün gibi (kesin bir bilgiye sahipsen ve böyle) şahitlik yapacaksan yap yoksa böyle bir şeye kalkışma*⁸¹ şeklindeki sözleri durumu daha da netleştirmektedir.

⁷⁸ Zuhaylî, *Vesailu'l-İsbât*, s. 435.

⁷⁹ Muhammed b. Ali b. Muhammed Şevkânî, *el-Fethu'r-Rabbânî min Fetâva'l-İmami's-Şevkânî*, thk. Ebû Musa b. Muhammed Subhî b. Hasan Halâk, Mektebetu'l-Cîli'l-Cedîd, Yemen, V, 2306; Ahmed İbrahim Beg- Vası'î Alaattin Ahmed, *Turuku'l-İsbâti's-Şer'iyye*, ts. s. 67.

⁸⁰ Ebû Abdullah Abdurrahman b. Nasır Âlu Sa'dî, *Behcet-u Kulûbi'l-Ebrâr ve Kurret-u Uyûni'l-Ahyâr fi Şerhi Cevâmi'l-Ahyâr*, thk. Abdulkerim b. Resmî ed-Dirîni, Mektebetu'r-Rüşd, 2002, s. 135.

⁸¹ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedruddîn el-Aynî, *Nahbu'l-Efkâr fi Tenkîhi'l-Mebâni'l-Ahyâr fi Şerhi Maani'l-Âsâr*, thk Ebû Temîm Yasır b. İbrahim, Vizâretu'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2008, XIV, 410.

2.7. İSLAM HUKUKUNDA KARÎNELER

Çoğulu *قرائن* şeklinde gelen karine sözcüğü *birleştirme* anlamında kullanılır. Zira *العمرة والحج قرنت بين الحج والعمرة* dendiğinde tek ihramla hem hac hem de umrenin yapıldığı anlatılmaktadır. Hadiste de *العمرة والحج قرنت بين الحج والعمرة* “O, hac ile umreyi birleştirerek yaptı” şeklinde geçmektedir.⁸² Eşleri sevgiyle birbirine bağlaması açısından da evlilik akdine *عقد القران* denmiştir. Yine kişinin arkadaşıyla olan bağlılığını ifade etmek için *قرين* sözcüğü kullanılır.⁸³

Bir fıkıh terimi olarak da *açık seçik olmamakla beraber murat edilene dalalet eden şey; bir şeyin varlığı ya da yokluğu hususunda kendisiyle delil getirilen emareler; kesin bir delilin yokluğuyla beraber bir şeyin ispatı veya nefyi hususunda kendisiyle tatmin olunup ve temel neticelere ulaştıran araçlar ve gizli bir şeyle birliktelik eden herhangi açık emare*⁸⁴ şeklinde birkaç tanımı yapılmıştır.

1979 Irak İspat Kanununun 98. ve 107. Maddeleri uyarınca karine aşağıda aktarıldığı gibi tanımlanmıştır:

- a. Yasa veya hâkimin sabit bir durumdan gayr-ı sabit bir durumu çıkartmasıdır veya hâkimin bilinen bir vakıadan hareketle bilinmeyen bir vakıa hakkında neticeler üretmesidir.⁸⁵
- b. Yakın veya uzak bir alaka sebebiyle bir olaydan veya bazı şartlardan hareketle asıl istenilen şeye götürebilecek tüm emarelerdir.⁸⁶
- c. İspat olduğu takdirde ilk vakıaya da delil olabilecek ve herhangi bir vakıanın yakını/benzeri veya birleştiği olan bir başka vakıada görülen ispatın naklidir.⁸⁷

⁸² Muhammed b. Hibbân (İbn Hibbân), *Sahih-u İbn Hibbân bi Tertibi İbn Belban*, thk. Şuayb el-Arnâvût, 2. Baskı, Nüessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993, IX, 241.

⁸³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII, 355; el-Münâvî, *et-Tevkîf*, s. 277; Ebû Habîb Sa'dî, *el-Kâmûsu'l-Fikhî*, s. 203; Muhammed Revvâs Kal'acî- Hamit Sadık Kanîbî, *Mu'cem-u Lugati'l-Fukahâ*, 2. Baskı, Dâru'n-Nefâis, 1988, s. 362; Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Araabiyye*, thk. Ahmed Abdulfâfir Attâr, 4. Baskı, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, VI, 2181.

⁸⁴ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, s. 146; Muhammed Amîmu'l-İhsan el-Berkefî, *Kavâidu'l-Fıkh*, 1986, s. 458; Abdulkarim Zeydân, *Nizâmu'l-Kadâi fi'ş-Şeriatî'l-İslâmiyye*, thk. Muhammed Fâdlî, Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, Beyrut, 2001, s. 204; Besâm Ahmed eş-Şeyh, *Fıkhü'l-Cinâyât ve'l-İbâdâtî'l-Mâliyye*, Dâru'l-Mustafa, Dımaşk, 2012, s. 310; Mustafa ez-Zerkâ, *el-Madhalu'l-Fikhî el-Âmm*, II, 914.

⁸⁵ Senhûrî, *el-Vasît*, s. 328-329.

⁸⁶ Semmâk, *el-Mavsûatu'l-Cinâiyye*, s. 175.

2.7.1. KARÎNE ANLAMıyla İLİNTİLİ BAZI LAFIZLAR

Anlam açısından karine ile aynı şeyi ifade eden bazı kavramlardan kasıt söz konusu kavramla müteradif, umumluk ve hususluk ya da herhangi bir cihetten irtibatı olan lafızlardır ki bunların karineyle olan irtibatları bilinmelidir.

Bu lafızlar arasında “**emâre**” kavramını sayabiliriz. Bu kavram sözlükte *alamet ve süresi belli olmayan vakit* anlamına gelir. Nitekim İbn Mesud’un ihramlı iken yılan tarafından ısırılan ve umreye devam edemeyen birisi için,

ابْعَثُوا بِالْهَدْيِ , وَاجْعَلُوا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ يَوْمَ أَمَارٍ , فَإِذَا دَبَّحَ الْهَدْيَ بِمَكَّةَ , حَلَّ هَذَا

“*Kurban kesmesiyle beraber onu geri gönderin. Zira daha Mekke’de iken kurban kesmesi halinde ihramdan çıkabilir,*”⁸⁸ şeklindeki cümlede geçen أَمَار sözcüğünün Kisâî (ö:189/805) tarafından alâmet⁸⁹ anlamında kullanıldığı söylenmiştir. Hukuk dilinde ise emâre sözcüğü *kendisiyle bir şeylerin bilindiği/tanıdığı alamet veya bilindiği takdirde bazı anlamların da muhtemelen bilinebileceğini gerektirecek alametler* şeklinde açıklanabilir.⁹⁰

Sözlükte *idrak etme, basiret ve ayırt etme gücü*⁹¹ gibi bazı anlamları içeren “**ferâset**” sözcüğünün de karine ile aynı olduğu söylenmiştir. Terim olarak da feraset, *Yüce Allah’ın kendi evliyalarının kalbine attığı ve bunlarla birlikte bazı tecrübelerin de sayesinde insanların durumlarından haberdar olabildikleri şey* şeklinde açıklanabilir. Nitekim “*Müminin ferasetinden sakının! Çünkü o Allah’ın nuruyla bakar*”⁹² hadisi buna işaret edilmiştir.

Aktarılanlara binaen karine ile feraset arasındaki bazı farkları şöyle sıralayabiliriz:

⁸⁷ Ahmed b. Ferah b. Ahmed b. Muhammed Şihâbuddin eş-Şafi’î, *Muhtasar-u Hilâfiyât*, thk. Ziyab Abdülkerim Akl, Mektebetu’r-Rüşd, Riyad, 1997, III, 256; Ebû Ubeyd el-Kasım b. Selam b. Abdullah el-Herevî, *Garibu’l-Hadîs*, thk. Muhammed Abdu’l-Mu’id Han, Matbaat-u Dârireti’l-Maarifi’l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1964, IV, 64; İbn Faris, *Mu‘cem-u Makayîsi’l-Luga*, I, 139; Muhammed b. Ali et-Tehânevî, *Mavsûat-u Keşşâfi İstîlâti’l-Funûni ve’l-Ulûm*, thk. Ali Dahrûc, Mektebet-u Lübnân, Beyrut, 1996, I, 259.

⁸⁸ Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Hasrevirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 3. Baskı, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, V, 561.

⁸⁹ Râzî, *Muhtaru’s-Sihah*, s. 21.

⁹⁰ Herevî, *Garibu’l-Hadîs*, IV, s. 64; Berketî, *et-Ta’rifâtü’l-Fıkhîyye*, s. 34.

⁹¹ Muhammed b. Ömer b. Ahmed el-Esbehânî el-Medîni, *el-Mecmu‘u’l-Muğîs fî Garibeyi’l-Kur’ani ve’l-Hadîs*, Câmîat-u Ummi’l-Kurâ, Mekke, 1986, II, 604-605.

⁹² Tirmizî, II, 205.

a. Karîne, gözle görülebilen apaçık bir olgu olarak temayüz eder. Örneğin, kendisi sarıklı ve ellerinde başka bir sarık olarak genelde sarıksız dolaşmayan bir kişinin ardından koşan bir adamın dışarıdan verdiği görüntüden hareketle (koşan kişinin ellerindeki) sarık'ın ardından koşulan adama ait olduğunu söylemek feraseti gerektirecek bir durum olmasa gerek.

b. Karîne, doğru inanç ve keskin zekâ gibi (bir olaya şahit) olan kişi hakkında belirli nitelikleri gerektirmez.

c. Karînenin var olduğuna dair şahit gösterilebilir. Dolayısıyla hâkim için de bir teyit delili oluşmuş olur.

d. Karîne hâkim'in tartışmalara son noktayı koyabilecek bir gerekçesi olarak görülebilir.⁹³

Ayrıca sözlükte adet, gelenek ve güzel koku anlamlarına gelen “**örf**” kelimesine baktığımızda ise kavram olarak “ doğal olarak mizacın kabul ettiği ve mantıksal açıdan da nerdeyse herkes tarafından benimsenen şeyler/olaylar⁹⁴ olarak tanımlanan söz konusu kelimenin karîne ile farkını şöyle açıklayabiliriz: Karîne örfü de içine alabilecek kadar dairesi çok geniş bir kavramdır. Zira hâkimin, meçhul bir olay hakkında belirli dayanaklara tutunma yollarından bir tanesi de örfün koyduğu kurallardır.⁹⁵

2.7.2. KARÎNELER VE ÇEŞİTLERİ

Muhtelif itibarlara binaen aşağıda aktarıldığı üzere karînenin birçok çeşidinden söz edebiliriz.

1. Kaynağına Göre Karîneler ve Çeşitleri:

Nassî Karîneler: Bu çeşit karineden kasıt gerek Kur'an gerekse Sünnette varit olmuş karinelere ki bunların birçok örneği mevcuttur. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de, *وَجَاؤُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ* “Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel

⁹³ Avd Abdullah, “Nizâmu'l-İsbât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî”, *Mecelletu'l-Caâmiati'l-İslâmiyye*, Medine, sy. 62, s. 119.

⁹⁴ Berketî, *et-Ta'rifât*, I, 145.

⁹⁵ Avd Abdullah, *Nizâmu'l-İsbât*, 127-129.

bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır"⁹⁶ ayeti birden fazla karîneyi içermektedir. Zira gömleğe uyduruk bir kanın bulaştırıldığı kanısına hiç yırtılma ve parçalanma eserine rastlanılmadı gerçeğinden hareketle kolaylıkla ulaşılabilir. Ayrıca Hz. Yakub'un, önünde timsah gözyaşları dökmekte olan oğullarının yüz ifadelerinden, hareket ve tavırlarından da bunu rahat bir şekilde algılayabilmesi de ayrı bir karîne örneğini işaret etmektedir.⁹⁷

Hadiste ise Resulallah (a.s) buyurdular ki: "*Dul kendi hakkında velisinden daha çok hak sahibidir/önceliklidir. Bakireden de nefsi hususunda izin alınır ve onun izni sükûtudur.*"⁹⁸ Dolayısıyla kızın sükûtundan hareketle (gerçekleşecek olan evlilik hususunda) izninin olduğu kanısına varmak mümkündür ki bu, karînelerin varlığı hususunda gayet kuvvetli bir delildir.⁹⁹

Fıkhî Karîneler: Bu kariler ise fukahânın dava ve yargı konusunda delil gösterdiği karinelerdir ki bunlar âlimlerin içtihatlarının bir semeresidir.¹⁰⁰ Bu karineler de üzerinde ittifak edilenler ve ihtilaf edilenler olmak üzere iki kısmı mevcuttur. İttifaklı olanını şöyle açıklayabiliriz: Eskiden beri çocukların, birilerine hediye götürme veya bir yerlere girme hakkında desturlu oldukları hakkında insanların itimadı söz konusu olduğu için bu durum fakihlerin ittifakıyla karîne olarak görülebilir.¹⁰¹ İkincisini ise hediyelerin satılıp satılmayacağı hakkındadır ki bu konuda iki farklı görüş vardır. Birincisi hediyelerin satılabileceğine dair görüştür ki bu, Hanefî, Malikî ve Hanbelîlerin büyük bir kısmının görüşüdür. Zira yüce Allah alım-satımı helal kılmıştır, fakat keyfiyetini ve inceliklerini belirtmemiştir. Dolayısıyla diğer bazı konularda olduğu gibi bu konuda da örfe dönmek gerekir.¹⁰² İkinci görüş Şafiiler ve bazı Hanbelîlerin görüşüdür ki onlara göre hediyelerin satışı caiz değildir. Çünkü yüce Allah'ın, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ

⁹⁶ Yusuf, 12/18.

⁹⁷ Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Dâr-u Nehdeti Mısır, Kahire, 1997, VII, 330.

⁹⁸ Buhârî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, (Babun fi'n-Nikah), Dâru's-Şa'b, Kahire, 1987, IX, 33.

⁹⁹ İbrahim b. Ali b. Muhammed İbn Ferhûn, *Tebîrâtu'l-Hukkâm fi Usûli'l-Ekdiyyeti ve Menâhici'l-Ahkâm*, Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezheriyye, 1986, II, 120.

¹⁰⁰ Muhammed Zekeriyâ Mahmûd Sârî, *el-Beyyinetu fi's-Şeriatî ve'l-Kanûn*, Câmiatu'l-Beyrut el-İslâmiyye, Dâru'l-Futuvve, 2006, s. 251.

¹⁰¹ İbn Ferhûn, *Tebîrâtu'l-Hukkâm*, II, 120.

¹⁰² Ebû Amr Debyân b. Muhammed, *el-Muamelâtu'l-Mâliye Asaleten ve Muasaretan*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Melik Fahd, Riyad, I, 341.

Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka”¹⁰³ ; وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ ; *Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi rızalarıyla/istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin*”¹⁰⁴ şeklindeki ayetlerde açıkladığı üzere gerek satım gerekse bağış hususunda olsun tüm tasarruflarda rızanın aranması şarttır. Binaenaleyh rıza, içsel bir durum olduğu için ister boşama, azat etme ve hibe gibi tek taraflı irade beyanıyla meydana gelen tasarruflar olsun isterse nikâh gibi karşılıklı irade beyanıyla tahakkuken akit olsun bunların gerçekleşmesi için lafız gibi irade beyanı gerekir ki muhataplar tarafından bilinsin.¹⁰⁵ bilinsin.

Hukukî Karîneler: Hâkim’in, sunulan dava seyrinden ve şartlarından hareketle tespit edilmesi istenen olay hakkında elde ettiği ve gözlemlediği bazı ipuçlarıdır.¹⁰⁶ Bu konuda Hz. Süleyman hakkında Hz. Peygamberden gelen bir rivayet delil gösterilebilir. Şöyle ki: *İki kadın vardı. Bunların ikisinin de birer oğlu vardı. Bir kurt gelerek birinin oğlunu götürdü. Büyük olan kadın, küçük olana: ‘Kurt senin çocuğunu götürdü’ dedi. Küçük olan kadın ise: ‘Hayır, senin oğlunu götürdü’ dedi. Bu iki kadın anlaşamayınca, Hz. Davud’a başvurdular. Davud Peygamber, çocuğun büyük kadına ait olduğuna karar verdi. Bunun üzerine bu iki kadın, (daha iyi bir sonuç almak için) Süleyman peygamberin yanına gittiler. Süleyman Peygamber (onların davalarını dinledikten sonra): ‘Bana bir bıçak getirin, çocuğu ikiye bölüp aranızda bölüştüreceğim’ dedi. Küçük olan kadın: ‘Yapma. Allah aşkına, çocuk onun olsun’ dedi. Bunun üzerine Süleyman Peygamber, çocuğu, küçük kadına verdi.*¹⁰⁷

2. Dalâletlerinin Kuvvetine Göre Karîneler:

Kuvvetli/Kesin Karîneler:

Bir gurubun bir şahsın öldüğüne dair şahitlik yapmasının ardından birden bire öldüğü söylenen adamın ortaya çıkması¹⁰⁸ veya elinde bıçakla bir evden çıkan birisinin ardından eve girip yerde kanlar içinde yatan bir şahsın katili olduğunu

¹⁰³ Nisa, 4/29.

¹⁰⁴ Nisa, 4/4.

¹⁰⁵ Debyân, *el-Muamelâtu'l-Mâliye*, I, 341.

¹⁰⁶ Muttarid, *el-İspat fi'l-Kadaya'l-Medeniyye*, s. 269-270.

¹⁰⁷ Muhammed b. Futûh el-Humeydî, *el-Cem'u Beyne's-Sahîhayn el-Buhârî ve Müslim*, thk. Ali Huseyn el-Bevvâb, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2002, III, 165.

¹⁰⁸ Abussemi' Ahmed İmam, *Minhâcu't-Talib fi Mukâreneti Beyne'l-Mezâhib*, ts. s. 245.

söylemek¹⁰⁹ gibi kesin bir şekilde sonucu gösteren karîneler böyledir. Zira bu tür karîneler şahitlik ve ikrardan daha kuvvetlidir.

a. Muracciha Karîneler:

Genel kanaate göre nerdeyse kesin bir sonuca götürülen ipuçlara denir. Kocası olmadığı halde hamile kalan bir kadının kendi iradesiyle zina ettiği veya sarhoş dolaşan bir şahsın kendi iradesiyle içki içtiği kanısına varmayı gerektiren karîneler gibi. Zira ortada bu durumun aksini ispat edebilecek deliller olmadığı sürece hüküm böyle gerçekleşir.¹¹⁰

b. Zayıf Karîneler:

Karînenin dalalet ettiği şeyin hilafını gösterecek kanılara götürülen şeylere denir. Ev eşyaları hakkında tartışan eşler (erkek ve kadın) için silah gibi genelde erkeklerin kullandığı eşyaların erkeğe, ziynet ve kadın elbisesi gibi genelde kadınların kullandığı eşyaların ise kadına verilmesini öngören teklifler böyledir. Dolayısıyla her ne kadar uzak bile olsa miras yoluyla söz konusu hükmün hilafını gösteren/gösterebilen zayıf kanılar olsa bile hüküm değişmez.¹¹¹

c. Batıl Karîneler:

Elinde boş bir kadeh bulunan birisinin içki içtiği veya yol kenarında ölmüş bir kişinin başında bekleyen birisinin katil olduğunu dillendirmek gibi sadece mücerret bir zandan hareketle ulaşılan varsayımlara denir.¹¹²

2.8. IRAK İSPAT KANUNUNA GÖRE KARÎNE ÇEŞİTLERİ

Irak İspat Kanununun 137. maddesine göre bu tür karineler şöyle tanımlanmıştır: İspat delillerinden bağımsız bir şekilde henüz konumu/hükmü belli olmamış bir durum hakkında hükmü belirlenmiş bir olaydan hareketle delil çıkartmaktır.¹¹³ Böylelikle kanunun kesin gördüğü bu ipuçlardan birisinin ortaya çıkmasıyla beraber mudda'î, davanın seyrine yönelik bir delil getirmekten

¹⁰⁹ Zuhaylî, *Vasailu'l-İsbât*, s. 493.

¹¹⁰ Ahmed İmam, *Minhâcu't-Talib*, s. 245-246.

¹¹¹ Ahmed İmam, *Minhâcu't-Talib*, s. 246; Mehmet Selim, Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, Emin Yayınları, Bursa 2015, s. 274.

¹¹² Ahmed İmam, *Minhâcu't-Talib*, s. 246.

¹¹³ Hayavî, *Kanunu'i-İsbât*, Madde: 107.

kurtulur.¹¹⁴Buna ilaveten hâkimin bu karineyi icbaren kullanma hakkı yoktur ve söz konusu karînenin aslında yargının çıkarttığı bir kanuna dayanması ve hukuksal bir niteliğe sahip olması da gerekir. Yani gerçek anlamda hâkim ya da davalının herhangi bir müdahale şansı olmadığı ve hukukta yerleşmiş bir ilkeye dayanma zorunluluğunun olması lazım.¹¹⁵

Ayrıca bu tür karîneleri tıpkı yukarıda ele alındığı gibi şöyle sıralamak mümkündür.

a. Basit Karîneler:

Aksi bir delilin ortaya konmasıyla beraber varılan bir hükmün ortadan kaldırılabilmemesine yönelik ihtimalleri taşıyan ipuçlarına denir ki kanunî karinelere aslanan da budur.¹¹⁶ Irak İspat Kanununda yer alan hüküm de bu yöndedir. Buna şöyle bir örnek verebiliriz: Yabancı bir şahsın başkasının yatak odası gibi harem sayılan bir yerde yakalanıp zina ile suçlanmasının ardından aslında kendisinin başka bir sebepten dolayı orada hazır bulunduğunu kanıtlama hakkı da vardır.¹¹⁷

b. Kesin Karîneler:

Irak İspat Kanuna göre bunları iki kısımda ele almamız mümkündür. Birincisi, genel düzenle ilgili olanlardır ki bunların çoğu toplum yararını gözetlemek adına konulan kanunlardır. Dolayısıyla bu gibi karînelerin ikrar ve yeminle bile olsa ispat delillerinden herhangi birisiyle aksi asla kanıtlayamayan olgulardır ve İspat Kanununun 101. maddesinden de anlaşılmaktadır.¹¹⁸ Buna, 1983 yılı anayasasının 47. maddesinin 76. bendine göre düzenlenen “olaylar kanunu” hakkındaki metinde geçen mesele, örnek verilebilir. Şöyle ki, olayın gerçekleştiği esnada henüz çocuk sayılabilecek birisinin suçlu bulunamayacağı ve bunun aksinin de kesinlikle mümkün olamayacağı kanısını taşımak ve bu doğrultuda bir hükme varmak gerçekten esas olmandır.¹¹⁹

¹¹⁴ Mü'min, *Nazariyetu'l-İsbât*, IV, 67.

¹¹⁵ Şevâribî, *et-Ta'likî'l-Mevdû'î*, s. 510.

¹¹⁶ İsmet Abdulmecid, *Şerhu Kanûni'l-İsbât*, s. 222.

¹¹⁷ Cundî el-Melik, *el-Maavsuatü'l-Cinâiyye*, I, 259.

¹¹⁸ İsmet Abdulmecid, *Şerhu Kanûni'l-İsbât*, s. 222.

¹¹⁹ Semmâk, *el-Mavsûâtü'l-Cinâiyye*, s. 176.

İkincisi ise genel düzenle alakalı olmayanlardır ki toplumun yararı gözetilerek bunların aksi iddia edilebilir ve bu doğrultuda herhangi bir sonuca varılabilir.¹²⁰ Buna örnek ise söz konusu kanunun 431. maddesinin 3. bendi verilebilir. Şöyle ki: Bir sene geçtiği halde davayı duymadığını söyleyen bir kişinin mahkemenin yemin etmesini istemesinin ardından borçlu olmadığına dair yemin beyanında bulunması ve böylelikle söz konusu borçtan haberdar olmadıklarını söyleyen borçlunun varisleri ve velilerine dönen yemin gibi.¹²¹

2.9. KARÎNELERLE GERÇEKLEŞEN İSPAT VE BUNUN DİĞER İSPAT ARAÇLARIYLA OLAN BAĞLANTISI

2.9.1. İKRAR İLE OLAN BAĞLANTISI

İster şahitlerle olsun isterse ikrarla olsun karinelerle yargı sürecini devam ettirmek temel bir ilkedir. Buna ilaveten çok fakir birisinin zengin birisinden alacaklı olduğunu iddia etmesi gibi bazen karînelerin varlığı davanın seyrini engeller. Ölüm döşeğindeki birisinin, üzerinde borç olduğunu beyan etmesiyle varislerin bu durumu, ağır hastalığı delil göstererek reddetmesi gibi bazen de ikrar olduğu halde ifade edilen şeyin herhangi bir geçerliliği olmayabilir.¹²² Aynı şekilde başka birisi tarafından bir şeyleri söylemeye zorlanan bir şahsın ikrarı da geçersiz sayılır.¹²³ Yine zina ettiğini itiraf ettikten sonra hadd cezası uygulamasından kaçan birisinin ikrarından döndüğüne dair bir delil kabul edilir ve hadd cezası düşer. Fakat söz konusu suç şahitler veya hamilelikle teyit edilmişse o zaman cezadan kaçışın herhangi bir faydası söz konusu bile olamaz.¹²⁴

2.9.2. ŞAHİTLİKLE OLAN BAĞLANTISI

Akrabaların birbirlerinin lehine ya da düşmanların birbirlerinin aleyhine olan şahitlikleri gibi bazen karînelerin kendisi şer'î bir delilin iptalini gerektirebilir. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: “Eşlerin ve ortakların birbirlerinin lehine olan

¹²⁰ İsmet Abdulmecid, *Şerhu Kanûni'l- İsbât*, s. 223.

¹²¹ Hayavî, *Kanunu 'i- İsbât*, Madde: 107, s. 33.

¹²² Zeydân, *Nizâmu 'l-Kadâ*, s. 160; Zuhaylî, *Vasailu 'l- İsbât*, s. 237.

¹²³ Zeydân, *Nizâmu 'l-Kadâ*, s. 159.

¹²⁴ Muhammed b. Ahmed b. Arefe ed-Desûkî, *Haşiyetu 'd-Desûkî ala 'ş-Şerhi 'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, ts. IV, 318.

şahitliği; çocuğun babasına babanın da çocuğuna karşı olan şahitliği ve kölenin efendisine ve efendinin de kölesine karşı olan şahitliği asla kabul edilmez.¹²⁵

2.9.3. YEMİN İLE OLAN BAĞLANTISI

Herhangi bir davanın seyrinde yemin etmesi gereken birisinin yeminden kaçınması gibi durumlarda yeminin söz konusu şahsın aleyhinde olduğu kanısına varılarak hüküm verilir.¹²⁶

Ayrıca hâkimin olayın ispatına yönelik sadece bir yazı, şahit veya karineye ilave olarak bir mütemmim vazifesini görebilecek yemine müracaat etmesi de bazen söz konusu olabileceğinden bu durum irdelenmeye çalışılmıştır.

2.9.4. YAZI İLE OLAN BAĞLANTISI

İspat araçlarından biri olan kitabet, doğru ve yalanın ortaya konulması bakımından önem arz eder. Dolayısıyla hasımlardan birisinin senedin yalan olduğunu söylemesiyle beraber mahkeme bu iddianın doğruluğu hakkında bazı karînelere müracaat eder ve bu doğrultu da karar vermeye çalışır. Dolayısıyla senedin metninde değişiklik yapıldığına dair bir oynama izi, silinme ya da ilave edilme gibi emareler bu tür karîneleri zayıflatır ve ortada makul şüpheler bırakır.¹²⁷

2.9.5. İLMU'L-KÂDÎ İLE OLAN BAĞLANTISI

Karîne, bu konuda hâkimin bilgisi ile ortaya konan ispat gerekçelerinden sayıldığı için önemlidir. Dolayısıyla herhangi bir kanun ile hükmü belirlenmemiş olaylar doğrultusunda ve bu olayların karmaşıklığı ve tartışma şartlarının giriftliği de hesaba katılarak hâkimin zekâsı ve ileri görüşlülüğünden hareketle elde edilmiş somut delillerden/karinelerden istifade edilebilir.¹²⁸

¹²⁵ Abdullah b. Muhammed b. İbrahim Ebû Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musennef fi'l-Ahadîs ve'l-Âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, IV, 531.

¹²⁶ Zuhaylî, *Vasâilu'l-İsbât*, s. 537.

¹²⁷ Mater, *Vasâilu'l-İsbât*, s. 325-326.

¹²⁸ Mü'min, *Nazariyetu'l-İsbât*, IV, 65-75.

2.10. İSLÂM CEZA HUKUKUNDA KARÎNELERLE SUÇUN İSPATLANIP İSPATLANMAYACAĞINA DAİR FUKAHÂNIN GÖRÜŞÜ

2.10.1. DOĞRUDAN İSPATLANIR DİYENLER

Klasik dönem fakihlerin bazıları gerek açık bir şekilde gerekse dolaylı olarak kendi içtihatları doğrultusunda karîneleri kullanmaktan çekinmemişlerdir. Onlardan bazılarını anlatmaya çalışacağız.

1. İbnu'l-Kayyim el-Cevzî (ö: 751): Aslında İbnu'l-Kayyim karinelerle delil getirenlerin öncüsüdür diyebiliriz. Nitekim “*et-Turûku'l-Hukmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye*” adlı eserinde “Şari‘, karîneleri ve emareleri asla ilga etmemiştir. Aksine bunlara kendi kaynaklarında yer verip üzerine hüküm tertip etmiştir. Ayrıca hukuk alanında karîneleri ve emareleri külliyyen geçersiz kabul edenler birçok hükmü boş ve zayi etmiş olacaktırlar” şeklindeki açıklamaları bunu teyit eder.¹²⁹

2. İbnu'l-Ferhûn (ö: 799): Kendi kitabı “*Tebisiretu'l-Hukkâm fi Usûli'l-Akdiyye ve Menâhici'l-Ahkâm*” adlı eserinde şöyle der: Karîne ispat araçlarındandır ve bir çeşit şahitliktir. Dolayısıyla şahit yerine konulabilecek karîneler varsa bunlara elbette itimat edilebilir. Zaten kendisi, kitabındaki yetmişinci babı bu konulara ayırmıştır ve dört mezhep imamı âlimlerinin karîneler ve emarelerle hüküm verdiklerine dair bazı açıklamalarda bulunmuştur.¹³⁰

3. Alauddîn et-Tırablûsî (ö: 844): Bu âlim de “*Mu'înu'l-Hukkâm fima Yetereddedu Beyne'l-Hasmeyni mine'l-Ahkâm*”, adlı eserinde dört mezhep görüşü doğrultusunda karinelerle hüküm verilmiş bazı fikhî meseleleri ele almıştır.¹³¹

4. Karâfî (ö: 684): Kendisi *Envâru'l-Burûk*” adlı eserinin on beşinci babında aslen şahitlerin bulunamadığı meseleler hakkında parmak izi veya davalıların yemini gibi on yedi tane delilden hareketle karînelerle hüküm verilebileceğini açıkça beyan etmiştir.¹³²

¹²⁹ İbn Kayyim el-Cevzî, *et-Turûku'l-Hukmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye*, I, 6-7, 27, 263.

¹³⁰ İbn Ferhûn, *Tebisiratu'l-Hukkâm*, I, 172; II, 101-104.

¹³¹ Ali b. Halil Alauddîn et-Tırablûsî, *Mu'înu'l-Hukkâm fima Yetereddedu Beyne'l-Hasmeyni mine'l-Ahkâm*, s. 166.

¹³² Ebu'l-Abbas el-Karâfî, *Envâru'l-Burûk fi Envai'l-Furûk*, IV, 169.

5. **İbnu'l-Arabî (ö: 1076):** İbnu'l-Arabî, *مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ* “Şahitlerden razı olduklarınız”¹³³ ayetini tefsir ederken şunları söyler: Bu ayette şahitlik hususunda Hâkimin rızasının olması gerektiğine dair bir işaret vardır. Dolayısıyla Hâkim mevcut bazı emarelerden yola çıkarak bir içtihat yapacaktır ki onun içtihadı diğerlerinin içtihadından daha önceliklidir. Binaenaleyh âlimlerimiz alametler ve karînelere hareketle içtihat yapılabileceği görüşündeler.¹³⁴

6. **Ali Haydar Efendi (ö: 1935):** Ali Haydar Mecellenin 1741. maddesinin şerhinde şöyle der: Elinde bir bıçakla hızlıca bir evden çıkan bir şahsı gördükten sonra eve girip yerde kanlar içinde yatan bir kişiyle karşılaştığında şahsın kendi kendisini öldürme ihtimalinin olabileceğine dair bir fikir asla yürütmemen lazım. Dolayısıyla buradaki karîneden hareketle suçlunun tespiti yapılmıştır.¹³⁵

2.10.2. DOLAYLI OLARAK İSPATLANIR DİYENLER

Bu görüşte olan fakihlere baktığımızda onların fikhin çeşitli fer'î içtihatlarında doğrudan olmasa bile karînelere yararlandıkları görülebilir. Bunlardan bir kaçını aşağıda sunmaya çalışacağız:

1. **İbn Teymiye (ö: 728):** “*es-Siyâsetu's-Şer'iyye*” adlı eserinde dayanağı karînelere olan birçok konu anlatmıştır. Örneğin, kendisinden içki kokusu geldiği için ya da kustuğundan dolayı birisine içki içmiş muamelesi yapılamaz der. Çünkü onun zorla içtiği veya haram olduğunu bilmediği için içmiş olabileceği ihtimali söz konusudur. Bazıları da şöyle der: Eğer söz konusu şahsın sarhoş olduğu gözlemlenirse o zaman hadd uygulanır ki bu Hz. Osman, Hz. Ali ve İbn. Mes'ud gibi bazı sahabe'nin uygulamalarında da göze çarpar. Zaten Hz. Peygamber'in sünneti de bu doğrultuda cereyan etmiş ve böylece bu tür uygulamalar İmam Malik ve İmam Ahmed gibi fakihlerin içtihatlarında da yer almıştır.¹³⁶

2. **İzz b. Abdusselâm (ö: 660):** kendi kitabı olan “*Kavâidu'l-Ahkâm fi Mesâili'l-Enâm*”da şunları kaydeder: İmamın cellad'a hadd ve ta'zir cezalarında izin vermesi gerek zamanlama olarak gerek birileri hakkında hadd cezasının düşebilmesi

¹³³ Bakara, 2/282.

¹³⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Fikr, ts. I, 336.

¹³⁵ Ali Haydar Efendi, *Dureru'l-Hukkâm fi Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, IV, 484-485.

¹³⁶ İbn Teymiye, *es-Siyâsetu's-Şer'iyye fi İslâhi'r-Râ'i ve'r-Ra'iyye*, s. 133-137.

ve gerekse muayyen bazı gruplara yönelik olabileceği ihtimaline hamledilebilir. Ayrıca imamın recm cezasına hükmetmesi halinde alışlagelmiş taşların kullanılması ve asla kaya veya çakıl gibi taşların kullanılmaması gerekir. Yine ilgili kaynaklarda her ne kadar aksi anlaşılıyor olsa da suçlunun çıplak bir şekilde darp edilmemesi gerekir. Fakat İmam Malik *الرَّائِيَةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ* “ *Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz celde (yalnız cilde tesir edecek sopa) vurun*”¹³⁷ ayetinden hareketle erkekleri istisna etmiştir. Zira bayanların çıplak bir şekilde cezalandırılmayacaklarına dair icma vardır.¹³⁸

3. İbn Receb el-Hanbelî (ö: 795): İbn Receb’in, *el-Kavâid fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*, adlı eserinde bazı kuralların tahricinde karînelere başvurduğu görülür. Örneğin, “*Sahibi bilinmeyen bir şeyin belli bazı nitelemelerini anlatan bir şahsa o şey verilebilir*” şeklindeki bir kuraldan yola çıkarak şu açıklamaları yapar: Kaybolmuş bir eşyayı iddia eden iki kişi olsalar bile bu eşya onu niteleyen(ler)e verilir. Bazıları da kura çekilmesi gerektiğini belirtirler. Bu, hırsız veya eşkiyaların yanında bulunan mallar için de söz konusudur. Yani onların yanında bulunan bir eşyayı doğru ve ilk önce niteleyen kişi alır.¹³⁹

4. Mâverdî (ö: 450): Mâverdî’de *el-Ahkâmu’s-Sultâniye*” adlı eserinde “Bir olayla ilgili durumlar ve ipuçları bazı hukuk yargılamalarındaki hükümleri etkileyebilir” der.¹⁴⁰

5. Buhârî (ö: 256): İmam Buhârî’ de kaybolmuş bir eşyanın sahibi olduğunu iddia eden birisinin belli nitelemelerden sonra kendisine verilebileceğini söyler. Ayrıca Buhârî, kocası olmadığı halde hamile kalan bir kadının zina ile suçlanacağı hakkında da karînelere binaen hüküm verilmesini kabul eder.¹⁴¹

6. Ebûbekr b. Ali el-İbâdî (ö: 800): el-İbâdî karîneler hakkında şunları söyler: Ev eşyaları konusunda tartışan eşlere, ok, yay, at, sarık gibi genelde

¹³⁷ Nûr, 24/2.

¹³⁸ İzz b. Abdusselam, *Kavâidu’l-Ahkâm fi Mesâilî’l-Enâm*, thk. Abdurraûf Sa’d, Mektebetu’l-Kulliyeti’l-Ezheriyye, Kahire, 1991, II, 126.

¹³⁹ İbn Receb el-Hanbelî, *el-Kavâid fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*, thk. Abdurraûf Sa’d, Mektebetu’l-Kulliyeti’l-Ezheriyye, 1971, s. 242.

¹⁴⁰ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Ahkâmu’s-Sultâniye*, Dâru’l-Hadîs, Kahire, ts. s. 143.

¹⁴¹ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî (Kitâbu’l-Luktâ)*, Dâru’s-Şa’b, Kahire, 1987, III, 162.

erkeklerle ait olduğu bilinenler erkeğe; ipek elbise, gerdanlık ve bilezik gibi genelde kadınlara ait olanlar ise kadına; kap, yatak ve halı gibi ortaklaşa kullanılanların ise çoğunlukla ev eşyalarının erkek tarafından temin edildiği düşünülerek erkeğe verilmesi gerekir.¹⁴²

2.10.3. KARÎNELERLE İSPATIN GERÇEKLEŞECEĞİNİ SÖYLEYENLERİN DELİLLERİ

1. **Kur'an'dan Deliller: Yusuf suresinde geçen** *وَجَأُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ* *“Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakup dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır”*¹⁴³ mealindeki ayeti kerimeye bakılıp düşünüldüğünde gömleğin sadece dış yüzeyinde kanın olduğu zira Yusuf kurtların saldırısında ölmüş olsaydı kanın gömleğin iç kısmından dışa doğru çıktığını gösterecek bir şekilde olması gerekirdi.¹⁴⁴

Kurtûbî şöyle der: Onlar (Yusuf'un kardeşleri) doğru söyledikleri hususunda kanlı gömleği delil gösterdiler Allah ise buna tezat olabilecek bir emâre zikreder ki o da gömleğin sağlam olarak getirilmesidir. Dolayısıyla Yakup a.s. gömleğin parçalanmamasından hareketle onların yalan söylediği kanısına varmıştır.¹⁴⁵

Başka bir ayette ise yüce Allah şöyle der: *قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ* *“Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek istedi” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır”*¹⁴⁶; *وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ* *“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.”*¹⁴⁷ Dolayısıyla bu ayetlerde gömleğin önden veya arkadan yırtılması birilerinin doğru ya da yalan konuştuğu hakkında bir karîne olarak görülmüştür.

¹⁴² Ebubekr b. Ali b. Muhammed el-Haddâd el-Îbâdî, *el-Cevheretu'n-Neyyire*, el-Matbaatu'l-Hayriyye, ts. II, 222. Daha detaylı bilgi için bk. Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 274-275.

¹⁴³ Yusuf, 12/18.

¹⁴⁴ Muhammed Mutevellî eş-Şa'râvî, *Tefsiru'ş-Şa'râvî*, Matabi'u Ahbâri'l-Yevm, 1997, XI, 689.

¹⁴⁵ Muhammed b. Ahmed b. Ebubekr el-Kurtûbî, *Câmi'u Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Atfiş, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1964, IX, 149.

¹⁴⁶ Yusuf, 12/26.

¹⁴⁷ Yusuf, 12/27.

Nîsâbûrî, bir grup müfessirin bu olay hakkında şahitlik yapanın gayet dirayetli bir kişi olan kadının amcasının oğlu yapmıştır der. Ayrıca إِنَّهُ مِنْ كَيْدِ كُنَّ “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır”¹⁴⁸ diyen kişide yine onun amcasının oğludur.

Nahl suresindeki سِزِي وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ “Nice işaretler meydana getirdi. İnsanlar yıldızlarla da yollarını bulurlar”¹⁴⁹ şeklindeki ayetler de yüce Allah’ın, insanların yollarda kaybolmaması için alametler, işaretler ve semboller bıraktıklarını apaçık bir şekilde beyan eder.¹⁵¹ İbn Abbas da şöyle der: İnsanlar gündüz alamet ve işaretlerle gece ise yıldızlarla doğru yolu bulurlar.¹⁵²

Başka bir ayeti kerimede ise yüce Allah şöyle der: لِلْفَقْرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِحْقَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.¹⁵³ Yani, iffetlerinden dolayı dilenmeyen bazılarının bu halleri onların ihtiyaç sahibi olduklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla “Sen onları yüzlerinden tanırsın” ayeti kerimesi mucibince şöyle bir hüküm de verilebilir: “İslâm diyarında sünnetsiz ve üzerinde gayri Müslim olduğuna dair bir alamet olduğu halde ölü olarak bulunan birisi Müslümanların bulunduğu kabristanda defnedilmez.”¹⁵⁴

2. Hadislerden Deliller: Hz. Aişe’den gelen bir rivayet şöyledir: “*Utbe bin Ebi Vakkas, kardeşi Sa’d bin Ebi Vakkas’a Zem’a’nın cariyesinin oğlu benim sulbümdendir, onu al diye vasiyet etmiş. Sa’d bin Ebi Vakkas çocuğu aldı ve “Bu*

¹⁴⁸ Yusuf, 12/28.

¹⁴⁹ Nahl, 16/16.

¹⁵⁰ Nahl, 16/17.

¹⁵¹ Zuhaylî, *Vasâilu’l-İsbât*, s. 503.

¹⁵² Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi’î, *Ahkâmu’l-Kur’an*, thk. Abdulganî Abdulhalik, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts. I, 70; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *el-Câmi’u’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’an*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts. XIV, 91; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, X, 91; Mâverdî, *Tefsiru’l-Mâverdî*, thk. Es-Seyyid Abdulmaksud b. Abdurrahim, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts. III, 182.

¹⁵³ Bakara, 2/273.

¹⁵⁴ Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *et-Tefsiru’l-Basît*, Câmiatu’l-İmâm Muhammed b. Su’ûd el-İslâmiyye, ts. IV, 453; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 3. Baskı, Dâr-u İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, VII, 68; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, III, 341.

kardeşim Utbe'nin oğludur, onun hakkında bana vasiyet etmişti" dedi. Bunun üzerine Abd b. Zem'a, "Bu çocuk benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğludur ve babamın yatağı üzerinde doğdu" dedi. Müteakiben bu tartışmalarını Hz. Peygamber'e götürdüler. Sa'd, Ya Rasulallah! Bu çocuk kardeşim Utbe'nin oğludur, onun hakkında bana vasiyet etmişti dedi. Abd b. Zem'a da "Bu çocuk benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğludur ve babamın yatağı üzerinde doğdu" dedi. Hz. Peygamber, "Ey Abd b. Zem'a! Çocuk senindir. Çocuk yatak sahibinindir, zina edene ise mahrumiyet vardır." Sonra çocuğun Utbe'ye benzerliğini gördüğünde eşi Sevde binti Zem'a'ya: "Sen bu çocuğa karşı gizlen/perdelen!" buyurdu. Çocuk, Sevde vefat edene kadar onu görmedi."¹⁵⁵ Dolayısıyla bu hadisten hareketle "yatak ve zifaf nesebin sübutu için bir karinedir" hükmü çıkabilir.¹⁵⁶

Ebu Hureyre'den gelen bir rivayet ise şöyledir: Resûlallah (s.a.v.), "Dul kadın, kendi emri alınmadan nikâhlanmaz. Bakire de izin vermeden nikâhlanmaz." buyurdu. Bunun üzerine, "Yâ Resûlallah! Bâkirenin izin vermesi nasıldır?" dediler. Resûlallah (s.a.v.), "Sukût etmesidir." buyurdu.¹⁵⁷ Yani sukut kızın rızasının olduğuna dair bir karîne olarak kabul edilmiştir. İbn Ferhun'da karinelere hükmetme bağlamında bu gibi delillerin çok kuvvetli olduğuna dikkatleri çekmiştir.¹⁵⁸

İbn Ömer' de şöyle der: Hz. Peygamber Hayber halkını tâ evlerine kadar sıkıştırıp tüm arazilerini ve hurma ağaçlarını ele geçirdikten sonra onlarla, bineklerine yükleyebildikleri kadar mal yüklemeleri ve Medine'den çıkmaları ve hiçbir şeyi Hz. Peygamber'den saklamamak ve gizlememek üzere sulh etti. Fakat Huyey b. Ahtab'a ait olan (içi altın ve gümüş dolu) bir deriyi sakladılar. (Huyey b. Ahtab) Hayber'den (savaşın) önce öldürülmüştü. Kendisi bu deriyi Nâdir oğulları (savaşı) günü (yani) Nâdir oğulları sürgün edildiği zaman (onların malları arasından seçerek alıp) yanında götürmüştü, içerisinde Nâdir oğullarının (gümüş ve altın) ziynetleri vardı. Peygamber (s.a) (Huyey b. Ahtab'ın amcası olan)

¹⁵⁵ Buhârî, *el-Câmi 'u's-Sahîh (Bab-u el-Veledu li'l-Firâş* Hurreten Kanet ev Emmeten), Hadis no: 6749, IX, 191; el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ (Bab-u İkrâri'l-Vârisi bi Varisin)*, Hadis no: 1797, VI, 86; Ebu'l-Hasan ed-Dârekutnî, *Sunenu'd-Darekutnî*, Hadis no: 3895, IX, 163.

¹⁵⁶ Zuhaylî, *Vasâilu'l-İsbât*, s. 504.

¹⁵⁷ Abdulazîm b. Abdulkuvâ b. Abdullah el-Munzirî, *Muhtasar-u Sahihi Müslim*, (Bab-u İsti 'mâri'l-Eym ve'l-Bikr fi'n-Nikâh, 6. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1987, I, 209; Muhammed Nasıruddîn el-Albânî, *Muhtasar-u Sahihi'l-İmami'l-Buhârî*, Hadis no: 2068, Mektebetu'l-Maarif, Riyad, 2002, III, 367.

¹⁵⁸ İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, II, 120.

Saye'ye: "Huyeyy b. Ahtab'ın derisi nerede?" diye sordu. O da: "Savaş ve (halkın geçimi için yapılan) harcamalar onu tüketti" diye cevap verdi. Hz. Peygamber de ona, "zaman yakın mal ise bundan daha çoktur" şeklinde cevap vermiştir.¹⁵⁹

Dolayısıyla Hz. Peygamber zamanın yakınlığı ve malın çokluğuyla söz konusu şahsın yalan konuştuğuna hükmetmiştir ki bu gibi olaylarda bu tutum bir karîne olarak sunulabilir.¹⁶⁰

3. İcmâdan Deliller: Kuşkusuz ki sahabe ve onlardan sonra gelen tabiûn ve müçtehitler ispat konusunda karînenin delil sayılabileceği hususunda görüş birliği içinde olmuşlardır. Dolayısıyla cinayet yargılamalarında karineye binaen hükmeden sahabeye dayanılarak başka cezalarda da böyle bir tutumun sergilenebileceği kanısı yanlış olmasa gerek. Bu doğrultuda cereyan etmiş bazı olaylar şöyledir:

a. Hz. Ömer ve beraberindeki sahabe kocası olmadığı halde hamile kalan kadının recmedilmesiyle ilgili zahirî bir karineye dayandıkları olmuştur.

b. İbn Ömer ve İbn Mes'ud gibi şahsiyetlerin içki kokusu ve kusmayı zahiren bir karîne olarak gördükleri için bunun haddi gerektirecek bir durum olarak değerlendirmişlerdir.¹⁶¹

c. Halifeler ve kadıların, hırsızlıkla suçlanan birisinin yanında çalındığı söylenen eşyanın veya paranın görülmesi durumunda elinin kesilmesine karar vermiş ve bu karîne gerek şahit gerekse itiraftan daha kuvvetli görülmüştür.¹⁶²

4. Akîl Deliller: Genelde, karînelerin delil sayılabileceğini öne sürenler aşağıda aktarıldığı üzere bazı mantıksal beyanatlarda bulunurlar:

a. Karînelerle suçun ispatlanmaması durumunda halkın gereksinimleri ve hukuku karşılanamaz hale gelecektir. Bu konuda İbn Kayyim şunları söyler: Hâkim'in karîneler hususundaki herhangi bir ihmali bir çeşit zülüm ve fesattır.¹⁶³

¹⁵⁹ Ebu'l-Hasan Nureddîn Ali b. Ebûbekr el-Heysemî, *Mevâridü'z-Zem'an ilâ Zevâidi İbn Hibbân*, (Bab-u ma Câe fî Hayber), Hadis no: 1697, thk. Muhammed Abdurezzak Hamza, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts. s. 412.

¹⁶⁰ İbn Kayyim, *et-Turûku'l-Hukmiyye*, I, 17.

¹⁶¹ İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, II, 120.

¹⁶² İbn Kayyim, *et-Turûku'l-Hukmiyye*, s. 11-12.

¹⁶³ İbn Kayyim, *et-Turûku'l-Hukmiyye*, s. 11-12.

b. Hukuk insanlar arasındaki adaleti ve düzeni sağlamak için vardır. Dolayısıyla suçlular hakkında ispat yollarının tüm metotları kullanılmadığı takdirde adaletin söz konusu olabileceğini söylemek çok zordur.

c. Beyyîne/şahit hakkı ve hakikati ortaya koyan tüm şeyler için geçerli bir kavramdır. Zira gerek Kur'an'daki gerekse hadisteki beyyîne kavramı sadece iki şahit anlamında değil bununla beraber hüccet/delil anlamında da kullanılabilceğini söylemek de mümkündür.

2.10.4. KARÎNELERİN DELİL SAYILAMAYACAĞINI SÖYLEYENLER VE DELİLLERİ

Böyle bir iddiada bulunanların kanıtı genelde Hayruddîn er-Ramelî'nin *Fetevâ*'sında şer'î delillerin *şahit, itiraf ve (yeminden) kaç(ın)ma* şeklinde üç delil olduğu ve aslında bu üç delil dışında yargılanmanın caiz olmadığını beyan eden sözleridir.¹⁶⁴ Hâlbuki söz konusu açıklamada geçen yeminden sakınmak ifadesi aslında tam da bir kerine olarak değerlendirilebilecek bir tutumdur. Zira davacının şahit getirememesi durumunda davalının bu iddiayı kendisine yöneltilecek yeminle reddetmesi gerekmektedir ki şayet yemin etmemek için direniyor ve bahaneler uyduruyorsa o zaman bu tutumu davacının haklılığına dair bir karinedir.

Ramelî'nin sözleri üzerine konuşan İbn Nüceym el-Mısırî (ö: 970) kendi eseri olan *el-Bahru'r-Râik*'da şöyle der: Ramelî'nin sözlerinden yargı yollarının şahit, itiraf, yemin/kasâme ve kâdinin bilgisi şeklinde sadece dört yol olduğu kanısı çıkmaktadır.¹⁶⁵

Bazıları da İmam Karâfi'nin kitabındaki “*Biz, durum karinelerinin hüküm ve fetvaları kesinleştirmedeğini gibi nasıl olursa olsun zann da muteberdir demiyoruz. Bilakis makul bir zeminden sonra oluşacak zannın muteber olduğunu söylüyoruz*”¹⁶⁶ şeklindeki ifadelerinden hareketle onun karînelere hüküm verilmeyeceği görüşünde olduğunu dile getirirler. Fakat Karâfi'nin bu sözlerinin sıyak ve sibakına bakan birisinin aslında “durum karinelerinin ispat yollarından biri olarak addedilebilmesi için ortada fukahânın üzerinde ittifak ettiği bir ispat delilinin olmaması gerekir”

¹⁶⁴ Hayruddîn er-Ramelî, *el-Feteva'l-Hayriyye*, II, 12; İbn Abidîn, *el-Ukûdu'd-Durriyye fi Tenkihi'l-Feteva'l-Hâmidîyye*, Dâru'l-Ma'rife, I, 118.

¹⁶⁵ İbnü'n-Nüceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, VII, 250.

¹⁶⁶ Karâfi, *el-Furûk*, IV, 65.

şeklinde anlaşılması gerektiğini görecektir. Zira şahitlerin tezaadı durumunda söz konusu bu karîneler tercih delili olarak görülebilmektedir.

İbn Âbidîn'in de kerînelerin ispat delillerinden bir delil sayılmayacağına dair görüşü vardır.¹⁶⁷

Hadisi şeriflere bakıldığında ise bu tutumu sergileyenlerin aşağıda aktarıldığı üzere birkaç hadisi delil gösterdikleri görülür.

a. İbn Abbas'tan gelen bir rivayet şöyledir: Hz. Peygamber şöyle demiştir: *لو كنت راجما أحدا بغير بينة لرجمت فلانة فقد ظهر منها الريبة في منطقتها وهيئتها ومن يدخل عليها* "Eğer şahitsiz birisini recmedecek olursam falan kadını recmederdim. Çünkü gerek durumunda gerek mahallesinde gerekse onunla ilişkisi iddia edilen kişinin hakkında şüpheler mevcuttur."¹⁶⁸ Dolayısıyla bu hadisten açıkça anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber bir kadının zina ettiğine dair emarelerin bulunmasına rağmen onu recmetmeye yanaşmamıştır ki onun bu tutumu ceza hukukunda karînelerin geçerli olmadığına dair bir kanıttır.

b. *Alkame İbn Vail babasından, şöyle rivayet etmiştir: Rasûlallah (s.a.v) devrinde bir kadın namaza gitmek üzere çıkmıştı. Karşısına bir adam çıkıp kadının elbisesini başına örttü ve tecavüz etti. Kadın bağırdı ve adam da gitti. O anda yanından geçen başka birisine Kadın: "İşte şu adam bana tecavüz etti" dedi. Sonra bir gruba uğrayıp yine, "Şu adam bana şöyle şöyle yaptı" dedi. O grup gidip kadının kendisine tecavüz ettiğini zannettiği adamı yakalayıp kadına getirdiler. Kadın: "Evet bu, o" dedi. Bunun üzerine adamı alıp Rasûlullah'a götürdüler. Rasûlullah adamın (recmedilmesini) emredince, kadına tecavüz eden adam ayağa kalktı ve: "Ya Rasûlallah, ona tecavüz eden benim" dedi. Rasûlallah kadına döndü ve "Git seni Allah bağışladı" buyurdu. (Getirilen) adama iyi sözler söyledi. Ömer dedi ki; zinayı itiraf edeni recmet. Fakat Hz Peygamber bunu yapmadı. Başka bir rivayette "Sahabe onu recmedeli, dediler. Bunun üzerine Hz Peygamber: Şüphesiz o öyle bir tövbe etti ki eğer tüm Medine halkı o tövbeyi etseydi hepsinden kabul olunurdu" buyurdu.¹⁶⁹*

c. Aklî olarak da karînelerin dalalet açısından zorunlu bir kanıt şeklinde görülmesi veya çerçevesi belli bir emare gibi değerlendirilmesi söz konusu

¹⁶⁷ İbn Âbidîn, *Tekmiletu Hâşiyeti Reddi'l-Muhtâr*, II, 45.

¹⁶⁸ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadis no: 2559, II, 855.

¹⁶⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Hadis no: 15/22-15; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, VIII, 284.

olamayacağından hareketle buna karşı çıkanlar olmuştur. Zira kuvvetli olarak görülen bazı karînelerin zamanın akışıyla beraber zayıflaması da söz konusu olabilir.¹⁷⁰

d. Karînelerin zanna dayalı olduğu ve zannın da gerek “ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ ” *Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyuyorlar. Şüphesiz zan, hakikat namına hiçbir şey ifade etmez*¹⁷¹; “ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ” *(Ve muhakkak ki onun hakkında ihtilafa (anlaşmazlığa) düşenler), ondan (bu hususda) mutlaka şüphe içindeler*¹⁷² mealindeki ayetlerde ve Hz. Peygamber’in “Zandan sakınınız. Çünkü o sözlerin en yalan olanıdır” şeklindeki hadisinde açıkça reddedildiği görülmektedir.¹⁷³

2.10.5. HER İKİ GÖRÜŞÜN MUKAYESESİ

Birinci Görüş: وَجَاؤُوا عَلَى فَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ *Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakup dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır”*,¹⁷⁴ قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ فَمِيصُهُ قُدًّا مِنْ قُتُلٍ فَصَدَقْتَ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ *“Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek istedi” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır”*¹⁷⁵; وَإِنْ كَانَ فَمِيصُهُ قُدًّا مِنْ دُبُرٍ فَكَذَّبْتَ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ *“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir”*¹⁷⁶ mealindeki ayetlere binaen karîneleri değerlendirenlere karşı “Bu hükümler bizden önceki ümmetlerin hukukudur” şeklinde bir itiraz dillendirilmiştir. Bu itiraza karşı da “Bizden öncekilerin hukuku bizim de gözetebileceğimiz bir hukuk olabilir” tarzında bir cevap verebilir. Zira Kur’an’da,

¹⁷⁰ Zuhaylî, *Vesâilu'l-İsbât*, s. 510; Sa’d Muhammed el-Asîrî, *Nizâmu'l- İsbât fî Cerâimi'l-Hudûd, Câmiatu Ummi'l-Kurâ, Mekke,1985, s. 748.*

¹⁷¹ Necm, 53/28.

¹⁷² Nisa, 4/157.

¹⁷³ Ebû Ali el-Hasan b. Ali et-Tûsî, *Muhtasaru'l-Ahkâm*, thk. Enîs b. Ahmed, Dâru'l-Mueyyed, ts. VI, 355.

¹⁷⁴ Yûsuf, 12/18.

¹⁷⁵ Yûsuf, 12/26.

¹⁷⁶ Yûsuf, 12/27.

sünnette ve sahabe anlayışında karînelerle amel edilebileceğini işaret eden birçok kanıt mevcuttur.

Ayrıca yukarıda “*Ey Abd b. Zem’a! Çocuk senindir. Çocuk yatak sahibinindir, zina edene ise mahrumiyet vardır*”¹⁷⁷ şeklindeki hadiste geçen الولد للفراش “Çocuk yatak sahibinindir” cümlesinden Hz. Peygamber’in yatak karinesine binaen hüküm vermediğini iddia edenlere karşı da şunlar söylenebilir: Bu, (Çocuğun yatak sahibinin olması) adet gereği ve çoğunluğun kabul edebileceği bir yaklaşım olarak niçin değerlendirilmesin ki?

İkinci Görüş: Hz. Peygamber’in لو كنت راجما أحدا بغير بينة لرجمت فلانة فقد ظهر منها الريبة في منطقتها وهيتها ومن يدخل عليها *“Eğer şahitsiz birisini recmedecek olursam falan kadını recmederdim. Çünkü gerek durumunda gerek mahallesinde gerekse onunla ilişkisi iddia edilen kişinin hakkında şüpheler mevcuttur*”¹⁷⁸ şeklindeki hadisten zayıf karînelerle hüküm verilemeyeceğini ve söz konusu hadisteki karînelerin hamilelik kadar kuvvetli olmadığından hareketle de cezanın uygulanmadığını, dolayısıyla da zayıf oldukları takdirde karînelerin dikkate alınmaması gerektiğini belirtenlere karşı da şöyle bir cevap verilebilir: Zaten karînelerle ispatın gerçekleşebileceğini söyleyenler bu karînelerin kuvvetli olması gerektiğini şart koşmuşlardır. Çünkü zinayla suçlanan herhangi bir erkek ve kadının daha sonradan, erkeğin tenasül uzvunun kesik ya da işlevsiz ya da kadının bakireliğinin ortaya çıkması gibi bazen şahitlik veya diğer ispat metotlarından daha kuvvetli olabilecek karîneler olabilir.

Buna ilaveten delil sayılmayacak zannın inanç konusundaki zann olduğu da unutulmamalıdır. Zira âlimlerin bu konuda görüş birliği vardır. Bu bağlamda İzz b. Abdusselam şöyle der: Zanna, ancak Allah ve sıfatlarının bilinmesi gibi kesin bilgi isteyen eylemler hakkında müsaade edilmiştir.¹⁷⁹

Yukarıda, karînelerin delil sayılıp sayılmayacağına dair aktardığımız görüşler doğrultusunda aslında bu meseleye pozitif yaklaşanların sundukları gerekçeler daha gerçekçi, Kur’an ve sünnete de daha uyumlu olduğunu söylemek

¹⁷⁷ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-Sahîh (Bab-u el-Veledu li’l-Firâş* Hurreten Kanet ev Emmeten), Hadis no: 6749, IX, 191; Beyhâkî, *es-Sunenu’l-Kubrâ (Bab-u İkrâri’l-Vârisi bi Varisin)*, Hadis no: 1797, VI, 86; Dârekutnî, *Sunenu’d-Darekutnî*, Hadis no: 3895, IX, 163.

¹⁷⁸ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadis no: 2559, II, 855.

¹⁷⁹ İzz b. Abdusselam, *Kavâidu’l-Ahkâm*, II, 62.

isteriz. Çünkü hukukun gayesi insanlar arasında adaleti sağlamaktır. Binaenaleyh bizim de benimsediğimiz bu tutumu birkaç gerekçeyle şöyle izah edebiliriz:

a. Karînelerin delil sayılması gerektiği söyleyenlerin kanıtı diğerlerine göre daha kuvvetli ve tutarlıdır. Zira karîneleri kabul etmeyenlerin ortaya koydukları deliller birçok açıdan tartışma ve münazaraya açıktır.

b. İslam hukuku alanındaki çeşitli kitapları araştırdığımızda karînelere, ispat mevzusu hakkında yer verildiğini görebiliriz. Dahası, ispatın diğer metotlarından olan *şahitlik* ve *ikrar* gibi delillerin karineye olan ihtiyacı da ortadadır. Zira şahitlik kuru bir sözdür. Bunun doğruluğu ve yanlışlığı ancak dışardan bazı karînelere tescillenebilir. İkrar ise kişinin lehine veya başkasının aleyhine değil kendisinin aleyhine yönelik bir itirafı olduğu hasebiyle -ki bu bir karînedir- delil sayılmaktadır.

c. Karînelere itimat etme hakların korunması ve zayi olmamasını, ayrıca insanların haklarına tecavüz edenlerin de engellenmesini sağladığından dolayı oldukça doğru bir yaklaşımdır. Özellikle dinî ve insani yönün çokça zayıfladığı günümüz dünyasını düşündüğümüzde bu daha net anlaşılmaktadır. Söz gelimi eğer suçlu olduğunu iddia ettiğimiz kişiden suçsuzluğunu kanıtlaması açısından yemin etmesini istersek (büyük ihtimalle) bu kişi yeminden kaçınmayacak ve derhal yemin edecektir ki bu da insanlar arasında adaleti sağlamak için var olan hukukun temel ilkelerine ters düşer.

d. İslam ceza hukuku kitaplarına bakıldığında neredeyse karineye değinmeden geçen tek bir kitap görülmez. Aynı şekilde karînelere amel edilmez diyen fukaha da neredeyse yok denecek kadar azdır. Zaten bu kesimin birçok fikhî konularda karîne ve emarelere dayanıp görüş belirttiği de olmuştur. Örneğin Şâfiîlerin tümü şüpheye dayanan iz hususunda olumlu düşünüp ve *kasâme*¹⁸⁰deki *levs'e*¹⁸¹ de müracaatı söz konusu ederler. İzz b. Abdusselam da gelenek ve durum karinelerinin açık seçik sözler gibi değerlendirilmesini umumun tahsisi ve mutlakin

¹⁸⁰ Kasâme, faili belli olmayan bir öldürme ithamından dolayı davalıların veya davacıların ispat ve nefiy için yaptıkları muayyen yemine denir. Sahip Beroje, *Ceza Muhâkemesi Açısından İslâm İspat Hukuku*, Fecr Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2007, s. 255.

¹⁸¹ Levs, kesin ispat için yetersiz fakat itham sebebi sayılabilecek zayıf bir delile denir. Beroje, *İslâm İspat Hukuku*, s. 257.

mukayyedi şeklinde görür.¹⁸² İbn Kayyim ise bu konuda en katı davrananların Şâfiîler olduğunu söyledikten sonra onların da yüzden fazla meselede karînelere müracaat ettiklerini beyan eder. Örneğin, zifaf gecesi karısını görmediği halde onunla yatan bir damadın durumu gibi.¹⁸³

Hanefiler de gerek yeminden kaçınmayı gerekse erkek ve kadına üzerinde tartıştıkları ev eşyaları mevzusunda kerînelere sıklıkla müracaat ederler. Örneğin, İbnü'n-Nüceym karînelerin delil sayılmayacağını söyleyenlerden biri olmasına rağmen şunları söyler: Muhakkak ki arkadaşlarımız ev eşyalarının taksimi hususunda eşler arasında ortaya çıkan tartışmalarda olduğu gibi her ikisine en uygun olarak neyin düşeceğini zahiren belirlemeye çalışmışlardır ve bu gibi içtihatları çoktur.¹⁸⁴

2.11. KARİNELERLE SUÇUN İSPATINA YÖNELİK IRAK ANAYASASI

Irak 1979 yılı Anayasasınının 107 sayılı İspat Kanunu'nda medeni ve ceza hukuku yargılamalarında aşağıda aktarılmış olan şu yedi konuda karînelere başvurduğunu görüyoruz.

1. 98. Madde: Bu maddede *Kanunî Karîne* şöyle tanımlanmıştır: “Yasanın, ispatlanmış bir durumdan/olaydan hareketle henüz ispatlanmamış bir konu hakkında bir şeyler çıkarmasıdır.” Dolayısıyla *Kanunî Karîne* ispatın diğer delillerinden tamamıyla bağımsızdır.

2. 99. Madde: Karînenin geçerliliği için “*olayın en yakın zamanına arz edilmesi; olduğu gibi bırakılması yani yeni gelişmelerden soyutlanması ve hilafına delil sunulmadığı sürece var olan şeyin devamına hükmedilmesi*” şeklinde üç şartı koymaktadır.

3. 100. Madde: Aksi bir delilin ortaya çıkmasıyla beraber kanunî karînenin geçersiz sayılabileceği kararı yer alır.

4. 101. Madde: Toplum düzeniyle alakalı olmayan durumlarda kesin olan bir kanunî karînenin, ikrar ve yeminle iptal edilebileceği hükmü vardır.

¹⁸² İzz b. Abdusselam, *Kavâidu'l-Ahkâm*, II, 126.

¹⁸³ İbn Kayyim, *I'lâmu'l-Mu'avvikîn an Rabbi'l-Âlemîn*, thk. Muhammed Abdusselam İbrahim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1991, IV, 288.

¹⁸⁴ İbnü'n-Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, VII, 227. Mezheplerin konu hakkındaki yaklaşımları için bk. Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 274-275.

5. 102. Madde: Bu maddede de Kadâi Karîne şöyle tanımlanmıştır: Hâkim'in kendince ispatlanmış bir durumdan/olaydan hareketle henüz ispatlanmamış bir konu hakkında bir şeyler çıkarmasıdır." Zira o, kanunun belirtmediği karîneler hususunda özellikle de şahitlikle ispatlanabilir olaylar zincirinde bireysel olarak tüm ilgili karîneleri belirtip sunabilir.

6. 103. Madde: İçinde hile ve kandırmanın iddia edildiği kanunî bir tasarruf hakkında kadâi karinelerle ispatın gerçekleşebileceği hükmü geçer.

7. 104. Madde: Hâkim'in kadâi karîneleri elde etme hususunda gerektiği zaman tüm teknoloji araçlarından istifade edebileceği hükmü yer alır.¹⁸⁵

Ayrıca 1971 Anayasasının 23. sayılı maddesinde Cezâi Muhakemeler Kanunu'nun 213. bendinde karînelerin, ikrar ve şahitlik gibi ispat yollarından bir yol olduğu ve onlarla muteber delillerin daha da güçlendiği kararı yer almaktadır. Dolayısıyla mahkeme, ikrar, şahitlik, tahkik veya resmi keşif komisyonu, uzmanlar ve bilirkişilerin raporları gibi kendisinin elde ettiği gerekçelere binaen davada bir hükme varabilir. Bu açıdan mahkemenin, başka bir delille desteklenmediği sürece tek bir şahitle bir hükmün veremeyeceğine karşın yalan olduğu başka bir delille ispatlanmadığı sürece sadece ikrardan hareketle bazı cezaları onaylayabileceği söylenmiştir.¹⁸⁶

Buna ilaveten 79. maddenin metnine binaen suç işlemekle itham edilen kişinin yargılanıp yakalanmamasını gerçekleştirmek adına mahkeme kararı olmasa bile bir nevi dedektif gibi faaliyetleri yürüten herhangi bir yargı üyesi söz konusu şahsın evini, bağlantılı olduğu yerleri ve şahısları araştırıp bu doğrultuda deliller toplayabilir.

Aslında Yargıtay Federal Mahkemesi de ispatın diğer delil yöntemleriyle desteklendiği sürece karînelerle itimat edilebileceğini belirtmektedir. Örneğin livata suçuyla ilgili mağdurun şahitliği ve ilgili kanıtları sunmasıyla beraber (bu suç)

¹⁸⁵ bk: *Kanuni'l-İsbâti'l-Irakî*, no: 107, 1979.

¹⁸⁶ Kâdî Nebîl Abdurrahman Hayâvî, *Kânûnu Usûlu'l-Muhâkemâti'l-Cezâiyye*, Mektebetu'n-Nehde, Bağdad, 1984, s. 94.

işleyen kişinin) mahkûm edilmesi söz konusu olacaktır.¹⁸⁷ Dolayısıyla mahkeme, sadece şahitlikle böyle bir hükmün verilmeyeceğinin altını çizmiştir.¹⁸⁸

Yine söz konusu mahkeme suçun, yeterli görülen başka karîneler ve delillerle teyit edilmesinden sonra şahidin şahitliğinden dönmesi ve pişman olduğunu beyan etmesi hususundaki girişimlerinin de bir anlam taşımayacağını belirtmiş¹⁸⁹ ve müştekinin sadece mücerret şikâyetinden hareketle herhangi bir mahkûmiyet kararının söz konusu olamayacağı da beyan etmiştir.¹⁹⁰ Bununla beraber mahkeme, suçlunun, karînelerle desteklenmiş ikrarını ispatın tek delili olarak gömüştür.¹⁹¹

2.11.1. KARÎNELERLE SUÇUN İSPATLANABİLİRLİĞİNİ İZAH EDENLER

Bizim bu konuda açık bir şekilde görüş beyan eden kişilerin tutumlarını bilmemiz gerekir. Zira kerîneler ispat konusu hakkında önemli bir yer işgal eder ve hâlâ adil bir hüküm vermesi açısından yargının temel dayanaklardan bir tanesi olarak kabul edilmektedir. İspat alanında yakînin/kesinliğin çok nadir bir durum olması hasebiyle de karînelerin doğrulayıcı bir kabiliyet üzerinde inşa edildiğini söylememiz mümkündür.

Hasan el-Mu'min şöyle der: Karîneler, medeni alandaki yargılamadan daha çok ceza yargılama alanlarında ön plana çıkar ve şahitlik gibi hâlâ geleneksel bir delil olarak görülür.¹⁹²

Abûd Salih et-Temîmî de kanûnî karînelerin kendisiyle kesin bir şekilde bazı olayların seyriyle ilgili kanıtlara ulaşıldığı ve geçerli kanunun gerekçelerinden biri olarak görülmesi gerektiği hususunda görüş beyan edip buna, suçun işlendiği esnada henüz dokuz yaşına girmemiş birisi hakkında herhangi bir cezâî işlemin yapılamayacağı şeklinde de bir örnek getirir. Ayrıca hâkim, suç işlemekle itham

¹⁸⁷ bk: *Kararu Mahkemetu't-Temyiz*, no: 1833, el-Cinâyât, 1970, en-Neşretu'l-Kadâiyye, sy. 4, s. 206.

¹⁸⁸ bk: *Kararu Mahkemetu't-Temyiz*, no: 379, Cazâiyye Muteferrika, 87-88, *Macmuatu'l-Ahkâmi'l-Adliyye*, sy. 3, 1987, s. 64.

¹⁸⁹ bk: *Kararu Mahkemetu't-Temyiz*, no: 182, Heyetun Mavsuatun Sâniyye, 1980, *Macmuatu'l-Ahkâmi'l-Adliyye*, sy. 3, 1980, s. 64.

¹⁹⁰ bk: *Kararu Mahkemetu't-Temyiz*, no: 63, Heyetun Âmme, 1990, *Menşûrun min Kadâi't-Temyiz el-Kısmi'l-Cinâî*, Matbaatu'z-Zaman, Bağdad, 1996, I, 30.

¹⁹¹ bk: *Kararu Mahkemetu't-Temyiz*, no: 38, Heyetun Âmmetun Sâniyyetun, 1977, *Macmuatu'l-Ahkâmi'l-Adliyye*, sy. 2, 1977, s. 222.

¹⁹² Huseyin el-Mu'min, *Nazariyâtu'l-İsbât*, IV, 58.

edilen kişinin parmak izinin mağdurun evinde bulunması veya üzerindeki elbiselerde kan lekelerinin bulunması gibi bazı emarelerden hareketle söz konusu bu olaylar zincirinden birçok kadâî karinelere ulaşabilir.¹⁹³

Hasan Sadık el-Mersefâvî de şöyle der: Hâkim, vereceği bir hükümde delil toplama komisyonuna dayanabilir hatta yargılamanın esas ayaklarını teşkil eden konular hakkında bile söz konusu komisyonun topladığı mücerret karîneleri delil sayabilir. Dolayısıyla ona göre karîneler ispat yollarının asli bir kanıtıdır.¹⁹⁴

Bu konuda Usmet Abdulmecid'in görüşü ise şöyledir: Olayları değerlendirme konusunda mahkemenin geniş bir yetki alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla mahkeme bu geniş alandan hareketle bazı kadâî karinelere ulaşabilir. Ayrıca mahkemenin, davanın seyriyle ilgili olduğu sürece gerek hasımların her ikisi gerekse birisiyle bağlantılı olabilecek detayları inceleme yetkisi de bulunmaktadır. Bu açıdan davanın seyri ve olayların değişik esaslarına bağlı olarak kadâî karînelerin tespiti tamamen mahkemenin kontrolü altındadır.¹⁹⁵

Fevziye İhsâd da Hâkimin meçhul bir olay hakkında çokça karinelere başvurması, başka karîne arayışları içinde olması ya da ispatın karîneyle teyit edilebilmesi açısından doğrudan ispat yollarından yararlanması gerektiğini açıklar ve olayın seyrini değiştirebilecek karşıt karinelere yüz çevirmekle bir ihmalkârlık göstermemesi gerektiğini vurgular. Dolayısıyla kanunsal olarak Hâkimin birbirleriyle uyumlu ve örtüşür oldukları sürece sadece karinelere dayanıp bir mahkûmiyet kararı vermesi söz konusu olabilir.¹⁹⁶

Zuhaylî bizzat ispat vesilelerinin karinelere dayandığını zira gerek şahitlik gerekse ikrarın mücerret bir sözden başka bir şey olmadığı ve bu gibi ispat yollarının dışardan bazı karinelere desteklenmesi gerektiğini söyler.¹⁹⁷

Muhammed Yahya Matar'ın da görüşlerini şöyle açıklayabiliriz: Karînelerle ispat doğrudan gerçekleşmeyen bir ispat yoludur. Dolayısıyla bu, tartışma konusuyla

¹⁹³ Abûd Salih et-Temîmî, "et-Tahkiku'l-Cinâîyi'l-Amelî", *Mavsûati'l-Kavânini'l-Irkiyye*, Bağdad, 1. Baskı, 2006, s. 32.

¹⁹⁴ Hasan Sadık el-Mersefâvî, *Usûli'l-İcraâti'l-Cinâîyye*, Menşectu'l-Maarifi'l-İskenderiyye, 1964, s. 692.

¹⁹⁵ Usmet Abdulmecid, *Şerhu Kânûni'l-İsbât*, s. 229.

¹⁹⁶ Fevziye İhsâd, *Vasâilu'l-İspat Beyne'l-Fıkhî ve'l-Kânûn*, Şebeketu'l-Âlûke, s. 35.

¹⁹⁷ Zuhaylî, *Vasâilu'l-İsbât*, s. 499.

ilintili ve ispat edilebildiği takdirde tartışılan konu hakkında bir tercihi gerekli kılmaktadır. Ayrıca bu konuda hâkimin geniş bir yetki alanına sahip olduğu da unutulmamalıdır ki, Mısır İspat Kanununun 100. maddesi “Kanunun belirtmediği ne kadar karîne varsa bunların tümü hâkimin takdirine bırakılır” şeklindeki izahatıyla buna işaret etmiştir.¹⁹⁸

2.12. KARÎNELER YOLUYLA HADD/CEZA VERİLMESİ GEREKEN SUÇLAR

Öncelikle Hadd’in sözlük ve terim anlamını açıklamak yerinde olur. Sözlükte engelleme, karışmamaları için iki şey arasını ayırma anlamında kullanılan hadd kelimesi başkalarının eve girmesini engellediği için kapıcı için de kullanılır.¹⁹⁹ Ayrıca hadd kelimesi, mahkûmların hareket etmelerin engel olduğundan dolayı gardiyan için de kullanılmıştır.²⁰⁰ Nitekim bir şair şöyle der:

يقول لي الحداد وهو يقودني إلى السجن لا تجزع فما بك من باس

“Gardiyan beni mahpushaneye götürdüğünde, “endişelenme çünkü bir suçun yok “diyordu.”²⁰¹

Terim olarak Yüce Allah’ın hakkı olarak takdir edilmiş bir ceza ya da Şâri’in (kanun koyucunun) sakındırdığı yasaklardır, şeklinde tanımlanmıştır.²⁰²

2.12.1. HADDİN ÇEŞİTLERİ

Fakihler zina, kazif/iftira, hırsızlık, sarhoşluk ve yol eşkıyalığı olmak üzere toplam beş suç için haddin uygulanması gerektiği hususunda hemfikirdirler.

¹⁹⁸ Muhammed Yahya Matar, *Mesâilu’l- İsbât*, s. 270.

¹⁹⁹ Kecerâfî, *Macma’u Bihâri’l-Envâr*, I, 470; a.mlf., *et-Ta’rifâtu’l-Fıkhîyüye*, s. 77; Batal, *en-Nizâmu’l-Musta’zab*, II, 314; Herevî, *Tehzibu’l-Luga*, III, 271; İbnu’l-Fâris, *Mu’cemu Makâyisi’l-Luga*, II, 3; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-Muhîtu’l-A’zam*, II, 504; Nasır b. Abdusseyyid el-Harezmî, *el-Mağrib*, Dâru’l-Kutubi’l-Arabî, ts. s. 106; Râzî, *Muhtaru’s-Sihâh*, s. 167.

²⁰⁰ Ezdî, *Cemheretu’l-Luga*, I, 95.

²⁰¹ bk: *Divânu Kays b. el-Hatîm*, s. 43.

²⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 36; Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 112; İbnü’n-Nüceym, *en-Nehru’l-Fâik Şerhu Kenzi’d-Dakâik*, III, 124; Haskefî, *ed-Durru’l-Muhtâr Şerhu Tenviri’l-Ebsâr*, s. 306; Zubeydî, *Cevheretu’n-Neyyire*, II, 147; Takyuddîn Muhammed b. Ahmed el-Fetûhî, İbnu’n-Neccâr, *Munteha’l-İrâdât*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Muessesetu’r-Risâle, 1999, V, 113; İbrahim b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed İbn Muflih, *el-Mubdi’ fî Şerhi’l-Mukni’*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1997, VII, 365; Ebubekr b. Hasan b. Abdullah el-Keşnâvî, *Eshelu’l-Medârik Şerhu İrşâdi’s-Sâlik fî Mezhebi İmâmi’l-Eimmeti Malik*, 3. Baskı, Dâru’l-Fikr, Beyrut, III, 156.

2.12.1.1. ZİNA SUÇU VE KARİNELERLE İSPATI

Sözlükte azgınlık ve fuhşiyat²⁰³ anlamında kullanılan zina, terim olarak “Mükellef bir Müslümanın şüpheden yoksun bir şekilde tenasül uzvuyla başkasının ırzını önden ya da arkadan kirletmek” şeklinde tanımlanmıştır.²⁰⁴

Zina suçunun ispatına gelince fakihler zina suçunun ikrar ve şahitlikle ispatlanabileceği hususunda ittifak etmişleridir. Fakat karîneler hakkında böyle bir ittifak görülmemektedir. Dolayısıyla akıl ve bâliğ birisine zorlanma olmaksızın kendi ikrarı/itirafı doğrultusunda hadd cezası uygulanır.²⁰⁵

Hanefîler ve Hanbelîlere göre ise şahitliğe kıyasen²⁰⁶ kişinin bu itirafı dört defa tekrarlaması gerektiği görüşündedirler. Bu hususta Ebu Hureyre’den gelen şu hadisi delil gösterirler: *Mâiz el-Eslemî Hz. Peygamber’e gelerek “Ben zina ettim” demiş ve bunu dört defa tekrarlayınca da Hz. Peygamber “Bunu götürüp recmedin” demiştir.*²⁰⁷

“*Ve kadınlarınızdan fuhuş yapmış olanlara (onların aleyhine) sizden dört şahit isteyin*”²⁰⁸; وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ “*Ve muhsinlere (iffetli kadınlara), (zina suçu, iftira) atan sonra da dört şahit getiremeyenlere, o takdirde seksen celde (yalnız cilde tesir edecek sopa) vurun. Ve onların şehadetini (şahitliğini) ebediyen kabul etmeyin. Ve işte onlar, onlar fasıklardır*”²⁰⁹; إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ “*Ancak tövbe edip bundan sonra islah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet*

²⁰³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIV, 78; İbn Sîde, *el-Muhassis*, V, 26; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsi'l-Muhît*, s. 1292; Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs*, s. 225; Zamehşerî, *Esâsu'l-Belâge*, s. 277.

²⁰⁴ Karâfî, *ez-Zahîre*, XII, 48; Halil b. İshak, *Muhtasaru'l-Allâme Halil*, thk. Ahmed Câd, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2005, 240; Mâverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, s. 328; Ferrâ, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, s. 263.

²⁰⁵ Huseyin el-Mu'min, *Nazariyâtu'l-İsbât*, I, 102; Mâverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, s. 329.

²⁰⁶ Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kadûrî*, s. 195; Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, III, 410; Ahmen b. Muhammed b. Muhammed İbnu's-Şihne, *Lisânu'l-Hukkâm fî Ma'rifeti'l-Ahkâm*, 2. Baskı, Kahire, 1973, s. 400; Mahfûz b. Ahmed el-Kelvezânî, *el-Hidâye ala Mezhebi'l-İmam Ebî Abdullah Ahmed*, thk. Abdullatif Hemîm - Mahir Yasîn el-Fahl, Müessesetu Ğaras, 2004, s. 533; Şemsuddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî ala Muhtasaru'l-Harkî*, 1. Baskı, Dâru'l-Abîkân, 1993, VI, 293.

²⁰⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Ali İbnu'l-Cârûd, *el-Muntekâ mine's-Suneni'l-Musned*, thk. Abdullah Amr el-Bârûdî, Müessesetu'l-Kitâbi's-Sakâfiyye, Beyrut, 1998, s. 208.

²⁰⁸ Nisa, 4/15.

²⁰⁹ Nûr, 24/4.

edendir”²¹⁰ ayetleri doğrultusunda zina hususunda dört şahit getirmeyenler iftira suçundan yargılanırlar.

Ayrıca Sa ‘d b. Ubâde’nin “Ya Rasulallah! Eğer hanımımın yanında yabancı bir erkek görürsem dört şahit getirene kadar beklemeli miyim” şeklindeki sorusuna karşılık Hz. Peygamber “evet” demiştir.²¹¹

Karîneyle zina suçunun ispatı hususunda *hamilelik* veya (kadının) *lian yemininden kaçınması* şeklinde iki örnek verilebilir. Kadının hamileliğiyle ilgili fakihlerin ihtilafı da söz konusudur. Malikîler, İbn Teymiye ve İbn Kayyim hamileliği zina karinesi olarak değerlendirmektedirler.²¹² Buna ilaveten Malikîler kadının kendisine zorla tecavüz edildiği iddiasının başka delillerle doğrulanmadığı sürece kabul edilmeyeceğini de söylerler.²¹³

Ayrıca bu görüşün savunucuları Hz. Ömer’in *وإن الرجم في كتاب الله حق على من زنى* "İn Allah'ın kitabında muhsan (evli) olduğu ve beyyîne/şahit ya da hamilelik ve itiraf bulunduğu zaman erkeklerden ve kadınlardan zina edene recm haktır (sabittir) şeklindeki açıklamalarını delil olarak sunarlar.²¹⁴

Keza Hz. Ali'den gelen “*Ey insanlar zina gizli ve açık olmak üzere iki çeşittir. Gizli olan şahitlerin şahitliğiyle ortaya çıkandır ki burada ilk taşı atanlar şahitler olmalıdır. Açık olanı ise hamilelik veya itiraf gibi gerekçelerle ispatlanandır ki bura da ilk taşı atan imam olmalıdır*”²¹⁵ şeklindeki açıklamalarını da delil olarak sunarlar. Dolayısıyla bu görüş sahipleri hamilelikle recm cezasının uygulanabileceğinin icma ile sabit olduğunu söyleyip ve bu konuda Hz. Ömer’in

²¹⁰ Nûr, 24/5.

²¹¹ Şafii, *el-Ümm*, VI, 148; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, 115; Abdurrahman b. Ebubekr es-Suyûtî, *el-İklîl fî İstinbâti't-Tenzîl*, thk. Seyfuddîn Abdulkadir, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981, s. 189; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Maaz İbn Hibbân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahihi İbn Hibbân*, (Babu'z-Zina ve Hadduhu), no: 4409, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1988, X, 258,

²¹² İbn Ferhûn, *Tabsiretu'l-Hukkâm*, II, 124; İbn Teymiye, *el-Fetâvâ*, V, 524; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-Muavvikîn*, II, 76.

²¹³ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah İbn Cizî, *el-Kavâninu'l-Fıkhîyye*, s. 532; İbn Kayyim, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, I, 11.

²¹⁴ Nesâî *Sunenu'n-Nesî el-Kubrâ*, *Babu Tesbiti'r-Recm*, no: 7156, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, IV, 273; Müslim, *Sahihu'l-Müslim*, *Babu er-Recmu fi'z-Zina*, no: 4513, V, 116.

²¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XII, 377; İbnü'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sîvâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, V, 226; İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr ala'd-Durri'l-Muhtâr*, IV, 12.

minberdeyken sahabeler topluluğu önünde “*Allah’ın kitabında muhsan (evli) olduğu ve beyyîne/şahit ya da hamilelik ve itiraf bulunduğu zaman erkeklerden ve kadınlardan zina edene recm haktır (sabittir)*”²¹⁶ şeklindeki açıklamalarını yaptıktan sonra orada hazır bulunan sahabelerden herhangi bir itirazın gelmemesini de icma olarak değerlendirirler.

Aklî olarak da şunları söyleyebiliriz: Eğer hamilelik meşru bir yoldan değil ise o zaman gayrı meşru bir yoldan olma ihtimali çok yüksektir. Ayrıca dört şahidin beyanatı doğrultusunda hadd cezası kesinleşebiliyorsa bunun hamilelik gibi karinelere de kesinleşmesi söz konusu olmalıdır. Zira şahitlerin bazen yalan söylediği ve birilerine iftira edebildiği ihtimali de unutulmamalıdır.

İkinci görüş Hanefi ve Şafiilerin görüşüdür ki bunlara göre hamilelikle zina suçu ispatlanamaz. Çünkü bunun şüpheyle ya da zorlamayla olabileceği ihtimali mevcuttur.²¹⁷

Ayrıca Şu‘be b. Haccâc Abdülmelik b. Meysere’den o, Nezal b. Subre’den nakleder ki Hz. Ömer (kocası olmadığı halde) hamile olan bir kadının ağlamakta olduğunu görüp “niçin ağlıyorsun” diye sorunca kadının “Ben kafası (uykusu) ağır olan bir kadıyım. Bir gün uykuda iken bir adam gelip üstüme çıkmış ve ben uyandığında iş içten geçmişti” demesi üzerine Hz. Ömer onu cezalandırmaktan vazgeçti.”²¹⁸

Keza mütedeyyinlikle bilinen bir kadının hamile kaldığı haberi Hz. Ömer’e ulaşınca şunları söylemiştir. *Kadın gece kalkıp namaz kılmak istemiştir ve bu esnada çok faza korkmuştur. Tam secdeye giderken de arkadan cinlerden bir cin yaklaşmış onu hamile bırakmıştır.*²¹⁹ Ömer daha sonra kadını serbest bırakmıştır.

Dolayısıyla anlatılanlara binaen kocası olmadığı halde bir bayanın sadece hamileliğinden hareketle zina suçunun tespit edilmeyeceği hükmü çıkmaktadır. Zira fitrat itibariyle zayıf yaratılan kadının tecavüze uğrama ihtimali de göz önünde

²¹⁶ Nesâî *Sunenu’n-Nesî el-Kubrâ, Babu Tesbiti’r-Recm*, no: 7156, ,IV, 273; Müslim, *Sahihu’l-Müslim, Babu er-Recmu fi’z-Zina*, no: 4513, V, 116.

²¹⁷ bk. *el-Mavsûatu’l-Fıkhiyyetu’l-Kuveytiyye*, XXIV, 44.

²¹⁸ Ebu Amr Yusuf b. Abdullah el-Kurtûbî, *el-İstizkâr*, thk. Abdulmu‘tî Emin Kal‘acı, Dâru Kuteybe, Dımaşk, 1996, XIV, 65; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, Babu Racmi’l-Hublâ fi’z-Zina, XII, 54.

²¹⁹ Abdurrazzak es-Sen‘ânî, *el-Musenef*, thk. Habiburrahman el-A‘zemî, 2. Baskı, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, VII, 409.

bulundurulmalıdır ki bunun aklen de mümkün olabileceğini söylemek doğru olsa gerek. Yani had cezalarının mümkün olduğu kadar şüphe ile uygulanmaması daha isabetli olacaktır.

Kadının *lian*'dan kaçınması hususunda ise fakihlerin iki ayrı görüşü söz konusudur. Birincisi, Malikîler ve Şâfiîlerin görüşüdür ki buna göre zina cezasının uygulanması gerekir.²²⁰ İkincisi de Hanefîler ve bir rivayete göre de Hanbelîlerin görüşüdür ki bu görüşe göre de kadına zina cezası uygulanmaz, fakat *lian* yeminini edene kadar hapiste tutulur.²²¹

Birinci görüş Nur süresinde وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (6) وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ (7) وَيَذْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ إِنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ (8) وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ “*Ve zevcelerine (eşlerine) zina (iftirası) atanlar, kendilerinden başka şahitleri yoksa o zaman onların her birinin şahitliği; kendisinin, muhakkak sadıklardan (doğru söyleyenlerden) olduğuna dair, dört defa Allah’a şahitlik (yemin) etmesidir. Ve (yeminin) beşincisi, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah’ın lânetinin kendi üzerine olmasıdır. Ve (zevcenin, kadın eşin), Allah’a dört defa onun (zevcin, erkek eşin) mutlaka yalancılardan olduğuna dair şahitlik (yemin) etmesi, ondan (kadından) azabı (cezayı) kaldırır. Beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır*”²²² şeklinde geçen ve gayet açık bir şekilde bu hükmü belirleyen ayetlere dayanır. Ayrıca mantıken erkeğin *lian*'dan kaçınması kazif/iftira cezasını gerektiriyorsa o zaman kadının *lian*'dan kaçınması da haddi gerektirmelidir.

İkinci görüş ise bu konuda yine Nur suresinde geçen وَيَذْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ “*Zevcin, (erkek eşin) mutlaka yalancılardan olduğuna dair şahitlik/yemin etmesi ondan (kadından) azabı/cezayı kaldırır*” ayetine dayanmaktadır. Çünkü onlar ayette geçen azabı hapis olarak yorumluyorlar.²²³ Fakat Râzî bu görüşe şöyle itiraz eder: Şayet

²²⁰ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *eş-Şerhu's-Sağîr bi Hâşiyeti's-Sâvî*, Dâru'l-Maarif, II, 668; Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi'l-Fikhi'l-İmâmi'sh-Şafii*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, III, 93.

²²¹ Kâsânî, *Bedâi 'iu's-Senâi* ‘, III, 238; Behûtî, *Keşşâfu'l-Kîna* ‘, V, 400.

²²² Nur, 24/6-9.

²²³ Cemaluddîn Ebu'l-Farac Abdurrahman b. Ali el-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, ts, III, 282; Ebu'l-Berekât en-Nesefî,

العَذَابِ sözünden *hapsetmek* kastedilmiştir denilirse, biz deriz ki: Buradaki elif lam'ın daha önce geçmiş olan belli bir manayı ifade ettiğini beyan etmiştik. Burada en yakın olarak söz edilen şey ise “hadd” anlamına gelen azabdır. Ayrıca bunu hadd anlamında yorumladığımızda ayet mücmel olmaz; hapsetmek manasına alırsak ayet mücmel olur. Çünkü ayette hapsin miktarı belirtilmemiştir. Buna ilaveten imam Şâfî de şöyle der: Kadının hapsedilmesinin batıl olduğuna şu husus da dalalet etmektedir: Bu durumda olan kadın, “Eğer erkek doğru söylüyorsa, bana hadd uygulayın; yok eğer yalancı ise beni salıverin. Benim hapisle ne alakam var! Çünkü benim hapsedilmem ne Allah'ın kitabında ne de Resulünün sünnetinde yer almaktadır.” diyebilir.²²⁴

Sünnette ise yukarıda da ifade edildiği gibi Hz Peygamber'in, zina ettiğini söyleyen Mâiz'den dört defa yüz çevirmesinden zinanın ya ikrar ya da şahitlerle ispatlanacağı, dolayısıyla da kadının liandan kaçınmış şeklinde üçüncü bir sebebin de olmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca mantıksal olarak koca, üç şahitle beraber şahitlik ettiği halde kadına hadd uygulanmıyorsa nasıl olur da sadece erkeğin şahitliğiyle cezaya çarptırılsın. Yine eğer erkeğin lianı kadına haddi gerektiriyorsa o zaman kadının, üzerindeki haddi lianla düşürmesi de söz konusu olmaması lazım.²²⁵

Öte yandan söz konusu bu iki görüşten birincisinin daha isabetli olduğunu söylemek istiyoruz. İbn Kayyim de bu görüşün dışında herhangi bir görüşe ne razı olacaklarını ne de inanacaklarını belirtir.²²⁶

Irak kanununun konumuna gelince şunları söyleyebiliriz: Zina suçunun ispatında, yararlanılması gereken tüm karînelere başvurulmalı ve ortada herhangi bir şüphe kalmayacak şekilde bir tespitten sonra da eşlerin zinasıyla ilgili bu ilke doğrultusunda hareket edilmelidir.²²⁷

Tefsîru'n-Nesefî, thk. Mervan Muhammed eş-Şi'âr, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2005, III, 112; İsmail Hakkî b. Mustafa el-Halûtî, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, ts, VI, 86.

²²⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 332.

²²⁵ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Maad*, V, 336.

²²⁶ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Maad*, V, 337.

²²⁷ Ahmed Fethî Surûr, *el-Vasît fi Kânûni İcrâati'l-Cinâiyye*, Dâru'n-Nehdeti'l-Arabiyye, 1991, s. 757.

Irak anayasası da zina suçunun tespiti hususunda kesin ve belirleyici maddeler koymamıştır. Doayısıyla bu konuda ispatın tüm yollarından yararlanılabılır.²²⁸

Mısır ve Ürdün anayasasına baktığımızda şu ifadelere yer verildiğini görürüz: Zina suçu, ya kişinin bizzat bu eylemi yaparken yakalanması ve suçunu itiraf etmesi ya üzerinde bu suçun gerekçesi olabilecek yazı ve avrakların elde edilmesi ya da yatak odası gibi mahrem sayılacak yerlerde bulunması gibi gerekçelerle ispatlanır.²²⁹

2.12.1.2. KAZİF/İFTİRA SUÇU VE KARİNELERLE İSPATI

Sözlükte, *herhangi bir şeyi atmak, taşla vurmak ve ölülerin belirli yerlere atılması/defnedilmesi*²³⁰ anlamına gelen *kazf* fıkıhta ise şöyle tanımlanmıştır: *Haddi gerektiren belirli suçlardan birinin adı olup bir kimseye zina ithamında bulunmaktır.*²³¹

Irak Ceza Kanunu ise kazfi şöyle tanımlamıştır: *Kazf, doğrulandığı sürece kendisine karşı suç isanadında bulunulan kişinin yargılanmasını ya da bulunduğu çevrede rencide olmasını gerektirecek belirli bir olayı (zina) aşikâr yollardan bir yolla dile getirmektir.*²³²

Kazf suçunun ikrar,²³³ iki adaletli şahit²³⁴ ve gözün, elin ya da ayağın zina etti gibi cümlelerle yani karinelerle de ispat edilebileceği söylenmiştir.

Ceza Hukukunu düzenleyen kanunlara göre insanların itibarlarını, şeref ve haysiyetlerini zedeleyen ne varsa suç sayılır. Özellikle iftira suçu bunların başında gelmektedir. Dolayısıyla mağdurun toplum içindeki konumunun yasalarla muhafaza edilmesi kanunun olmazsa olmazlarından. Binaenaleyh bu gibi suçların tespit

²²⁸ Cemal Muhammed Mustafa, *Şerhu Kânuni Usûli'l-Muhâkemâti'l-Cezâiyye*, Matbaatu'z-Zaman, Bağdat, 2004, s. 24.

²²⁹ Abdülmelik Cundî, *el-Mavsûati'l-Cinâiyye*, IV, 106; Muhamme Ali Selim, *el-Vasît fi Şerhi Kânuni Usûli'l-Muhâkemâti'l-Cezâiyye*, Mektebetu Dâru's-Sekâfe, Umman, 1996, II, 282.

²³⁰ bk: *Kânûni'l-Ukûbâti'l-Irakî*, 1996, Madde, 111, s. 80.

²³¹ Berketî, *et-Ta rifâtu'l-Fikhiyye*, s. 172; Haskefî, *ed-Duru'l-Muhtâr*, s. 313.

²³² bk: *Kânûni'l-Ukûbâti'l-Irakî*, 1996, Madde, 111, s. 80.

²³³ Serahsî, *el-Mabsût*, IX, 115; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, IV, 156.

²³⁴ Muhammed Sadık Han el-Kanûcî, *er-Ravdetu'n-Nediyye*, thk. Ali b. Hasan b. Alib Abdulhamid, Dâru İbn Kayyim, Riyad, 2003, III, 390; Kemal b. Seyyid Salim, *Sahîhu Fikhi's-Sunne*, IV, 63; Huseyin b. Avde el-Avâyşe, *el-Mavsûatu'l-Fikhiyye el-Muyessere*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, ts. VI, 65.

edilmesi neticesinde kim olursa olsun kanun tarafından cezalandırılmaları söz konusu olacaktır.²³⁵

2.12.1.3. HIRSIZLIK SUÇU VE KARÎNELERLE İSPATI

Sözlükte gizlice almak anlamında kullanılan سرقة sözcüğünün çoğulu سرقات şeklinde gelir. Hukukî kavram olarak ise, “başkasına ait bir malın korunması gereken yerden akıl ve bâliğ birisi tarafından nisab miktarınca kasden alınması” olarak tarif edilmiştir.²³⁶

Hırsızlık suçunun ispatı için aşağıda sayacağımız durumlardan birisi yeterli görülmektedir:

a. Şahitlik: İki erkek şahidin şahitlik etmesiyle hırsızlık suçu ispatlanmış olur. Fakat sayı ikiden az ise veya birisi kadın ise veyahut da birisi görmüş diğeri de duymuş ise bu durumda söz konusu suç sabit olmaz. Yine bir erkek ve iki kadının şahitliği ve bir şahidin şahitliğiyle beraber davacının yemini bu suçun tespiti için yeterli görülmüştür. Dolayısıyla aktarılan durumların dışında kalan herhangi bir olay vesilesiyle elin kesimine yönelik asla bir hüküm verilemez. Ancak hâkim çalınan şeyin kıymetine paralel bir şekilde kişiyi sorumlu tutup onu sürgün etme hakkını kullanabilir.²³⁷

b. İkrar/itiraf: Kendi rızasıyla olduğu sürece kişinin kendi aleyhine yaptığı itiraf hırsızlık suçunun ispatı için yeterlidir.²³⁸ Eğer bir şahıs “Ben şundan yüz dirhem çaldım,” derse sonra başka bir şahıs “Hayır bu kişi çalmadı, ben çaldım,” derse ve parası çalınan kişi de bu ikincisine “yalan söyledin,” derse o zaman ilk itiraf edenin eli kesilir. Fakat parası çalınan kişi” hayır birincisi çalmamıştır” derse o zaman hiç birisinin eli kesilmez.²³⁹

c. Karîneler: Bu konuda fakihler bazı karîneler zikretmişlerdir. En önemlileri ise çalınan malın hırsızlıkla suçlanan birisinin yanında bulunmasından

²³⁵ Mahir Abd Şevîş ed-Durre, *Kanûnu'l-Ukûbâti'l-İrâkiyye el-Kısmu'l-Hass*, el-Mektebetu'l-Kânûniyye, Bağdad, 1988, s. 246.

²³⁶ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsîlî Ebu'l-Dadl el-Henefî, *el-İhtiyâr li Ta 'lîli'l-Muhtâr*, thk. Mahmud Ebû Dakîka, Matbaatu'l-Halbî, Kahire, 1937, IV, 102; Ahmed b. Lü'lü' b. Abdullah er-Rûmî (İbn Nakîb), *Umdestu's-Sâlik Va'detu'n-Nâsik*, eş-Şuûni'd-Diniyye, Katar, 1982, s. 239.

²³⁷ Kâsânî, *Bedâi 'iu's-Senâi'*, VII, 81; Zekeriyya el-Ensârî, *Esna'l-Met'lib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*, thk. Muhammed Tâmer, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, IV, 139.

²³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 416.

²³⁹ Serahsî, *el-Mabsût*, IX, 191.

hareketle elde edilen karîne ve yine söz konusu kişinin yemin etmekten kaçınmasından hareketle ortaya çıkan karînedir.

Birincisi: Eğer çalıntı olduğu söylenen mal hırsızlıkla suçlanan birisinin yanında bulunursa bu durumda o kişi, malın satın alma veya hibe gibi meşru yollardan kendisinde bulunduğuna yönelik şahit getirebiliyorsa o zaman mesele çözülmüş olur. Yok, eğer şahit getiremiyorsa o zaman bu kişinin durumunu şu iki şekilde algılayabiliriz: Eğer hırsızlıkla suçlanan şahsın daha önce hırsızlık gibi suçlardan dolayı yargılanmamışsa ve toplum içerisinde de güvenilir bir kişi olarak görülüyorsa o zaman bu karmaşık durumun çözülmesine kadar bu kişi hapsedilir ve daha sonra serbest bırakılır. Zira Hz. Peygamber de ihtiyata göre hareket ederek böyle bir tutum sergilemiştir.²⁴⁰ Fakat aksine bir durum söz konusuysa, yani bu şahsın daha önce hırsızlık olayları varsa o zaman kendisi hakkında hırsızlık cezasının tatbik edilip edilmemesi hususunda fakihlerin iki ayrı görüşü mevcuttur.

a. “Bu şahıs zaten hırsızlık yapmakla biliniyor ve çalınan mal da onun yanında bulunmuştur, dolayısıyla da kendisine hadd uygulanmalıdır” diyenlerin görüşüdür ki bunlara göre karîne oluşturması açısından çalıntı malın bulunması şahitlik ve ikrardan daha kuvvetli bir delildir.²⁴¹

b. Şüphelerle hadd cezalarının ortadan kaldırıldığı ilkesine dayanarak bu kişiye hadd uygulanmaz diyenlerdir. Çünkü hırsızlıkla suçlanan kişinin yanında bulunan malı satın aldığı veya başka meşru bir yolla yanında bulundurduğu ihtimali de söz konusudur. Fakihlerin çoğu bu görüşü tercih etmektedir. Zira cumhur da bu yönde bir kanaate sahiptir. Ayrıca Hz. Peygamber’in, hırsızlık yaptığını ikrar eden kişiyi iki üç defa reddettiği sonra hadd cezasının uygulanmasını istediği şeklindeki tavrı²⁴² bu görüşün daha isabetli olduğunu göstermektedir.

İkincisi: Hırsızlıkla itham edilen şahsın yeminden kaçınması hususunda Şâfiîler ve bir rivayete göre İmam Hanbel’in de aralarında olduğu bir gurup fukaha bunun hırsızlık suçunun ispatına dayanak olacağını belirtirler.²⁴³ Dolayısıyla bu tutumun şahitlik ve ikrar gibi algılanması lazımdır. Ayrıca söz konusu şahsın

²⁴⁰ Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Mehrân b. Ebî Hâtem, *İlelu'l-Hadîs*, thk. Sa'd b. Abdullah, el-Hamid, IV, 244.

²⁴¹ İbn Kayyim, *et-Turûki'l-Hukmiyye*, I, 12.

²⁴² Ebû Davud, *Sunenu Ebî Davud*, V, 75.

²⁴³ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtaç*, IV, 175.

yeminden kaçınmasıyla hiç birşey yapılamayacaksa o zaman hukukun heba edildiği ihtimali gündeme gelir.

Fakat Hanefiler, Malikîler ve sahih rivayete göre İmam Ahmed böyle bir durumda sanığın takvadan ya da kendisine yönelik bir tehditten dolayı yemin etmediği ihtimalinden yola çıkarak hırsızlık suçunun kanıtlanmayacağını ifade ederler.²⁴⁴

2.12.1.4. IRAK KANUNUNA GÖRE HIRSIZLIK SUÇU VE İSPATI

1969 Irak Anayasasının 111 nolu Ceza Yargılamaları kanununu düzenleyen 439-450 maddeleri hırsızlık suçunu açıkça belirtmiştir. Buna göre hırsızlık, “Bir kişinin kendisine ait olmayan menkul bir malı kasden almak” şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca toprakla bağlantılı olan meyve ve sebzelerin buldukları yerden koparılarak götürülmesi ve başkalarının kontrolü altında olmasına rağmen gerek su gerekse elektrik gücüyle oluşturulan tüm enerji çeşitlerinin herhangi bir bedel ödmeden tüketilmesi de hırsızlık sayılmıştır. Bu bağlamda Irak Anayasasının 440. madesi aşağıda sıralanan şartlar doğrultusunda kişinin ya müebbet ya da belli bir süre hapse mahkûm edilmesini gerekli görmektedir:

- a. Olayın gün doğuşundan gün batışına kadar olan zaman diliminde gerçekleşmesi.
- b. İki veya daha fazla kişi tarafından yapılması.
- c. Bu kişilerden birinin silahlı olması.
- d. Meskûn mahalde gerçekleşmiş olması ve bu esnada duvarın delinmesi, kapının kırılması, ev halkından birinin kandırılması ya da yapay anahtar kullanılarak eve girilmiş olması gerekmektedir.

Ayrıca 441. maddesi müebbet ya da belirli bir süre hapsedilmeyi ön gören şartlardan birisinin de şehir, kasaba ve ray yollarından uzak ama yaygın olarak kullanılan bir yolda bir kişinin önü kesilerek soyulması olduğunu açıklar. Buna binaen zikredilen şartlar dışında gerçekleşen hırsızlık olaylarında kanunun daha yumuşak ve esnek davranabildiğini söylememiz mümkündür.

²⁴⁴ Kâsânî, *Bedâi'iu's-Senâi'*, VII, 81; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtaç*, II, 472; Sâvî, *eş-Şerhu's-Sağîr*, IV, 487; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XII, 472.

2.12.1.5. SUKR/SARHOŞLUK SUÇU VE KARÎNELERLE İSPATI

Sözlükte bilinç halinin zıddı²⁴⁵ olarak kullanılan sukr kelimesi Kur'an-ı Kerim'de لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ “Mutlaka: “Sadece gözlerimiz bağlandı (engellendi, gerçeği göremiyoruz). Hayır, biz büyülenmiş bir kavimiz” demiş olacaklar”²⁴⁶ mealıyla giçtiği gibi bazen göz boyama anlamında da kullanılmaktadır. Bir fıkıh sözcüğü olarak ise akıllı ve bilinci gideren tüm meşrubatlar için kullanılır.²⁴⁷

Sarhoşluk suçunun ispatını gerektiren karînelere gelince öncelikli olarak şu karîneleri sayabiliriz:

a. İkrar: Akıl ve bâliğ birisinin kendi arzu ve isteğiyle bir kere bile olsa içki içtiğini beyan etmesi durumunda bu suç kesinleşir.²⁴⁸

b. Şahitlik: İki adil ve erkek şahidin herhangi bir tafsilata girmeden bir kişinin içki içtiğini söylemesi durumunda yine sarhoşluk suçu kesinleşmiş olur.²⁴⁹

Ayrıca koku ya da kusma yoluyla bir kişinin içki içtiğini söyleyip²⁵⁰ hadd cezasının uygulanması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi bunun aksini savunanlar da vardır.²⁵¹

Hadd cezası uygulanır diyenler bunun başta Ömer ve İbn Mes'ûd olmak üzere tüm sahabe'nin görüşü olduğunu belirtirler ki söz konusu sahabe'nin koku veya kusma karinesinden hareketle bazı şahıslara hadd cezası uygulamışlardır.²⁵²

²⁴⁵ İbnu's-Sîde, *el-Muhkam ve'l-Muhît*, VI, 711; el-Ferâhidî, *el-Ayn*, V, 306; Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 150.

²⁴⁶ Hicr, 15/15.

²⁴⁷ Atîye b. Muhammed Salim, *Şerhu Buluğu'l-Merâm*, VI, 164.

²⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 162; Muhammed b. Ömer Nevevî el-Câvî, *Nihâyetu'z-Zîn fi İrşâdi'l-Mubtediîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. s. 350; Kemal b. es-Seyyid Salim, *Sahîhu Fıkhi's-Sunne*, IV, 73.

²⁴⁹ Muhammed b. Kasım b. Muhammed İbnu'l-Garâblî, *el-Karîbu'l-Mucib fi Şerhi Elfâzi't-Takrîb*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2005, s. 248; Muhammed b. Huseyn b. Mahammed İbnu'l-Ferrâ, *el-Mesâilu'l-Fıkhiyye*, thk. Abdulkarim b. Muhammed el-Lâhım, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, 1985, II, 340.

²⁵⁰ Serahsî, *el-Mabsût*, XIV, 31; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtaç*, IV, 190; Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu'l-Kebîr ala Metni'l-Mukanna'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts. X, 330; İbn Teymiye, *Mecmuu'l-Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Mecmau'l-Melik Fahd li Tabaati'l-Mushaf, 1995, XXVIII, 329.

²⁵¹ İbnu'l-Cezî, *el-Kavâninu'l-Fıkhiyye*, s. 237; Bekr b. Abdullah Ebû Zeyd b. Muhammed b. Abdullah, *el-Hudûd ve't-Ta'zirât inde İbn Kayyim*, 2. Baskı, Dâru'l-Asîme, ts, s. 325; Ebû Bekr b. Hasan b. Abdullah el-Keşnâvî, *Eshelu'l-Medârik*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. III, 176; Yahya b. Haybere b. Muhammed İbnu'l-Heybere, *el-İfsâh an Maâni's-Sehhâh*, thk. Fuad Abdulmun'im Ahmed, Dâru'l-Vatan, ts. II, 15.

Aslında şunu söylememiz daha isabetli olacaktır: Eğer içki kokusuyla beraber başka bir karîne varsa örneğin, kişinin yanında bizzat içki şişesi bulunmuşsa veya o, halk arasında sarhoşlukla bilinen birisiyse o zaman hadd cezasının uygulanması hukuk açısından daha caydırıcı ve doğru olacaktır. Nitekim sahabelerin de tutumunun bu yönde olduğu söylenmiştir. Zira birçok zahiri karinenin olması durumunda kendisinden içki kokusu gelen birisinin Halifeler tarafından hadd cezasına çarptırılmasına karşı hiç kimsenin (sahabenin) itirazı olmamıştır.

2.12.1.6. KAT'U'T-TARÎK/EŞKİYALIK VE KARİNELERLE İSPATI

Tekili قطع الطريق şeklinde gelen قطع الطريق kendi güç ve kuvvetlerine güvenerek zorla insanların kullandığı yolları keserek onları soyanlar anlamındaki isim tamlamasında yer alan قطع sözcüğünün mazi fiili قطع dir ve bu fiil genel olarak *kesme eylemi* için kullanılır. Ayrıca söz konusu eylemin erkek tarafından yapıldığını göstermek için اقطع sözcüğü kullanılır ki bunun çoğulu قطعان; bayanlar için ise قطعاء sözcüğü kullanılır ve bunun çoğulu da قُطَع şeklinde gelir.²⁵³ Kavram olarak ise el-Kadi Zekeriyya (ö: 926) şöyle tanımlar: “Yardım çağrısından uzak bir şekilde kendi gücüne itimaden öldürme ya da aşırı korkutma yoluyla birilerine görünüp yanındaki malına el koymaktır.”²⁵⁴

Söz konusu suçun ispatı için yukarıda beyan edilen suçlarda olduğu gibi ikrar, şahit veya karîne şeklinde bazı kanıtların olması lazım.

a. İkrar: Birisinin yol kesip eşkıyalık yaptığına dair ikrarı onun yargılanmasını gerektirir.

b. Şahitlik: İki erkek ve adalet sahibi bir şahsın tafsilatlı açıklamalarıyla beraber bu suç kesinleşir. Ayrıca Şâfiî'ye göre iki yol arkadaşının diğer arkadaşları aleyhine yaptığı şahitlik de kabul edilir. İmam Malik ise yolu kesilerek soyguna

²⁵² Malik b. Enes, *Muvatta'*, Dâru'l-Kalem, 1991, III, 78; İbn Kayyim, *et-Turûku'l-Hukmiyye*, I, 12; İbnu'l-Hemmam, *el-Musenef*, thk. Habiburrahman el-A'zemî, 2. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, trs. IX, 228.

²⁵³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II, 508; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXII, 29.

²⁵⁴ Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Ğureru'l-Behiyye fi Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, ts. V, 101.

uğrayan birilerinin eşkıyalıkla suçlanan birileri hakkında şahitlik yapmalarını caiz görür.²⁵⁵

c. Karîne: Fukahânın ittifakıyla hür, köle, Müslüman, zimmi ve düşman olduğuna bakılmaksızın bir kişinin bile genel olarak yolcular tarafından kullanılan bir yolda silahını göstererek onları korkutması durumunda söz konusu cezaya çarptırılması gerekir.²⁵⁶

Yukarıda da aktarıldığı gibi Irak Anayasasınının 441. maddesi müebbet ya da belirli bir süre hapsedilmeyi ön gören şartlardan birisinin de şehir, kasaba ve ray yollarından uzak ama yaygın olarak kullanılan bir yolda bir kişinin önu kesilerek soyulması şeklinde kesinlikle cezaya çarptırılacağını beyan eder.

2.12.1.6. KISAS VE DİYET GEREKTİREN SUÇLAR VE BUNLARIN KARÎNELERLE İSPATI

Sözlükte kesmek anlamına gelen القَصَّ sözcüğü bazen اقتصاص الأثر yani eserin/izin takibi şeklinde kullanılır. Zira kısas hakkına sahip kişi katilin cinayet izini sürüp bu hakkı elde eder. Yine اقتص من غريمه واقتص السلطان فلانا من فلان “*Davalıdan hakkını aldı; “Padişah falanın hakkını falancadan aldı”* şeklindeki cümlelerde bizzat ifade ettiği anlamda kullanılmıştır.²⁵⁷

Terim olarak kısas, insanların canlarına veya herhangi bir uzvuna yönelik suçlunun işlediği suçun benzeriyle cezalandırılması şeklinde tarif edilmiştir. Dolayısıyla bir başkasını öldüren kişi kısas cezasıyla cezalandırılır.²⁵⁸

1967 Irak Anayasasınının 111. maddesinin belirlediği hükme göre ise kısas idam, müebbet hapis veya beş yıldan fazla olan cezaları gerektirecek cinayetlerin ardından gündeme gelen bir yargılama sistemi olarak görülür.

²⁵⁵ Kâsânî, *Bedâi ‘iu’s-Senâi’*, VII, 93; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-Muçtehid ve Nihâyetu’l-Muktasid*, Dâru’l-Hadis, Kahire, 20004, IV, 241; Nevevî, *Ravzatu’l-Tâlibîn*, thk. Zuheyr eş-Şâviş, 3. Baskı, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 1991, X, 167; Muhammed b. İbrahim b. Abdullah et-Tuveycirî, *Muhtasaru’l-Fikhi’l-İslâmî fi Devi’l-Kur’an ve’s-Sunne*, 11. Baskı, Dâru Esdâi’l-Muctemai’s-Su’ûdiyye, 2010, s. 953.

²⁵⁶ İbnu’l-Munzir, *el-İşraf ala Mezâhibi’l-Ulemâ*, thk. Sağır Ahmed el-Ensârî, Mektebetu Mekke es-Sekâfiyye, 2004, VII, 283; el-Cezerî, *el-Fıkh ala’l-Mezâhibi’l-Erba’a*, V, 360.

²⁵⁷ Harezmi, *el-Muğrib*, s. 384; Ömer b. Ali b. Ahmed İbnu’l-Mulakkîn *el-İ’lâm bi Fevâidi Umdeti’l-Ahkâm*, thk. Abdulazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Meşîkah, Dâru’l-Âsime, Riyad, 1997, IX, 41.

²⁵⁸ Cezerî, *el-Fıkh ala’l-Mezâhibi’l-Erba’a*, V, 217; Abdülkerîm ez-Zeydân, *el-Kısas ve’d-Diyât fi Ş-Şeriatu’l-İslâmiyye*, Müessesetu’r-Risâle, 2002, s. 23.

Uygulanış biçimine göre ise kisasın aşağıda sıralandığı gibi birkaç çeşidi söz konusu olabilir.

a. Bakara süresinde geçen *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ* “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kisas farz kılındı”²⁵⁹ mealindeki ayetten de anlaşıldığı üzere *القاتل العمد* yani kasdi ve bilerek birisini öldüren kişi için kisas cezası vardır. Bilerek öldürme anlamına gelen *القتل العمد* gerek fıkıh gerekse Irak kanununa göre şöyle tanımlanmıştır: el-Katlu'l-Amd, bir şahsın kılıç ve benzeri gibi kesici aletlerle ya da ateş ve benzeri gibi nesnelere başka bir şahsın canına kastederek veya bedenindeki bir uzvu etkisiz hale getirerek bilinçli ve kendi iradesiyle işlediği suçta denir.²⁶⁰

2.12.1.6.1. CİNAYET SUÇUNUN İSPATI

Cinayet suçu kişinin ikrarı veya muteber bir şahitlikle kesinleşir. Ayrıca aşağıda sıralanan maddelerden biriyle de birisinin cinayetle suçlanması söz konusu olabilir:

1. Cinayet esnasında kullanılan **alet** itham için yeterli bir sebeptir. Ayrıca bir kişi başka bir kişiye bıçakla saldırdıktan sonra saldırıya uğrayan kişi bir yerde ölü bulunursa ve saldırgan “ben onu yaraladım ama öldürmedim” şeklinde bir iddiada bulunsa bile genelde bıçak derbesi öldürücü olarak kabul edildiğinden saldırgana kisas uygulanır. Tabi bunun yanında uzman doktorların görüşlerine de yer verilerek bu karar alınmalıdır.

2. **Levs** (iddia makamının doğru söylediğini düşündüren ipuçları) yoluyla da cinayetle suçlama söz konusu olabilir. Bunun örneklerini ise şöyle sıralayabiliriz:

a. Ölüünün aralarında düşmanlık ve intikam tehtitlerinin bulunduğu bir köyde bulunması.

b. Ölmeden önce kişinin “beni falanca vurdu” demesi.

c. Cinayetle suçlanan birisinin önce bunu itiraf etmesi sonra da kendisine yapılan işkenceden dolayı böyle bir itirafı yaptığı beyan etmesi.

²⁵⁹ Bakara, 2/178.

²⁶⁰ Serahsî, *el-Mabsût*, XXVI, 59; İbnü'l-Himmâm, *Fethu'l-Kadîr*, X, 205; İbn Arefe, *Hudud İbn Arefe*, s. 474; Ahmed Muhtar Abdulhamit, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabîyye'l-Muâsire*, III, 17, 74.

d. Cinayet aleti üzerinde kişinin parmak izlerine rastlanması.

e. Cinayetle suçlanan kişi ile öldürülen kişinin bir yere beraber gittikleri görüldükten sonra maktulün geri gelmemesi.²⁶¹

2.12.1.6.2.ÖLÜMLE SONUÇLANMAYAN CİNAYET GİRİŞİMLERİ

İlgili kitaplarda الجناية على ما دون النفس şeklinde veya benzer açıklamalarla ifade edilen bu düşmanca girişimler genelde bedendeki bir uzvun etkisiz hale getirilmesi ya da kesilmesi gibi ölümle sonuçlanmayan darbeler için kullanılır.²⁶²

Bu yolla bir suçlamanın kanıtı olarak da ikrar, şahitlik ve durum karîneleri delil olarak gösterilebilir. Dolayısıyla zikredilen yollarla söz konusu suçun tespit edilmesi durumunda şu durumlara bakılır:

1. Yaralama eyleminin bir mafsalin kökü ya da köküne yakın bir şekilde gerçekleşmiş olması lazım.

2. Misliyle mukabelede bulunulması, yani göze karşı göz şeklinde olması gerekir. Dolyısıyla sağ ele karşılık sol el veya yüzük parmağına karşı serçe parmağı kesilmez.

3. İşlev hususunda da eşit olmaları lazım. Yani sağlam bir el ve ayak felçli bir el ve ayak karşılığında kesilmez. Fakat bunun aksi olabilir ama erş/uzuv bedeli alınmaz.²⁶³

2.12.1.6.3.DİYET VE ÇEŞİTLERİ

Çoğulu ديات şeklinde gelen دية kelimesi Arapça'da “helak ya da ödemek/vermek” anlamındaki vedy kökünden türemiştir. İslâm hukukunda bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya parayı ifade eder.²⁶⁴

Çeşit olarak ise nefse karşı yani bir kişinin öldürülmesinden sonra mevzubahis olan diyet ile sonucunda ölüm olmayan yaralamalar, yani uzuvların

²⁶¹ Sa'ûd b. Abdulâlî el-Bârûdî, *el-Mavsûatu'l-Cinâiyyetu'l-İslâmiyye*, s. 616; Muhammed Rafet Osman, *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, s. 489.

²⁶² Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Alîş, *Menhu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halil*, IX, 37.

²⁶³ Tuveycîrî, *Mavsûatu'l-Fıkhî'l-İslâmî*, V. 63.

²⁶⁴ bk: Abdulkерim Özaydın “Diyet” *DİA*, IX, 473; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XL, 178; Mahmud Abdurrahman Abdulmun'im, *Mu'cemu'l-Mustalahât ve'l-Elfâzi'l-Fıkhîyye*, Dâru'l-Fadîle, II, 95.

kesilmesi veya işlevsiz bırakılmasıyla beraber gündeme gelen diyet şeklinde sınıflandırılabilir. **Birincisi**, Müslüman, zımmi, kendileriyle ateşkes sağlananlar ya da devlet tarafından eman verilen bir kişiyi doğrudan ya da dolaylı olarak öldürenler hakkında uygulanır. Eğer bu eylem kasıtlı ve bilinçli ise diyet katilin malından alınır. Aksi takdirde ise katilin akrabalarından (akîle) alınır. **İkinci** durumda ise azalar ve işlevlerinin diyeti, yaralamaların diyeti ve kemiklerin kırılması ve zedelenmesi diyeti şeklinde sıralanabilir.²⁶⁵

Kıyasın karînelerle ispatı hususuna gelince şunları söyleyebiliriz: Fakihlerin hepsi, cinayetle suçlanan kişi ile öldürülen kişi arasında apaçık bir düşmanlık ya da ölmeden önce “Katilim falanca kişidir”²⁶⁶ şeklinde kanıt olarak görülebilecek bazı durumlardan/karînelerden hareketle kasâmeye olumlu baktıkları ve bu doğrultuda hüküm verdikleri bilinmektedir. Fakat aynı ittifak kıyas için söz konusu değildir. Zira dört mezhebin çoğunluğuna göre karînelerle kıyas uygulaması caiz değilken²⁶⁷ Hanefî, Maliki ve Hanbelilerden bir gurup böylesi bir durumda kıyasın uygulanacağına hükmeder. Örneğin, bir kişinin eli bıçaklı ve kanlı bir şekilde korkarak ve panikleyerek bir evden çıkmasından sonra eve girilip kanlar içinde ve ölü olarak bulunan bir şahsın katil olduğu hususunda şüphe olmasa gerek.²⁶⁸

Tercih edilmesi gereken tutum ise karînelerle kıyasın uygulanmayacağını söyleyenlerin görüşüdür. Zira birçok durumun karînelerle aydınlanamayacağı ihtimali çok da uzak değildir. Bununla beraber kıyasın şüphelerle uygulanmayacağı gerçeğini de unutmamak lazım.

Diyet konusuna gelince bu, dört mezhebin görüşüne göre karînelerle ispatlanabilir. Özellikle maktul “beni falan şahıs öldürdü” gibi bir cümle

²⁶⁵ Tuveycîrî, *Mavsûatiu'l-Fıkhî'l-İslâmî*, s. 921.

²⁶⁶ Şafîî, *el-Ümm*, VI, 96; Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, VI, 169; Ibn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, VI, 632; Muhammed b. Yusuf el-Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halil*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994, VIII, 355; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 381; Muhammed b. Muflih el-Makdisî, *el-Furu' ve Tashîhi'l-Furu'*, thk. Ebu'z-Zehrâ Hazım el-Kâdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, VI, 49; Alauddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Süleyman el-Merdâvi, *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcihi mine'l-Hilâf*, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, ts. X, 139.

²⁶⁷ Üde, *et-Teşriu'l-Cinâî*, II, 284; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 5690.

²⁶⁸ İbn Kayyim, *et-Turûku'l-Hukmiyye*, s. 12; Ayrıca bk: *Mecelletu'l-Ahkâmi'l-Adliyye*, thk. Necîb Hevâvinî-Nur Muhammed, md. 1741.

kullanmışsa onun bu sözü cinayetin bilinçli mi yoksa bilinçsiz mi işlendiği hususunda yakınlarına bir koz verebilir.²⁶⁹

2.12.1.7. TA‘ZİRİ GEREKTİREN SUÇLAR VE BUNLARIN KARÎNELERLE İSPATI

Sözlükte *engelleme, terbiye etme ve sayı gösterme*²⁷⁰ anlamlarına gelen ta‘zir sözcüğü bir fikhî kavram olarak “hadd cezasını gerektirmeyen suçlar için uygulanan caydırıcı bir ceza şeklinde tarif edilir.²⁷¹

Ta‘zir cezasının hangi suçların akabinde gerçekleştirilmesi kısmına gelince şu sıralamaları verebiliriz.

1. Bedensel Cezalar: Bu tür cezaları ise birkaç başlık altında şöyle sıralayabiliriz:

a. Öldürme: Fakihler, ta‘zir cezasının öldürmeye kadar gidebileceğini söylerler. Fakat Hanifilere göre bu tür cezaların verilmesi için işlenen suçun sürekli tekrarlanması şartı aranmaktadır.²⁷²

b. Darbetme/Celd: Bu ceza Hz. Peygamber’in, “*On sopadan fazla darbetme ancak Allah’ın hududlarında olabilir*”²⁷³ şeklindeki açıklamasında geçtiği gibi ta‘zir sayılabilmektedir.

c. Hapsetme: Bu ceza, gerek Kur’an’ın “*وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ*” *فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَقَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا*

²⁶⁹ Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Buceyrimî, *Haşiyetu'l-Buceyrimî ala Şerhi'l-Menhec*, Matbaatu'l-Halebî, 1950, IV, 194; Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz İbnu'n-Neccâr, *Ma'ûnatu Üli'n-Nuhâ*, thk. Abdulmelik b. Abdullah Dehîş, ts. X, 384; Mansûr b. Yunus b. Selahattin el-Behûtî, *el-Minehu's-Şâfiyât bi Şerhi Mufredâti'l-İmam Ahmed*, thk. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak, Dâru Kunûz, İşbiliye, 2006, II, 207; Zuheyli, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 5802.

²⁷⁰ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 62; Konevî, *Enîsu'l-Fukahâ*, s. 62; Mahmûd Abdurrahman, *Mu'cemu'l-Mustalahât*, s. 471; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV, 562; Muhammed Revvâs Kal'acî, *Mu'cemu Lugati'l-Fukahâ*, 2. Baskı, Dâru'n-Nefâis, 1988, s. 136; Sa'dî Ebû Cîb, *el-Kâmûsu'l-Fikhî*, s. 250; Eyyub b. Musa el-Huseynî el-Karîmî, *el-Kulliyât Mu'cemun fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, thk. Adnan Derviş - Muhammed el-Mısri, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, s. 314; Râzî, *Muhtaru's-Sihâh*, s. 207.

²⁷¹ Ebu'l-Hasan Ali b. Huseyn es-Suğdî, *en-Nutef fi'l-Fetâvâ*, thk. Salahattin en-Nâhî, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Umman, 1984, II, 646; İbn Kudâme, *el-Kâfi fi'l-Fikhî'l-İmam Ahmed*, IV, 111; İbn Teymiye, *el-Muharrer fi'l-Fikh ala Mezhebi İmam Ahmed b. Hanbel*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, 1984, II, 164; İbn Muflih, *el-Mubdi' fi Şerhi'l-Mukni'*, VII, 423.

²⁷² İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, IV, 63.

²⁷³ Albânî, *Muhtasarü Sahîh Buhârî*, IV, 218.

“Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)”²⁷⁴ mealindeki ayetiyle gerekse Hz. Peygamber’den rivayet edilen وعن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده: أن النبي صلى الله عليه وسلم حبس رجلا في تهمة ثم خلى عنه *Behz b. Hakim babasından o da dedesinden nakleder ki Resulullah (a.s) bir adamı bir töhmet sebebiyle hapsedti, sonra da serbest bıraktı*²⁷⁵ şeklindeki hadisle sabittir.

d. Sürgün Etme: Kur’an’da geçen “إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَرُوا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ” *Allah’a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır*²⁷⁶ ayeti ve Ebu Hureyre’den “Resulullah’a el ve ayaklarına kına yakmış bir adam getirdiler. “Bunu niye getirdiniz, nesi var?” diye sordu. Kendisine: "Kendisini kadınlara benzetmiştir!" dediler. Bunun üzerine Efendimiz emretti ve Naki' bölgesine sürgün edildi”²⁷⁷ şeklinde nakledilen hadis bu cezanın delili olarak gösterilebilir.

2. Mali Cezalar: Hanefîler, imam Şâfiî eski görüşünde (kavl-i kadîm), Şâfiîlerin bir kısmı ve Hanbelîlerin tümü, kaynaklarda böyle bir cezanın olmadığını belirterek mal ile ta‘zir cazını uygun görmemişlerdir. Fakat Malikîler, Şâfiî yeni görüşünde (kavl-i cedîd), Şâfiîlerin bir kısmı ve Hanefîlerden Ebu Yusuf, herhangi bir yararın sağlandığı hususlarda birilerinin mali cezalar doğrultusunda ta‘zirini caiz görürler.²⁷⁸

3. Kavli ve Fiili Cezalar: İşlenen bir suçun akabinde birilerinin sözlü olarak uyarılması, kendisine vaaz ve nasihatta bulunulması söz konusu olabilir.

²⁷⁴ Nisa,4/15.

²⁷⁵ Tirmîzî, *Sünenü Tirmîzî*, thk. Beşâr Avd Ma‘rûf, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 1988, III, 80; Nesâî, *Sünenü Nesâî el-Kubrâ*, IV, 328.

²⁷⁶ Mâide, 5/33.

²⁷⁷ Bayhakî, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, VIII, 224.

²⁷⁸ İbn Âbidîn, *Hâşiyetu İbn Âbidîn*, IV, 61; İbn Ferhûn, *Tebşiratu’l-Hukkâm*, II, 218; Behûtî, *Keşşâfu’l-Kıma’*, VI, 125; Ebu’d-Diya’ Nureddin b. Ali eş-Şebrâmlî, *Hâşiyetu’s-Şebrâmlî ala Şerhi’l-Menhec*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1984, VIII, 22.

Nitekim Ebu Zerr (r.a.) bir kişiyi annesinin siyahlığıyla ayıplayınca Allah Rasulü ona “*Sende cahiliyet (ahlakı) var*”²⁷⁹ demiştir.

Fiili olarak da Hz. Peygamber’in Tebuk seferine mazaretleri olmamasına rağmen katılmayan ancak evvelden pişman olup kendilerini direklere bağlayan Ka’b bin Mâlik, Mürâre bin Rebî’ ve Hilâl bin Ümeyye adlarındaki bu üç sahâbîyi affetmemesini, hattâ vahy-i ilâhînin gelmesini beklediğinde onların selâmlarını dahî almamasını bu fiili cezaya delil gösterilebilir.²⁸⁰

Ta’zir cezasının karînelerle ispatı hususuna gelince aslında genel olarak fakihlerin bazı olayların aydınlatılması ve hakların ortaya çıkması için karînelere muracaat ettiklerinden hareketle bu yöneme olumlu bakılabilir. Binaenaleyh gerek yukarıda “Resulullah (s.a.v) bir adamı bir töhmet sebebiyle hapsedti, sonra da serbest bıraktı”²⁸¹ şeklindeki hadis gerekse aşağıda aktarılacak hadis bu konuda delil olarak gösterilmiştir:

و عن أ زهر بن عبدالله الحر ازی أن قوماً من الكلا عیین سرق لهم متاعاً فأتهموا أناساً من الحاکة، فأتوا بهم النعمان بن بشیر رضى الله عنه: فحبسهم أياماً، ثم خلى سبيلهم، فأتوا النعمان فقالوا: خلّيت سبيلهم بغير ضرب ولا امتحان، فقال لهم النعمان: ما شئتم. إن شئتم أن أضربهم، فإن خرج متاعكم فذاك، وإلا أخذت لهم من ظهوركم مثل ما أخذت من ظهورهم، فقالوا هذا حكمك؟ فقال هذا حكم الله، وحكم رسوله.

“Ezher b. Abdillâh el-Harâzî anlatıyor: "(Yemenli) Kelâ' kabilesinden bir grubun malı çalındı. Bunlar, bir kısım dokumacıları itham ettiler. Dokumacıları olarak Hz. Peygamber'in ashabından olan Nu'mân b. Beşîr'e getirdiler. Nu'mân onları birkaç gün hapsedti, sonra salıverdi. (Şikâyetçiler), Nu'mân'a gelip: "Sen onları dayaksız, azarsız salıverdın, olur mu?" dediler. Nu'mân onlara: "Ne istiyorsunuz? Onları dövmemi istiyorsanız döverim. Malınız çıkarsa alırsınız. Ama dövdüğüm halde malınız çıkmazsa, onlara vurduğum kadar da size vururum" dedi. "Yani hükmün bu mu?" dediler. Nu'mân “Hayır bu benim değil, Allah ve Resûlü'nün hükmüdür” şeklinde cevap verdi.”²⁸²

Bununla beraber fakihler kuvvetli oldukları sürece karînelerin ta’zir cezası için yeterli görülebileceğini dile getirmişlerdir. Örneğin İbn Kayyim konu hakkında

²⁷⁹ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, VIII, 19.

²⁸⁰ Kurtubî, *Tefsîru'l-Kurtubî*, VIII, 290.

²⁸¹ Tirmîzî, *Sunenu Tirmîzî*, III, 80; Nesâî, *Sunenu Nesâî el-Kubrâ*, IV, 328.

²⁸² Ebû Davud, *Sunenu Ebû Davud*, IV, 235.

şunları söyler: Hz. Peygamber belirli şüphe emarelerini görmesine rağmen töhmet sebebiyle birilerini hapsedmiştir. Dolayısıyla herkim, toplum arasında fesatlık, bozgunculuk ve birçok hırsızlık vakasıyla bilinen birisi hakkında “Ben onu ancak iki adaletli şahidin şahitliğiyle ya da kendi rızası doğrultusundaki ikrarıyla hapsederim, aksi takdirde onu serbest bırakırım derse şer‘î siyasete muhalif davranmış olur.”²⁸³

İbn Ferhûn ve et-Tırâblusî bu konuda İbn Kayyim’i destekleyip şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: Siyaset, yani makul gerekçelere dayanarak caydırıcı bir tutum sergilemek şer‘î yollardan bir yolsa o zaman kadı ve hâkimlerin kötülük, hırsızlık ve zorbalıkla bilinen birileri hakkında karînelere dayanıp salt bir ikrar ve şahitliğe aldırış etmeden şahsi kanaati doğrultusunda hüküm verme yetkisi var mı? Ya da davaya batıl bir şekilde müdahil olmak isteyen birilerini tehdit edebilir mi, dövebilir mi veya gerçeğin ortaya çıkması için onları sorguya çekebilir mi? Bu sorulara İbn Kayyim şöyle cevap verir: Gerek umumi gerek hususi gerekse belirli durumlarda sorumluluk alan birilerinin (yargı üyelerinin) kendi kanaatleri doğrultusunda durum karinelerinden ve örf-adetten delil toplamaları söz konusu olabilir. Bu bağlamda nasıl ki savaş gibi kritik durumlarda bazı emarelere bakılıp öylece kararlar alınıyorsa, bazı zaman ve mekânlarda yargı yetkisinin altına da son derece önemli ve caydırıcı adımlar (bireysel de olsa) atılabilir, ki bu konuda Endülüs mezhebinin görüşü açık ve nettir.²⁸⁴

²⁸³ bk. İbn Kayyim, *İ‘lâmi’l-Muvakki‘în*, III, 185.

²⁸⁴ İbn Ferhûn, *Tebsiratu’l-Hukkâm*, II, 146.

3. HUKUKA YARDIMCI MADDİ (KRİMİNALİSTİK) İLİMLER VASITASI İLE KARİNELERİN TOPLANMASI VE ÖNEMİ

Bu anlamda kullanılan Arapça sözcük genellikle الآثار المادية *maddi izler* şeklindedir. Sözlüklerde الآثار kelimesi eserler, izler, nişanlar ve adetler gibi genelde birbirine benzeyen birçok anlam karşılığında kullanılır. Tekili olan أثر kelimesi de yine aynı anlamlarlarda kullanılmaktadır.²⁸⁵ Nitekim Yüce Allah şöyle der: سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ “Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir.”²⁸⁶

Madde kelimesi ise çoğulu مواد veya مادات şeklinde gelir ve evrende yer kaplayan, hacim ve kütlesi olan şeylere denir. Ayrıca madde, taksimi/bölünmüşlüğü kabul ettiği gibi birçok farklı şekilleri de alabilir. Bununla beraber ister soyut olsun ister somut olsun belirli şeylerin temel ilkelerini ve parçalarını oluşturan şeyler için de söz konusu kelime kullanılabilir.²⁸⁷

Ayrıca الآثار المادية tamlamasını kavram olarak şöyle açıklayabiliriz. Kriminalistik adı altında maddi delilleri incelemenin temel prensibi olarak olay yerinde, kişinin bedeninde, elbiselerinde veya üzerinde taşıdığı herhangi bir cisimden suç işlediğini gösterecek şekilde ve beş duyu organıyla da algılanabilen bununla beraber sonuçları, her biri konusunda uzman bilirkişilerce mahkemede açıklanıp olayın çözümlenmesine önemli katkı sağlayabilecek çok tedaylı bir inceleme anlamına gelmektedir.²⁸⁸

1971 Irak Anayasasının 43. maddesinin 23. bendine göre bu konuda şu izahatlar yapılmıştır: Olay yeri inceleme ekibinin ya da üyesinin kendisine herhangi bir suçun işlendiğine dair haber ulaştırılınca savcıyla beraber oraya bir an önce ulaşip mağdurun ifadesine başvurma ve suçu işlediği iddia edilen kişiye de gerekli soruları sorma, ayrıca olayın işlenmesinde kullanılmış olan her ne vasa rapor edip karantinaya alma, bununla beraber farklı delillerin elde edilebileceği ihtimalinden

²⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 25; Humeyrî, *Şemsu'l-Ulûm*, Râzî, *Muhtarû's-Sihâh*, s. 292.

²⁸⁶ Fetih, 48/29.

²⁸⁷ Ahmed Muhtâr, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Muasire*, III, 277.

²⁸⁸ Mansûr Ömer el-Muâyete, *el-Edilletu'l-Cinaiyye ve't-Tahkiku'l-Cinâi*, Mektebetu Dâru's-Sekâfe, Umman, 2000, s. 21; Abdulhafız Abdulhadi Abid, *el-İsbâtu'l-Cinâi bi'l-Karâin*, Dâru'n-Nehdeti'l-Arabiyye, 1991, s. 143; Muhammed Enver Aşâr, *el-Mebadiu'l-Esâsiyye fi't-Tahkiki'l-Cinâiyi'l-İlmî*, Âlemu'l-Kitâb, Kahire, 1969, s. 143; Abdulfettah Murad, *et-Tahkiku'l-Cinâi ve'l-Bahsu'l-Cinâi*, 2. Baskı, el-Mektebu'l-Câmi'u'l-Hadîs, 1991, s. 158.

hareketle de orada olay zamanı hazır bulunan kişilerin ifadesine başvurma şeklinde çok kapsamlı bir şekilde bu işi yürütmesi gerekmektedir.²⁸⁹

3.1.MADDİ (KRİMİNALİSTİK) İZLER VE ÇEŞİTLERİ

Bu tür hukuka yardımcı olabilecek maddi izleri, iki ana başlık altında detaylandırabiliriz:

1. Açık ve Somut İzler: Olayı inceleyen ve soruşturmasını yürüten kişinin diğer bilimsel tahlillere ihtiyaç dukmaksızın boş kovan, cam kırıntıları ve demir parçası gibi olay yerinde ve yakınında gözle görebildiği tüm deliller için kullanılmaktadır.

2. Gizli ve Soyut İzler: Bununla da yukarıda anlatılan durumun aksi, yani ancak ilmî verilerle tespit edilebilen kanıtlar kastsedilir.

Suçun işlendiğini gösterecek ve bulunduğu takdirde dikkate alınabilecek delillere gelince bunları da üç ana başlık altında toplayabiliriz:

a. Olay Yerinde Bulunan Kanıtlar: Bunlar, ceset, parmak izi, kan, kanla karışık tükrük, uyuşturucuyu da kapsayacak şekilde tüm öldürücü maddeler, ip, kan bulaşmış kumaş parçası, cam kırıkları, sigara izmariti, saç telleri, ayakkabı, çöpte buluna şeyler, ilaçlar vb. şeklinde sıralanabilir.

b. Adli Tıp Yardımıyla Elde Edilen Kanıtlar: Adli tıp dendiğinde akla gelen ilk şey otopsi olmakla birlikte aslında otopsi adli tıbbın sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla cesetle alakalı kan, saç, enjekte izi, vajinal temas, ağız ve dudak teması, tırnak, elbiseler, ayakkabı, mide ve içindekiler, karaciğer, dalak, akciğer, mesane yoluyla idrar bu kısım altında sayılabilir.

c. Tecavüz Suçlarına Yönelik Elde Edilen Kanıtlar: Yatak örtüsü, yastık kılıfı, mendil, parmak izi, ayak izi, sperm lekeleri, kan lekeleri, yere düşmüş saç kırıntıları, iç elbiseler, prezervatifler, içecekler ve kadehler, izmaritler, silah ve çeşitleri, kusma artığı, ağız tükürüğü ve salyası, banyodaki elbiseler gibi birçok şey sıralanabilir.

²⁸⁹ Abdulfettah Murad, *et-Tahkiku'l-Cinâi ve'l-Bahsu'l-Cinâi*, 2. Baskı, el-Mektebu'l-Câmi'i'l-Hadîs, 1991, s. 158.

3.2. DNA'NIN İSPATTAKİ ÖNEMİ

Her ne kadar fıkıh kitaplarında birebir böyle bir tanım yoksa da modern çağın bize sunduğu bu önemli metottan istifade etmek ve güvenmek önem arz eder. Deoksiribo Nükleik Asit veya kısaca DNA, tüm organizmalar ve bazı virüslerin canlılık işlevleri ve biyolojik gelişmeleri için gerekli olan genetik talimatları taşıyan bir nükleik asittir. DNA'nın başlıca rolü bilginin uzun süreli saklanmasıdır. Protein ve RNA gibi hücrenin diğer bileşenlerinin inşası için gerekli olan bilgileri içermesinden dolayı DNA; bir kalıp, şablon veya reçeteye benzetilir. Bu genetik bilgileri içeren DNA parçaları gen olarak adlandırılır. Ama başka DNA dizilerinin yapısal işlevleri de vardır. Diğerleri ise bu genetik bilginin ne şekilde kullanılacağına düzenlenmesine yararlı olurlar.²⁹⁰

Nesebin sübutunda bir ispat vasıtası olarak başvuru olan firâş, beyyine ve ikrar gibi şer'î deliller, İslam hukukçularının ittifakla kabul ettikleri birer ispat vasıtasıdır. Dolayısıyla DNA parmak izi testi ile bu delillerin ilga ve ihmal edilmesi veya DNA testinin varlığının, diğer delillere başvurmayaya bir engel olarak ileri sürülmesi düşünülemez. Ancak bugün, nesebin sübutunda ve nefyinde neredeyse yüzde yüz kesin bir sonuç veren ve bir ispat vasıtası olarak kullanılan DNA parmak izi delilinin göz ardı edilmesi de mümkün değildir.²⁹¹

Abdulhadî Misabah “*el-Besemetu'l-Verâsiye*” adıyla bilinen DNA yı şöyle tanımlar: DNA, moleküllerin her bir bölümü proteinlerin oluşması için ‘gen’e muayyen teselsüller vasıtasıyla birbirini takip eden yaklaşık yirmi çeşit enzim sentezinden oluşur. Ayrıca yeni bir hücre meydana getirecek gerekli elemanları taşıdığından hücre bölünmesinin esasını teşkil eder. Bu teselsülün değişkenlik arz etmesiyle beraber hücrelerin nitelik ve vazifeleri de belirli ölçüde değişir. Dolayısıyla her bir insanın parmak izi ve ses telli nasıl farklı ise aynı şekilde DNA örnekleri ve molekülleri de o derecede farklıdır.²⁹²

²⁹⁰ İbrahim Yılmaz, “İslâm Aile Hukukunda DNA Parmak İzi Testi ile Nesebin Sübûtu”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı, 22, Ekim, 2013, s. 88-104.

²⁹¹ Yılmaz, “İslâm Aile Hukukunda DNA Parmak İzi Testi ile Nesebin Sübûtu”, s. 88-104.

²⁹² Abdulhadî Misbah, *el-‘İlâcu'l-Cîmî*, Dârü'l-Mısriyye, 2013, s. 80-84.

3.3. DNA'DAN YARARLANMA ALANLARI

1. **Nesebin Kesinleşmesi:** Bilindiği gibi İslâm nesebe büyük bir ilgi göstermiş ve evlilik gibi neseble bağlantılı olan tüm yolları belirleyip ayrı ayrı görevler tayin etmiştir. Kadını ve neseb korumasını zorunlu beş şeyin arasında zikretmiştir. Dolayısıyla toplum içerisinde bunun muhafazası için zinayı suç saymış ve neseplerin karışımını büyük günah olarak görmüştür. Bu bağlamda Hz. Peygamber neseb konusunda asla taviz vermemiş ve nesebin inkârını da sert bir şekilde şöyle eleştirmiştir: Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "*Mulâne ayeti nazil olduğu zaman Rasulullah (a.s) şöyle buyurdular: "Kendilerinden olmayan bir kimseyi (iftira ve dümenlerle) bir kavme dâhil eden kadının, Allah'tan bekleyeceği hiçbir şeyi olmadığı gibi asla cennete de giremeyecektir. Ayrıca bile bile çocuğunu inkâr eden erkeğe karşı Allah, merhametini perdeleyecek ve onu tüm insanların önünde rezil edecektir."*²⁹³

Başka bir hadis ise şöyledir: Sa'd (r.a.) Hz. Peygamber'in "*Bile bile nesebini inkâr edene cennet haramdır*" şeklinde bir cümle kullandığını aktarır.²⁹⁴

Bu konuda Yüce Allah şöyle der: *ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا* "*Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (isabetli ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*"²⁹⁵

DNA'yı nesebin ispatı hususunda kesin bir delil olarak görenlere gelince onların kıyâfe delilini referans aldıklarını söyleyebiliriz. Çünkü her ikisi de baba ile çocuk arasındaki benzerliği esas almaktadır. Dolayısıyla kıyâfenin "firâş, ikrar ve

²⁹³ Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl el-Harâitî, *Musavi'l-Ahlak ve Mazmumuha*, thk. Mustafa b. Ebu'n-Nasr eş-Şelebî, Mektebetu's-Sivâdî, Cidde, 1993, s. 224; Ebû Muhammed el-Huseyn el-Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Zuheyr eş-Şâviş, 2. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Dımaşk, ts. IX, 270.

²⁹⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb, *el-Câmi' fi'l-Hadîs*, thk. Mustafa Hasan Huseyn Muhammed, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad, 1995, s. 50; Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yahya, *el-İman li İbni'l-Mende*, thk. Ali b. Muhammed b. Nasır el-Fakîhî, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, II, 635.

²⁹⁵ Ahzâb, 33/5.

beyyine” arasındaki konumu ne ise DNA parmak izi testinin kuvvet açısından bu deliller arasındaki konumu da aynı olmalıdır. Ayrıca DNA inkârı ve rucuu kabul etmeyen maddi bir delildir. Diğer şer’i deliller ise inkâr ve rucuu kabul edebilir. Bundan dolayı DNA parmak izi testi diğer delillerin öncelikli olarak kabul edilmesi için şer’i bir *engel* oluşturmaktadır. Neseble ilgili ispat vasıtaları *teabbüdi* işlerden değildir.²⁹⁶

2. Nesebin Nefyi: DNA’yı nesebin nefyi/inkârı için kullananlar ise şöyle der: İslam hukuku klasik doktrinde yer alan *firâş, ikrar, beyyîne ve kıyâfe* gibi ispat vasıtaları arasında gösterilen DNA, nesebin nefyinde kullanılması hususunda çok kuvvetli bir delil mesabesinde görülür. Çünkü nesebin sübutunda herhangi zayıf bir delil bile kabul edilebiliyorken nesebin nefyinde bunun çok ciddi sonuçları olması hasebiyle çok kuvvetli karinelere dayandırılması zorunlu kılınmıştır. Dolayısıyla nesebin ispatı için DNA metodu ancak yatak delilinin bulunmadığı çocuğun nesebi hakkında iki veya daha fazla kişinin anlaşmazlığa düştüğü durumda öne alınması caiz olur. Böylesi bir durumda DNA delili, şahitlik ya da başka delillerden önce kabul edilir.²⁹⁷

Nesebi kabul etmeme mevzuuna gelince, bu durumda DNA metodu liânın rolünü ortadan kaldırmaksızın şer’i bir delil olarak nazar-ı itibara alınır.²⁹⁸ Zira Kur’an-ı Kerim *وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا* “Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü’min erkek ve hiçbir mü’min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.”²⁹⁹ şeklindeki açıklamasıyla bunun önünü kapatmıştır.

3.4. DNA’NIN MEÇHUL CESETLERİN KİME AİT OLDUĞU HUSUSUNDAKİ YERİ

Bir insanın tanınmasında, tanımlanmasında ve diğer insanlardan ayırt edilmesinde etkin olan özelliklerin tümüne kimlik adı verilir. Yaşayan ya da ölü bir

²⁹⁶ Yılmaz, “İslâm Aile Hukukunda DNA Parmak İzi Testi ile Nesebin Sübûtu”, s. 88-104.

²⁹⁷ Yılmaz, “İslâm Aile Hukukunda DNA Parmak İzi Testi ile Nesebin Sübûtu”, s. 106.

²⁹⁸ Ahmed Muhammed Said es-Saidî, “Nesebin DNA Metoduyla İspat ve Nefyi”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sayı: XII, Kasım, 2014. s. 1-5.

²⁹⁹ Ahzâb, 33/36.

kişinin bu özelliklerinin ortaya konulmasına ise kimlik belirtimi (kimlik tespiti) denir.³⁰⁰

Yangın, uçak kazaları, gemi batması sonucu veya trenlerin şiddetli çarpışması gibi meydana gelen elim olaylar neticesinde bazı cesetlerin tanınmayacak kadar parçalanması ve zedelenmesi söz konusu olabileceği için bu tür durumlarda DNA'nın devreye sokulması neredeyse bir zorunluluktur. Dolayısıyla DNA adli tıpta kimliklendirme materyali olarak kabul görmesinin ardından felaket kurbanlarının kimliklendirilmesinde büyük öneme sahiptir. DNA'nın kullanımı, beden bütünlüğünü koruyan fakat ileri derecede bozulmuş ya da zarar görmüş felaket kurbanlarının kimliklendirilmesi yanında, felaket bölgesindeki dağınık ceset parçalarının sahiplerinin belirlenebilmesinde de en geçerli yöntemdir. Bu sayede, aileye yanlış cenazenin teslimi veya birden fazla kişinin aynı mezara gömülmesi gibi çeşitli yanlışlıkların önüne geçilebilir.³⁰¹

Ayrıca kimliklendirmede, felaketin türü, kurban sayısı, cesetlerin durumu, kimliklendirme hedefi, zaman ve maliyeti ile sorumlu olan birimlerin imkân ve kabiliyetleri gibi pek çok sınırlayıcı ve yönlendirici faktör, DNA'ya dayalı kimliklendirmeyi mecburi kılmaktadır. DNA'ya dayalı kimliklendirmenin diğer kimliklendirme yöntemlerine göre en önemli avantajı ise kimliklendirmede, kişinin kendisine ait mukayese materyalinin aile bireylerinden alınan endirekt referans numunelerin yardımıyla soybağına dayalı kimliklendirmeye de imkân vermesidir. Bu husus, DNA'ya dayalı kimliklendirme yöntemini diğer yöntemlere kıyasla bir adım öne çıkarmaktadır.³⁰²

Mefkûd'un³⁰³ durumuna gelince özellikle savaşların ve uzun zaman alan yolculukların yaygın olduğu, buna karşılık iletişim imkânlarının sınırlı bulunduğu dönemlerde insanların yerinden yurdundan ayrıldıktan sonra uzun süre kendilerinden haber alınamaması durumuyla sıkça karşılaşıldığından bu konu İslâm hukukçularının ilgisini çekmiştir. Mefkûd terimi kadın ve erkek için ortak bir hukukî statüyü ifade etmekle birlikte sosyal gerçeklik olarak daha çok erkekler açısından söz konusu

³⁰⁰ Gülsüm Ezgi Öztürk, *Adli DNA ve Kimliklendirme*, (Bitirme Tezi), İzmir, 2015, s. 3.

³⁰¹ Öztürk, "Adli DNA ve Kimliklendirme", s. 11.

³⁰² Öztürk, "Adli DNA ve Kimliklendirme", s. 5.

³⁰³ Mefkûd, kaybolmuş ve hayatta olup olmadığına dair bilgi bulunmayan kimseye denir. Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 241.

olması yanında erkeğin talâk yetkisinin ve birden fazla kadınla evlilik müsaadesinin bulunması dolayısıyla fıkıh eserlerinde mefkûd ile ilgili anlatımların erkek üzerinden sürdürüldüğü görülür.³⁰⁴

Bu bağlamda herhangi bir yerde kaybolduğu söylenen kişi veya kişiler için bir belirti (bu ceset de olabilir) ortaya çıktığında DNA vasıtasıyla bunun çözümüne gidilebilir, hatta gidilmesi gerekir. Zira DNA bu konuda şüpheye yer vermeyecek kadar kesin bir sonuca götürebilmelidir.

Burada Kuzey Irak bölgesindeki Halepçe kentinden söz etmek istiyorum. Zira Süleymaniye kentinin yaklaşık 83 km uzağında bulunan 16 Mart 1988 yılında Ba's rejimi tarafından Halepçe kentine düzenlenen kimyasal saldırı içinde kadın, yaşlı ve çocukların da bulunduğu yaklaşık beş bin kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bunun yanında ailelerinden kopan binlerce çocuğun akibeti hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Bu trajedik olay karşısında nereye kaçacağını bilemeyen yöre halkı kendileri üzerine Süleymaniye'ye giden yollar da kapanınca kurtuluşu İran'a kaçmakla aradılar. Dolayısıyla bu esnada birçok çocuğun kendi ailesinden koptuğu ve uzaklaştığı gerçeği inkâr edilemez. Bunlardan bazıları uzun bir müddetten sonra ailelerini bulmuş ama ne yazık ki büyük bir kesimin akibeti hâlâ belirsizliğini korumaktadır.

Bu kayıp olan kişiler için devlet tarafından sembolik mezarlar yapılmış ve üzerlerine bu çocukların isimleri yazılmıştır. Günlerden bir gün çıkıp gelenler olmuşsa da kabirden fırlayan birileri gibi ölmediğini haykırmak üzere kendisi için düzenlenen mezar ve mezar taşından ismini silmeyle uğraşmıştır.

Bundan beş yıl önce yani 2011 yılında katliamın ardından götürüldüğü İran'da hazırlık aşamasındaki tüm eğitimleri bitirdikten sonra üniversiteye gitmek isteyince İran asıllı olmadığı gerekçesiyle reddedilince kayıp ailesini bulmak için Halepçe'ye dönen kayıp çocuklardan birisi de Ali'dir. Ali'yi bağrına basan Halepçe'de, beş aile Ali'yi kendi çocuğu olduğunu ümit ederek, sahipleniyor. Yapılan DNA testi sonucu Ali ailesine kavuşuyor.

İranlı bir aile tarafından büyütülen ve 29 yaşında ailesine kavuşan başka bir çocuk ise Meryem adını almış ama asıl adı Hâvnaz olan bir kızdır. Meryem'in annesi Kılâs İskender der ki, yaklaşık yirmi sekiz yıl sonra kayıp olan çocuğumu gördükten

³⁰⁴ bk. Ferhat Koca, "Mefkûd" *DİA*, Cilt: XXVIII, 353.

sonraki bu sevincimden daha büyük bir sevincin olmadığını düşündüm. Aynı şekilde Kilas, Ribaz adında bir çocuğunun kendisiyle beraber kurtulduğunu fakat Havnaz'la beraber diğer bir çocuğunu daha kaybettiğini ve Havnaz'a kavuştuktan sonra onun gibi diğer kayıp çocuğuna da kavuşacağı ümidini de taşıdığını belirtmektedir.

Bundan dört ay önce de yaşı 29 olan ve Şâyli Huseyn diye adlandırılan bir bayan da Halepçe'ye dönmüş ve bir başlangıç olması hasebiyle bazı muayeneler geçirerek kan örneğini vermiştir. Zira buralarda bir ümit düşüncesiyle kendi kan örneklerini verip ismini yazdıran birçok kişi bulunmaktadır. Fakat bu bayanın verdiği kan örneği ve araştırmalar hâlâ kesin bir sonuç vermemiştir.

Aslında Şâyle, birbiriyle evli olan Huseyin ve Fatıma adında kişilerin yanında büyümüş ve tarım mühendisliğine kadar ilerledikten sonra televizyonda Fatma'nın hikâyesini duyunca kendisi de bu yolu denemeye karar vererek Halepçe'ye gitmiştir.

Bundan bir müddet önce bazı tahlilleri vermek için kendi memleketlerine giden Azam ve Barzan adında iki genç de ailelerini bulmaya çalışmıştır. 29 yaşında olan Barzan eğitimini Senendec şehrinde bitirmiş ve evlidir. Azam ise otuz yaşında, evli ve iki çocuk babasıdır. Halepçe Katliamı Kurbanları Derneği Başkanı, söz konusu iki gencin tahlil sonuçlarının olumlu olduğunu ve 16 Martta yani katliamın yıl dönümünde bu gençlerimizin ailelerine kavuşturulduğunu açıklamıştır.³⁰⁵

Buradan hareketle ölümlerde veya kaybolduğu iddia edilen bireylere ait kalıntılarda ya da yeni doğmuş bebeklerin karıştırılması durumunda kimlik tespiti son derece büyük önem taşır ki bu da DNA'nın önemini birkez daha ortaya koymaktadır.

Kimlik tespitinin hayati önem taşıdığı diğer durumlar ise uçak, deniz, tren kazaları, depremler, kalabalık binalardaki yangınlar gibi onlarca, yüzlerce, binlerce, on binlerce kitlesel ölümün gerçekleştiği olaylardır. Bunun yanında savaşlar sonrası ortaya çıkan toplu mezarlar ve bu mezarlarda yapılan çalışmalarda kişilerin ölüm nedenlerine ve öldürme eyleminin kimler tarafından gerçekleştirildiğinin belirlenmesine yönelik verilere ulaşılma açısından da DNA büyük bir öneme sahiptir.

³⁰⁵ bk. "en-Neşretu'l-Berîdiyye Nikâş, İhâtatât min Dâhili ve İberi'l-Irak, Süleymaniye, (9/3/2016).

3.5. CİNAYET VAKALARINDA DNA'DAN YARARLANMA

DNA'nın cinayet olaylarında önemli bir rol üstlendiği muhakkaktır. Zira suçluların yakalanmasında DNA güçlü bir araçtır. Çünkü her insanın DNA'sı -tek yumurta ikizleri dışında- diğer insanlardan farklıdır. Bu farklılık sebebiyle bir suç mahallinden toplanan DNA parmak izlerinin kullanımına benzer şekilde ya kanıt oluşturarak bir şüpheliyle bağlantı kurulabilir veya bir kişiyi şüpheli olmaktan çıkarabilir. Bu açıdan çoğu zaman cinayet eşleyenlerin olay yerinde kan, tükürük sigara izmaritleri, mendil veya giysileri bulunabilir.

Keza doku parçaları olay yerinde bulunabilir. Tırnaklar (mağdur veya maktülün ve sanığın tırnaklarında doku kalıntıları veya kan bulunabilir.

Darp etme, buna benzer olaylarda gerek suçlunun geriye bıraktığı eşyalardan gerekse mağdurun bedenindeki çizik ve eziklerden hareketle de olayda kullanılan cismin ne olduğu hakkında bir fikir yürütülebilir.³⁰⁶ Kısacası olay mahallinde bulunan izler ve eşyalar, kişinin erkek veya kadın olduğu hususu da olmakla beraber sosyal durumu, işi ya da maktulün ölüm zamanı gibi konular da ipucu verebilir.

3.6. DNA'NIN ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ YERİNE DAİR BAZI ÖRNEKLER

a. ABD:

İyrl Folr adında bir kişi iki genç kızı kaçırmaktan suçlu bulunduğu halde olay yerinden elde edilen bazı delillerden hareketle aslında suçlu olmadığı kesinleşmiştir. Zira DNA örnekleri bunun aksi yönünü ortaya koymuştur ki bu kişi serbest bırakılmıştır. Daha sonra aynı suçla itham edilen bir başka kişi üzerinde denenen DNA dokuları asıl suçlunun bu ikinci şahıs olduğunu belirlemiştir.

b. İsviçre:

2003 Eylül ayında Miha Liyufiteş adında biri İsviçre dışişleri bakanının öldürme suçundan tutuklanmış ve DNA teşhisleri sayesinde söz konusu kişinin suçluluğu kaesinleşmiştir ki daha sonra kendisi de bunu itiraf etmiştir.

c. Suudi Arabistan:

³⁰⁶ Hişam Abdulhamit Ferec, *Muayenetu Mesrehu'l-Cerime*, Mutabiu'l-Vulâ el-Hadîse, 1. Baskı, Kahire, 2007, s. 151-172.

Arabasının içinde ölü olarak bulduğu bir kişinin katilinin bulunması adına araba üzerinde bulunduğu az miktarda kanla karışık bir tükürük lekesinden yola çıkarak gerçek katilin bulunmasına yardımcı olan bir adamın, DNA verilerinden hareket ettiği, o günkü yayın organlarında sıklıkla dile getirilmişti.³⁰⁷

3.7. GASP VE KAÇIRMA SUÇLARINA YÖNELİK DNA'DAN YARARLANMA

Gasp suçlarında çoğunlukla şiddet ve düşmanca bir tutum söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla kurbanı darp etme ve öldürme gibi cereyan eden olaylarda kurban da buna karşılık verip kendisini korumaya çalışacaktır. Bunun neticesinde yaralamalar ve öldürmeler meydana gelebilir. Şüphesiz ki bu gibi durumlarda cinayet işleyen kişiden bazı ipuçları ve dokular kurban üzerine sıçrayabilir. Dolayısıyla gerek sperm gerek salya ve sargı bezleri gerekse ter ve kan gibi belirleyici nesnelere ister katilin üstünde isterse olay yerinde bulunan diğer şeylerde, bunların DNA yoluyla kime ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira bazen öldürülen kişinin az bir miktar derisi katilin tırnakları altında görülebilir. Ya da olay yerinde katilin bir saç teline rastlanılabilir ki burada suçluyu belirlemek için DNA'nın başarı düzeyi yüzde doksanı görebilir. Bundan dolayı Amerika, İngiltere ve diğer bazı ülkeler bu gibi durumlarda DNA'yı bağımsız bir cinayet delili olarak görürler. Hatta bazı ülkeler parmak iziyle beraber her bireyin bir de DNA'sının alınıp ilgili kuruluşlar tarafından muhafaza edilmesini bile gündeme getirmişler.

DNA vasıtasıyla gasp ve kaçırma olaylarıyla ilgili birçok olay gün yüzüne çıkmıştır. Dolayısıyla olay yerinden elde edilen biyolojik bulguların şüpheliden alınan biyolojik örneklerle örtüşmesi ve yapılan aramalarda şüphelinin suç ile ilişkisini destekleyen bulgulara ulaşılması durumunda, suç ile ilişkisi saptanan şüpheli hakkında ceza kararlaştırılır ki bu da DNA vasıtasıyla gerçekleşebilmektedir. Örneğin, 1982'de dokuz yaşındaki bir çocuğu kaçırap öldürmekle itham edilen Şharliz Fayn adındaki birisi yaklaşık 18 yıl hapis yattıktan sonra masum olduğu ortaya çıkmıştır. Zira Federal İnceleme Bürosu bu kişinin üzerinde bulunduğu bazı

³⁰⁷ İbrahim b. Sath el-Anzî, *el-Besmetu'l-Verâsiyye ve Devruhâ fi'l-İsbati'l-Cinâî*, Câmiatu Nayf el-Arabiyye li'l-Ulûmi'l-Emniyye, 2004, s. 151.

kıllardan hareketle böyle bir karara varmıştı. Fakat DNA yoluyla böyle bir şeyin söz konusu olmadığı anlaşılınca Şharliz Fayn serbest bırakılmıştır.³⁰⁸

Yaklaşık atmış genç kızını öldürmekle aranan bir seri katilin yakalanmasında da Federal İnceleme Bürosu geniş çaplı başlattığı incelemesinde suçluyu ve işlediği tüm suçlarda kendisine yardım eden oğlunu yine DNA yoluyla yakalayabilmiştir.³⁰⁹

3.8. HIRSIZLIK VAKIALARINDA DNA'DAN YARARLANMA

DNA'nın hırsızlık vakıalarında da önemli bir rolü vardır. Dolayısıyla hırsızlık olayları kişi tarafından önceden planlanmış ve tasarlanmış olmasına rağmen olay esnasında spontane olarak gelişen ve kendisini ele verecek bazı bulguların varlığı da unutulmamalıdır. Bu açıdan hırsızlık zanlısı olarak ifadeleri alınan kişilerin parmak izlerinin yanı sıra mahkeme kararı ile kan örnekleri de alınır. Kan örneklerinde yapılan DNA testlerinin sonuçları ile hırsızlık zanlılarının girdikleri ev veya işyerlerinde farkında olmadan bıraktıkları izlerle karşılaşılabiliyor. Bu izler de soygun yerinde düşürülen küçük bir saç teli, yere atılan sigara izmariti, tükürük, ter veya bir kıl örneği olabiliyor.

Buna örnek olarak Suudi Arabistanda iki okulun yağmalanması ve içerde bulunan bazı eşyaların tahribiyle beraber belli miktarda da paranın çalınması olayında gerek olay yerinde gerekse harici etkenler aracılığıyla bulunan verilerden hareketle suçlu tespit edilip tutuklanmıştır.

3.9. TERÖR OLAYLARINDA DNA'DAN YARARLANMA

Terör ya da terörizm, siyasal, dinsel ve/veya ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla sivillere; resmî, yerel ve genel yönetimlere yönelik baskı, yıldırma ve her türlü şiddet içeren yolun kullanımını ifade eden bir terimdir. Hükümetlere veya kuruluşlara göre değişmekle birlikte, terör uygulayan organize çeşitli gruplara terör örgütü; terör uygulayan şahıslara ise terörist denilmektedir. Bununla birlikte bu ifade oldukça tartışmalı bir kavram olup ve üzerinde akademik ya da uluslararası fikir

³⁰⁸ Bâür Rıdâ, *el-Besmetu'l-Verâsiyye fi'l-İsbât*, el-Medresetu'l-Ulyâ li'l-Kadâi, 2005. s. 59.

³⁰⁹ Tefvik Sultânî, *Huccetu'l-Besmeti'l-Verâsiyye fi'l-İsbât*, Câmiatu Ak-l-Hâc el-Hıdr Batnâ, 2011, s. 111.

birliği yoktur. Gücünü ve yetkilerini kötüye kullanan devletler de savaş suçları ya da insan hakları ihlalleri nedeniyle bu kavramla yargılanabilmektedir.³¹⁰

Dolayısıyla DNA profilleri içinde bulunan özel genetik şifre vasıtası ile tecavüz, gasp, hırsızlık, cinayet olayları vb. vakıalar aydınlanabildiği gibi terör saldırılarında ve özellikle canlı intihar girişimlerinde yaşamını yitirenler hakkında cesedin kime ait olduğu hususundaki belirsizlikler de çözülebiliyor.

DNA yoluyla terör suçlarına bulaşmış ve bu doğrultuda eylemler düzenlemiş biri veya birilerinin tespiti ve bağlantıları nerdeyse yanılıgsız bir metottur. Dolayısıyla DNA aracılığıyla bazı kişilerin tutuklanma kararı verilebilir.

Buna ilaveten terörün bir yıldırma hareketi, toplumlara yön vermede önemli bir silah ve onları etki altına alarak istediği doğrultuda yönlendirmeyi amaçladığıda unutulmamalıdır. Sürdüdüđu eylemler ve gerçekleştirdiği patlamalar ile topluma korku, telaş ve güvensizlik yaymayı amaçlamaktadır.³¹¹ Yarattığı bu ortamda terör toplumu ve bölge vatandaşlarını belli bir yöne sürüklemektedir. Zira 13/5/2013 te Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde ticaret ve oturma alanları yakınlarında art arda üç patlama meydana gelmiş ve bu eylemleri dokuz kişi tarafından intihar düzeyinde olduğu kesinleşmişti. Olayın ardından DNA yoluyla birkaç gün içerisinde bu şahısların kimlikleri tespit edilmişti.

3.10. KAN İZİ

Tanımlama olarak kan, atardamar, toplardamar ve kılcal damarlardan oluşan, ayrıca damar ağının içinde dolaşan, akıcı plazma ve hücrelerden yani akyuvar, alyuvar ve kan pulcuklarından meydana gelen kırmızı renkli bir sıvıdır. Gıda ve oksijeni taşıyan kanın çoğunluğunu su oluşturmaktadır. Ayrıca kanı oluşturan alyuvarların miktarı daha fazladır ve yaklaşık akyuvarların beşyüz katıdır.³¹² Ya da kanı, kalbin içinde bulunan sıvı dokuları ve diğer beden dokularından sürekli hareket halinde olmasıyla ayrılan sıvı bir yapı şeklinde tanımlayabiliriz. Bununla beraber kişinin ağırlılığının %7'sini oluşturan kanın dış bölümünde kalan plazma, kan

³¹⁰ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ter%C3%B6rizm>. 25/05/2016.

³¹¹ Muhâmî Abdullah Abdurrezzak ez-Zerkâni, "İstirâfıciyyetu Mukâfehete'l-İrhâb ve Keşfi'l-Mechûl", *Şebeketu Ahbâri'n-Nâsiriyye*, 4/10/2013.

³¹² Kazım el-Mikdâdî, *et-Tıbbu'l-Adli ve't-Teherri'l-Cinât*, el-Akâdemiyetu'l-Arabiyye, Danimarka, 2008, s. 61.

hacminin %55'ini oluşturmakta ve yaklaşık 445 katı madde ve %1'i kadar da kimyasal bileşenlerden meydana gelmektedir.³¹³

3.11. KAN TAHLİLİNDEN YARARLANMA ALANLARI

1. Nesebin İspatı ve Nefyi: Bilindiği üzere tüm insanların kanı birbirinin benzeri değildir. Bilakis kan kişiden kişiye değişkenlik arz etmektedir. Ayrıca bu alanda genetik önemli bir tesir göstermektedir. Zira bilimin de teyit ettiği gibi çocuğun kan grubu gerek annesi gerekse babasının kan grubuyla uyumluk arz etmektedir. Dolayısıyla bu yolla nesebin sübutu hususunda bir güvenirlilik söz konusu olabilir.

Kan guruplarına gelince genellikle bu sınıflandırma insan kanındaki antikorlara bakılarak, kanın özelliğini belirtmek için oluşturulmuş olup ve en yaygın olarak A, B, AB ve 0 türleri vardır.

Çocuğu kan grubu anne ve babasının kanına tabi olduğu için bulunması ya da bulunmaması ebeveynine bağlı olarak görülmüştür. Bu itibarla çeşitli analizler doğrultusunda çocuk ve ebeveyninin kan gurupları arasında bir ilişki düzeni bırakılabilir.³¹⁴

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda şunları söyleyebiliriz: İster anne ve babanın kan gurupları farklı isterse aynı olsun her şahıs anne ve babasından genetik olarak bazı nitelikleri devr alır. Bu açıdan çocuğun kan grubunda bulunan bir bileşim eğer çocuğun babası olduğu iddia eden kişinin kanında bulunmuyorsa bu durumda nesebin nefyine hükmedilir. Fakat birbiriyle uyum sağladıkları vakit de nesebin sübutu için sadece söz konusu bu uyum yeterli olmayacaktır. Zira başka bir kişinin kanı da çocuğun kanıyla uyumluluk gösterebilir.

Bu duruma şöyle bir örneklendirme getirebiliriz: Bir hastenede iki kadın doğum yaptıktan sonra bebeklerin karıştığı düşünölsün. Ciddi bir kan tahlili aracılığıyla bu karışılık giderilebilir. Zira eğer yapılan analizler neticesinde kan guruplarının uyuşmadığı tespit edilirse o zaman kesinlikle nesebin nefyî söz konusu

³¹³ Muhammed Ferîc el-Atevî, *İstihdâmu'l-Muhakkikîn li Vesâili't-Tekniyye ve Alakatuha bi'l-Keşf ani'l-Cerîme*, Câmîatu Mu'te, 2009, s. 58.

³¹⁴ Abdulmuttalib Hasan Şahate, *Hucce'tu'd-Delîli'l-Maddî ve'l-İsbât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî ve'l-Kânûni'l-Vad'î*, Dâru'l-Câmîa el-Cedîde, 2005, s. 106-107.

olacaktır. Fakat uyumluluk gösteriyorsa bu sefer de bir ihtimal doğruluk yönünden söz edilebilir. Dolayısıyla nesebi reddetme olayı yani kazif suçunun gündeme getirilmesi durumu dışında kan gruplarının uyuşmadığı karinesinden hareketle nesebin nefyine hükmedilebilir. Ayrıca genetik olgular yoluyla çocuğun ona (erkeğe) ait olmadığı ortaya çıkarsa bu durumda bazı fakihlere göre liâna gerek olmayacaktır.³¹⁵

3.12. SUÇLARIN ORTAYA ÇIKARILMASINDA KAN TAHLİLİNİN KONUSU

Kan tahlili ve izinin suçluların ortaya çıkarılmasında önemli bir yeri vardır. Zira bir kişinin alkol alıp almadığı hususunda bile kan tahlillerine bakılıp öyle karar verilebilmektedir. Bu açıdan herhangi bir suç ile itham edilen veya henüz yakalanmayan bir kişinin ev veya işyerlerinde ucu sivri ve keskin bir yerlere değmesi neticesinde farkında olmadan olay yerinde bir kaç damla kan izi bıraktıkları olabilmektedir. Dolayısıyla olay yerinde bulunan kan lekesinin suçun tasarlansından işlenmesine kadar çok detaylı ipuçları verebilmektedir. Zira gerek olay esnasında gerekse olaydan sonra şöyle bazı bilgilere ulaşılabilir: Eğer ateş edilmiş ise bulunan kan ile silahın ateşlendiği mesafe ve katil ile maktulün bulunduğu cihazlar tespit edilebilir.³¹⁶

Öte yandan olay yerinde bulunan kan izleri zanlı birilerinin tutuklanması ve cezaevine konulması hususunda birer delil mahiyetindedir. Öte yandan laboratuvar ortamındaki diğer tahlillerden ya da idrar gibi başka analizlerden ta'zîr veya cinayet ve daha aşağı suçlara yönelik cezalar kesinleşmemektedir. Zira bu gibi durumlarda zanlının gerçek olup olmadığı araştırılır. Bundan dolayı kesin bir şekilde tutuklanmasını gerektirecek ilave ek delillere baş vurulmalıdır. Başka bir deyişle söz konusu yöntemle suçların subutuna değil reddine yönelik karar verilir. Ayrıca bu gibi konularda hâkim, adil bir karar verebilmesi için bilir kişi ve uzmanlardan yardım talebinde bulunabilir.³¹⁷

³¹⁵ bk. İbrahim b. Nasır el-Hamûd, "el-Kadâ bi'l-Karâini'l-Muâsireti'l-İslâm el-Yevm", *Buhûsun ve Dirâsetun*, 19, Nisan, 2009.

³¹⁶ Ulâ' b. Muhammed Salih el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 120-121; Muhammed Mahmud, *Masrehu'l-Cerîme*, Riyad, 1991, s, 206.

³¹⁷ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 122-123.

Kimyasal sıvılar aracılığıyla birilerinin kanında varolan alkol tespit edilebildiği için onların içki içip içmediği veya ne oranda alkol aldığı da bu tahliller sonucunda tespit edilebilir.³¹⁸

Aslında söz konusu metotla bir kişinin alkol aldığı tespit edilirse ona hadd cezası uygulamak da mümkündür. Çünkü bu analizler bilimsel verilere dayanmaktadır ki buralarda hata payı son derece azdır.³¹⁹

Son olarak şunları söyleyebiliriz: Kan tahlilleri modern ispat araçlarından sayılır. Fakat buna rağmen her ne kadar isimlendirmeye gidilmemişse de bazı sahabelerin bu metodu uyguladıklarına dair rivayetler vardır. Binaenaleyh kabul edilebilir bir sonuç elde edildiği sürece kânûnun önünde bu tür metotları uygulaması konusunda herhangi bir engel bulunmamaktadır. Tabi söz konusu metotların uygulanışı esnasında zanlının kendi isteğiyle kan örneklerini vermesi gibi bazı önemli kuralların çiğnenmemesi de çok önem arz etmektedir. Bununla birlikte kanın uzman kişiler tarafından alınması ve alınırken de bedene herhangi bir zararın verilmemesi hususuna da dikkat edilmelidir.³²⁰

Ayrıca her ne kadar aksi bir karîne oluşturyorsa da zanlıdan kendi isteği dışında ve cebren kan örneği alınmasını da doğru bulmuyoruz.³²¹

3.13. PARMAK İZİ

Parmak izi, ellerin iç kısmı doğrultusunda parmakların uçlarında bulunan izler ve şekillerden ibarettir. İkiz bile olsalar hiçbir insanın parmak izi başka birisinin parmak iziyle asla uyuşmaz. Bu da yüce Allah'ın azametine yönelik bir delildir.³²² Parmak izi, ister görünsün ister görünmesin, gerek el parmakları gerekse ayak parmaklarının baş kısımlarının herhangi bir parlak nesneyle teması esnasında ortaya bıraktığı bazı şekil ve çizgiler şeklinde tarif edilebilir.³²³

Parmak izinden istifade alanlarına gelince, aşağıda zikredeceğimiz yerler en başta gelenleridir:

³¹⁸ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 121-122.

³¹⁹ Adnan Garâize, *Huccetu'l-Karâin fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Umman, 1990, s. 20; Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 122.

³²⁰ Mahmud Muhyiddin, *Hukûku'l-İnsân fi'l-İcraâti'l-Cinâiyye*, 1989, s. 274.

³²¹ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 123.

³²² Cemâatu'l-Mu'ellifin, *el-Fıkhü'l-Muyesser*, VIII, 147.

³²³ Bârûdî, *el-Mavsûatu'l-Cinâiyyeti'l-İslâmiyye*, s. 174.

1. Olay yerinde rastlanılan bazı izlerden hareketle suçlunun tespit edilmesi konusunda parmak izi çok aktif bir şekilde kullanılabilir.
2. Cinayet ya da doğal afetler sonucunda kimliği belirlenemeyen cesetlerde parmak izi devereye sokulabilir.
3. Sahte pasaport ve casusluk eylemlerinde bulunanların kimliklerini ortaya çıkarmakla görevli bulunan dektiflere bazı kesin bilgileri sunabilir.
4. Haklarında kesinleşmiş yargı kararı bulunan ve tutuklanmamaları için gizlenen şahısların yakalanmasında kullanılabilir.
5. Uyuşturucu ve dolandırıcılık olayları gibi uluslararası arenada ilgili kuruluşların söz konusu izleri paylaşması üzerine soruşturmayı yürütenlere kolaylık sağlayabilir.
6. Zanlıların ilk defa mı yoksa daha önceden bir düzine suç işledikleri hususundaki kapalılığı giderebilmesinde kullanılabilir.
7. Suçun şekli üzerine vukufiyeti mümkün kılabilir.³²⁴

3.14. GÖZ İZİ

Burada, tıbbi cihazlar geliştirmeye çalışan Amerikan şirketlerinden bir şirketin icat ettiği ve göz üzerinde kullanılan bir aletten söz ediyoruz. Söz konusu şirket kesinlikle hiçbir şahsın göz izinin diğer bir şahsın göz iziyle asla benzerlik göstermediğini de teyit etmektedir. Dolayısıyla bir kişi hakkında şüphe duyulduğunda yetkililer cihazın üzerinde bulunan düğmeye basarak bu kişinin fotoğrafı çekerler ve bu fotoğraf cihaz hafızasına kaydedildikten birkaç saniye sonra şahsın kimliği teşhis edilir.³²⁵

Göz izinden yararlanma alanlarını ise kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Bu sistemle para sayma makinalarında gerçek ve sahte paraların ayırt edilmesi kolaylaşır.

³²⁴ Râşî b. Ebû Ali el-Cerbû'î, *İlmü'l-Besmâti'l-Cinâî*, Câmîatu'n-Nayif, Riyad, 2007, s. 73; Kevser Ahmed Halid, *el-İsbatu'l-Cinâî bi'l-Vesâîli'l-İlmiyye*, Dâru't-Tefsîr, 2007, s. 284.

³²⁵ Ali el-Cerbû'î, *İlmü'l-Besmâtu'l-Cinâî*, s. 89.

2. Hava alanları, kontrol merkezleri ve gümrük kapılarında yolcuların güvenlik kamerası vasıtasıyla görüntülerinin alınmasından sonra gözün iris tabakası üzerinde yoğunlaşmakta ve bu sayede kişi oralarda bulunan herhangi bir kontrol odasının kapısına geldiğinde göz temasıyla beraber kapı otomatik olarak açılmaktadır.

3. Yarış oyunlarında kullanılan ve birbirlerine benzeyen hayvanlar üzerinde denenerek karışıklığın önüne geçilebilir.³²⁶

Birçok ülke özellikle de Amerika, Avrupa, Birleşik Krallık ve Körfez Ülkelerinin birçoğu hava, kara ve deniz vasıtasıyla ülkeye giriş-çıkışları kontrol etmek amacıyla bu metottan yararlanmaktadır. Bu itibarla bazı suçlarda söz konusu yöntem delil olarak da kullanılmaktadır.

3.15. DUDAK İZİ

Dünyada, dudak izleri birbirine benzeyen iki şahsın bulunamayacağı hususunda da görüş birliği vardır. Bunun tespiti ise dudak üzerine hassas ve ince bir kâğıt parçası bırakıldıktan sonra üzerinde gözle görülmeyecek kadar bir mürekkep olan ve ilgili alanda geliştirilmiş bir cihaz dudağa basılı tutulur ve bu sayede ulaşılmak istenen izler elde edilir. Hatta içilen bir sigaranın geriye kalan kısmından da bu tespiti ulaşılabilmektedir.

İşlenen suçlar göz önünde bulundurulduğunda dudak izlerinin suçluyu bulma hususunda olayın seyrine bir hayli katkı sağlayacağını söyleyebiliriz. Nitekim Japonyalı bir araştırmacı, kadın ve erkek olmak üzere yaklaşık 364 kişi üzerinde yaptığı araştırmasında şu sonuca ulaşmıştır: “İkiz bile olsalar her bir kişinin dudak izi kendine özgüdür, yani diğer insanların dudak izlerinden farklıdır.” Ayrıca ileriki zamanlarda dudak izlerinin parmak izleri kadar önemseneceğine de işaret etmektedir.

Bu açıdan ikiz bile olsalar iki kişinin dudak izleri birbiriyle asla uygunluk arzetmez. Fakat uzmanlar dudakla ilgili iz ve şekiller hakkında herhangi bir tasnif ve kayıta başvurmamışlar.³²⁷

³²⁶ Hazım Zeki Aze, “Nemzeciyye Nizâm Bermecî li’t-Tahkîk mine’l-Huviyyeti an Tarîki Besmeti’l-Ayn”, *el-Mecelletu’l-İrakiyye li’l-Ulûmi’l-İhsâiyye*, sy: 22/2012, 150-151; Abbas Ahmed el-Bâz, *el-Besmetu’l-Basariyye ve’s-Savtiyye ve Davruhûmâ fi’l-İsbât*, en-Nedvetu’l-İlmiyye, Umman, 2007, s. 4-5.

Bununla beraber bardak ve fincan üzerinde bulunan izler araştırıldığı takdirde eğer aynı iseler o zaman kişinin yalnız olduğuna hükmedilir ve daha detaylı bilgiler için parmak izi gibi diğer emarelere başvurulur.³²⁸

İspat yöntemlerinden bir yöntem olarak dudak izine bakıldığında ise konumunun DNA ya da parmak izinden daha aşağı olduğu söylenebilir. Zaten olay yeri incelendiği zaman dudak izlerine daha az raslanıldığı da bir gerçektir. Çünkü bu tür emarelere sadece tecavüz gibi olaylarda rastlanılmaktadır.³²⁹

3.16. DIŞ İZİ

Gerek yenilen şeyler üzerinde gerekse suçlu ya da mağdurun üzerinde diş izlerinin bulunma ihtimali çok yüksek olduğundan bu konu da izler gibi, hatta onlardan daha fazla önem arz etmektedir. Dolayısıyla uçak kazası ve benzeri toplu facialarda kurbanların dişle ilgili kayıtlarının bulunduğu durumlarda kimlik tespitinin yapılması kolaylaşmaktadır.

Diş izleri, gerçekleşmiş herhangi bir olay hakkında şu hususlarda kolaylaştırmayı sağlar:

1. Suçluların Tespiti: Gasp, livata, öldürme ve hırsızlık gibi birçok olayda diş izleri sayesinde bazı kolaylıklar sağlanabilir. Zira olay yerinde yenilen ekmek veya meyvelerden ya da katil ile maktul arasında gerçekleşen itişme ve kavga esnasında meydana gelen diş izleri zanlının diş izleriyle uyduğu zaman kanunen de bu bir delil sayılacağından söz konusu kişi bu suçla yargılanır.

2. Kimliksiz Cesetlerin Tespiti: Aslında ölümden sonra vücuttaki en sert ve diş etkenlere karşı bir hayli dayanıklı yapılar olmasına bağlı olarak dişlerde çok yavaş bir değişimin olduğu uzmanlarca sıklıkla dile getirilmektedir. Diş dokusunun yüksek ısı, nem, mantar, bakteri ve aktivasyonuna dayanıklı olması, uzun süre morfolojik özelliklerini muhafaza edebilmeleri, sıklıkla cesetle birlikte bulunabilmeleri ve bu nedenle zaman kaybını en aza indirmeleri, ayrıca bazı kişisel özelliklere de sahip olmaları kimlik tespitinde kullanılmalarının temel nedenleridir.

³²⁷ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 101.

³²⁸ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 100-101.

³²⁹ Muhammed Ahmed Ğânım, *el-Cevânibu'l-Kânûniyye ve's-Şer'iyye li'l-İsbâti'l-Cinâi bi's-Şefreti'l-Verâsiyye*, Dâru'l-Câmia el-Cedîde, 2008, s. 81-82.

Bu açıdan Dış görünüşlerinden kimlikleri belirlenemeyecek derecede dekompoze olmuş, vücut bütünlüğü bozulmuş, yanmış veya iskelet kalıntısı halinde bulunan cesetlerin kimliklerinin tespitinde dişlere çok fazla önem atfedilmektedir.³³⁰

Bu bağlamda yapılan araştırma ve incelemelerden sonra aşağıda sıralanmış olan şu bilgilere ulaşılabılır.

- a. Cesedin yaşı tespit edilebilir.
- b. Kan grubu ve DNA örneklerine ulaşılabılır.
- c. Bazı deformasyon ve yaratılış bozuklukları ve bedenin genetik olguları hakkında bilgiye ulaşılabılır.
- d. Diş takımını üzerinde yazılı olarak bulunan bazı işaret ve rakamlara ulaşılabılır.

Aslında diş vakaları ile tarihte bazı meşhur olaylardan da söz edilmektedir. Şöyle ki, kayıtlara geçmiş ilk olay 1849'da Viyana Opera Binası yangınıdır. Bununla birlikte dişlerden yararlanılarak bir kişinin kimliğinin tespit edilebileceği çok daha eski zamanlardan beri bilinmektedir. Nitekim gerek eski Roma'da İmparator Cladius'un eşi, imparatorun metresinin öldürülmesini emrederek ve emin olmak için de başının kesilerek kendisine getirilmesi olayı gerekse ölümü ile ilgili tüm bilgiler 1968 yılına kadar gizlenen Adolf Hitler'in otopsi raporunda, ileri derecede yanmış olan cesedin kesin kimlik tespitinin diş incelemeleri ile yapıldığı hususu aktarılan bilgiler doğrultusunda birer örnek olarak sunulabilir.³³¹

3. Ölüm Nedeninin Tespiti: Arsenik, cıva ve kurşun gibi müzmin ve madeni zehirlenme vakıalarında diş köklerine sızmış zerrecikler ve hücrelerden hareketle kurbanın ölüm nedeni saptanabilir. Zira bu gibi durumlarda yüzlerce yıl

³³⁰ Aysım Tuğ ve Füsün Yaşar, "Felaket Kurbanlarının Kimliklendirilmesi Çalışmalarında Dişhekimlerinin ve Diş İncelemelerinin Önemi", *Hacettepe Dişhekimliği Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, sayı: 4, s. 77-82, 2006.

³³¹ Tuğ ve Füsün, "Felaket Kurbanlarının Kimliklendirilmesi Çalışmalarında Dişhekimlerinin ve Diş İncelemelerinin Önemi" s. 79.

geçmesine rağmen herhangi bir bozukluk ve yok olma tehlikesi söz konusu değildir.³³²

3.17. KULAK İZİ

Her insan kendisine özgü ve ölümüne dek değişmeyen kulak izleriyle beraber doğar. Dolayısıyla yeryüzünde kulak izleri birbirine benzeyen kişilere asla rastlanılmaz. Özellikle son dönemlerde kulak izi ile ilgili inceleme ve araştırmalar yoğunlaşmış ve kulak izlerinin de parmak izleri gibi kişiye has ve eşsiz olduğu konusunda düşünceler ortaya konmaya başlanmıştır. Bu nedenle kulak, insanın biyometrik özelliklerinden biri gibi kullanılır. İnsan yaşlandıkça kulağı da büyümekte fakat kulağın bölgeleri arasındaki oran asla değişmemektedir. Kulak çok çeşitli özelliklere sahip olduğu için adli olaylarda kimlik tespiti için önemli parametrelerden biri olarak değerlendirilmeye beraber esnek ve daha fazla deformasyona müsait yapıda olduğundan kalitesi düşük ve kimlik tespiti yüzdesi az olabilmektedir. Zira katilin tespiti konusunda kesin bir fayda sağlayamamaktadır.³³³ Ayrıca kulak izi kanunen bir karîne sayılmasıyla beraber kanıt açısından parmak ve ayak izinden sonra gelmektedir.³³⁴

Kulak izinden istifade edilebilecek alanlar konusunda ise şunları söyleyebiliriz: Yeni doğmuş bebekler üzerinde yapılan kulak testlerinin çocuğun sahip olduğu özellik ve karakteristik yapısı hakkında bilgi vermekle beraber, aslında kulak izlerini gruplandırıp düzenleyebilecek herhangi bir sistemin yeterli alt yapısı da şu ana dek kurulmuş değildir.

3.18. KOKU ALGISI VE İZİ

Her insanın kendisine has kokusu olduğu için koku izinden hareketle suçluların tespiti söz konusu olabilmektedir. Nitekim eğitilmiş polis köpekleri bu konuda en önemli örneği teşkil etmektedir. Çünkü kokunun varlığını fark etmede diğer canlılardan ve mevcut teknolojik imkânlardan daha başarılı olduğu bilinen köpekler, aldıkları kokuya göre nesnelere veya insanları ayırt edebildiklerinden

³³² bk. “el-Ehemiyyetu'l-Fenniye ve'l-Cinîyye li Fahsi'l-Esnân ve alakâtuhâ bi'l-cerime” *Cerîdetu'l-Medâ*, sayı. 3235, yayın tarihi. 20.03.2015.

³³³ Naci Fırtına, “Kulaktan Kişi ve Kimlik Tespiti İçin Örnek Bir Uygulama”, *Bilkent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, sayı 7(2) 2014, s. 23.

³³⁴ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 98.

dolayı, önemli bir konuma sahiptirler. Üstelik köpeklerin, bazı gelişmiş teknolojik aletlerin yardımıyla da suçludan yayılan kokuyu neredeyse bir saniyede tespit edebilme becerileri vardır. Bundan dolayı polis köpekleri atılan her adım neticesinde etrafa dağılan kokuyu takip edebildiği gibi sağlam bir yerde muhafaza edildiği müddetçe üzerinden altı ay kadar bir zaman diliminin geçmesine rağmen bazı kokuları teşhis edebilmektedirler.³³⁵

Suçların tespit edilmesi alanında ilk olarak 1903 yılında Alman bir kişi tarafından keşfedilen bu yöntem, daha sonra İsviçre ve İtalya gibi ülkelerde çığ altında kalan cesetlerin bulunmasının yanı sıra değerli emanetlerin korunması ve muhafaza edilmesi için de kullanılmıştır. Günümüzde ise katil ve diğer suçluların izlerini takip etme, hırsızlık vakalarını bildirme, hapishane nöbetçileri ve gece devriye gezen polislerin uzak yerlerde arama yapmalarına yönelik faydaları vardır.³³⁶

Dedektör köpekler; patlayıcıları ve narkotik maddeleri teşhis edebildikleri gibi, canlı insanların ve cesetlerin yerini belirlemede de kullanılırlar. Ayrıca iz sürmek, iz boyunca bırakılmış nesnelere belirlemek, iz için belirli bir başlangıç noktası olmadan insanları aramak veya bir alanda serbest olarak insan kokusu taşıyan nesnelere aramak için kullanılabilirler.³³⁷

Aslında polis köpekleri, her olayda kesin sonuçlara götürecek kadar bir çözüm üretmeyebilirler. Zira çoğu zaman onların görevi suçlunun gittiği yönü belirlemekle sınırlı kalabilmektedir. Bundan dolayı hukuken de bu gibi karînelere basit karîne olarak değerlendirilmesi gerektiği fikri ağır basmaktadır. Zira başka ilave karînelere olmadığı sürece suçun tespitinde yeterli kanıt mesabesinde değerlendirilmemektedirler.

İslâm hukukunda da söz konusu yöntem hadd ve kısas gibi alanlarda değil sadece ta'zîr alanında karîne olarak sunulabilir. Bu açıdan başka sebeplerle desteklenmediği sürece mahkûmiyet için yeterli görülmemiştir. Nitekim bu alanlarda

³³⁵ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 116-117.

³³⁶ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 98; Ayrıca bk. Ş. Şebnem Özcan, "Köpeklerin Suç Önleme ve Adli Alanda Kullanımı İle İlgili Bir Derleme", *Polis Bilimleri Dergisi*, cilt: 9 (1-4), s. 23-27.

³³⁷ Ş. Şebnem Özcan, "Köpeklerin Suç Önleme ve Adli Alanda Kullanımı İle İlgili Bir Derleme", s. 23-27.

kullanılan köpeklerin yeterli derecede eğitilmediği ihtimali olduğu gibi suçlunun olay yerinde tesadüfen bulunması da söz konusu olabilir.³³⁸

Koku izinin istifade alanı, zanlının kaçtığı yönü tespit etmek olduğu söylenir. Çünkü suçlu kendisine ait olay mahallinde bir şey unutabilir veya kaçarken bir yerlere ter kokusunu bulaştırabilir. Zira ter ve ter kokusu üreyebilen bakterilerle bağlantılı olduğu için maddi bir delil olarak kullanılabilir. Ayrıca insan cildinde var olan yaklaşık iki-iki buçuk milyon taneciklerden oluşan ve gözle görülmeyen delikler aracılığıyla dışarı çıkan terin miktarı hareket, havanın sıcaklık derecesi ve sindirim sistemi kanallarına bağlı olarak değişebilmektedir.³³⁹

Öte yandan koku uyuşturucu izi, zanlıyla birlikte bulunan ve bir kâğıt parçasından elde edilen afyon kokusu veya kendisinden alkol kokusu gelen bir sürücünün suç işlediğine dair delil sayılmaktadır.³⁴⁰

3.19. TEKNOLOJİK CİHAZLARLA İSPAT

Bu yöntemle teknolojik suçlar belirlenmeye çalışılır. Bu suçlar, meşru olmayan bir eylemin bilgisayar ve benzeri cihazlar aracılığıyla işlenmesi demektir. Dolayısıyla bunlar bilgisayarın başrol oynadığı suçlardır. Bu açıdan teknolojinin gelişmesi ile beraber artış gösteren bilişim suçları ve iletişim devrimi, bilginin elektronik teknolojik cihazlar aracılığıyla toplanması, işlenmesi, işlenen bu bilginin karşılıklı etkileşim ile insanlar arasında kullanılması ve paylaşılması günümüzde bilgisayar aracılığı ve bireysel web siteleri ortamında yapıldığı için ihlallere; bilgisayar suçu, bilgisayarla ilgili suç, bilgisayar suçluluğu, elektronik suç, bilgisayar vasıtası ile işlenen suçlar, bilişim suçları ya da suçluluğu, bilişim ihlali gibi değişik isimlendirmelerle ifade edilmektedir.³⁴¹

Teknolojik araçlardan istifade alanları şunlardır:

³³⁸ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 116-117.

³³⁹ Ahmed Ebu'l-Kasım Ahmed, *ed-Delîlu'l-Cinâî el-Maddî ve Devruhu fî İsbâti Crâimi'l-Hudûd ve'l-Kısas*, s. 379-380; Mu'ceb Kasdî el-Hadikal, *Devru'l-Eseri'l-Maddî fî'l-İsbâti'l-Cinâî*, Merkezu'd-Dirâseti ve'l-Buhûsi'l-Âkâdemiyye, Nayıf, 1996, 49-51.

³⁴⁰ Mersefâvî, *Usûlu'l-Icrâati'l-Cinâiyye*, s. 692; Abdullah Mahmud Abdullah, "Besmâtu'l-Gayri'l-Esâbi", *Mecelletu'l-Fikri's-Şurti'ess-Su'udî*, Üçüncü sayı, 20, 204; Ali b. Muhammed er-Rab'î, *et-Tebşıra*, thk. Ahmed Abdulkerim, Vizâretu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, Katar, 2011, IV, 1625.

³⁴¹ Ali Mahmud ve Ali Hamûde, "el-Edilletu'l-Mutahassila mine'l-Vesâili'l-Elektronî fi İtâr Nariyyeti'l-İsbâti'l-Cinâî", *el-Mu'temeru'l-İlmîyyi'l-Evvel Havle'l-Cevânibi'l-Kânûniyye ve'l-Emniyye li'l-Ameliyyâti'l-Elektronîyye*, Âkâdemiyyetu Şurtiyyeti Dubai, 1. Yıl, 2013, 04.26.2013.

a. İnceleme aşnasında elektronik cihazlarda bulunan bazı verilere ulaşılabilir. Zira olayları araştırma komisyonu, suçun işlendiği yerden hareketle bazı bulgulara ulaşp daha sonra suçun daha önceden planlanıp planlanmadığı hususunda suçlu olmakla itham edilen şahsın maddi cihazlarını kontrol edebilir. Ayrıca suçların ve suçluların tespitinde izlenen bu metot aslında şer'î metottan farklı değildir.

b. **Tecrübe ve Deney Yoluyla Teknolojik Cihazlardan Elde Edilen Deliller:** Gerek maddi gerekse fenni alanda ispatın diğer tüm delillerinden istenen sonuç elde edilemediği takdirde bu delil türü dikkate alınır. Dolayısıyla bu gibi durumlarda bilirkişi, kanunun kendisine müsaade ettiği yetkiyi kullanabilir. Bu açıdan yüzümüzü iletişim devriminin yönüne doğru çevirdiğimizde bu dev gelişimin kendisiyle beraber son derece modern ve bilimsel teknikler getirdiğine şahit oluruz. Dolayısıyla tüm bu sıçramalar bir hayli grift ve çözülmez güç olan bilişim suçlarına da zemin hazırlayabilmektedir. Zira bazen gözle görülmeyen deliller okunabilir delillere dönüştürülmekte veya bu tür cihazların içeriğine ulaşılabilmesi için çok sayıda şifre ve kod kullanılabilir. Ayrıca bu gibi durumlarda araştırma komisyonu tek söz sahibi olan tarafı teşkil etmediği için mahkemeye bunun gerekli zemini oluşturması için bilgi vererek yetki almaktadır.

c. **Elektronik Cihazlardan Elde Edilen Delillerin Zaptı:** Bu tür cihazlar vasıtasıyla elde edilen delillerden, soruşturmaya mevzu bahis olan olay hakkında silme ve kayıt programları ve doğrudan internetle ilintili olarak gerek güvenlik duvarlarını gerekse şifreleri çözebilen sistemsel cihazlar gibi kendisinden yararlanılan bilimsel metot ve yöntemler kastedilmektedir. Öte yandan burdan e-posta gibi belirli olaylarda soruşturmaya yararı olabilecek ve yargı tarafından kabul edilebilecek zapt kastedilmektedir.³⁴²

³⁴² Muhammed Emin el-Buşra, *et-Tahkik fi'l-Cerâimi'l-Mustahdese*, Câmîiatu Nayıf, Riyad, 2004, s. 243; Ali Huseyn et-Devâlibî, *Meşruyyetu Delili'l-Elektronî el-Mustemedde mine't-Teftîşi'l-Cinâi*, Merkezu'l-İ'lâmî el-Emnî, Bahreyn, 2009, s. 8; Abdunnasır Muhammed Mahmud Fereğ ve Muhammed Ubeyd Seyf Said, *el-Cinâi bi'l-Edilleti'r-Rakamiyye*, Câmîiatu Nayıf, Riyad, 2007, s. 34.

3.20. SES KAYDI VE FOTOĞRAFLARDAN ELDE EDİLEN KARİNELER

Ses kazif, tehdit ve cinayet ortaklığı gibi suçlarda suçu tespit etme hususunda delil olarak kullanılabilir. Günümüz dünyasında teknolojinin ilerlemesiyle beraber çok sayıda taşınması kolay ses kayıt cihazlarının ortaya çıkmasıyla beraber rüşvet, teccüs ve düşmanlık gibi olaylarda ilgili ses kayıtları delil olarak sunulabilir.³⁴³ Zira her insanın sesi diğerinden farklılık arzettiğinden dolayı söz konusu aletlerle kaydedilen sesin kime ait olduğu çok kolay bir şekilde anlaşılabilir.³⁴⁴

Ayrıca organize suçlar konusunda en tepedeki suçlulara ulaşma hususunda elde edilen ses kayıtları da önemlidir. Dolayısıyla bu sayede zanlıdan, mağdurdan, suç esnasında kullanılan aletlerden, etrafta bulunan herhangi eşyadan veya köpek havlamaları gibi hayvan seslerinden yola çıkılarak yürütülen soruşturma hakkında önemli ipuçlara ulaşılabilir.³⁴⁵

Bankalarda hesap sahibinin kolaylıkla tanınabilmesi konusunda ses kayıtlarından yararlanıldığı gibi şiddet suçlarının ortaya çıkarılması ve dozunun belirlenebilmesi hususunda da ses kayıtlarının rolü büyüktür.³⁴⁶

Resim konusuna gelince Arapçada “et-tasvîr” olarak talaffuz edilen söz konusu sözcük sözlükte “bir şeyi bir yana doğru eğmek, o şeye yönelmek, bir şeyi kesmek” anlamlarındaki sivr kökünden türeyen tasvîr “bir şeye biçim vermek, resmini yapmak, bir şeyi ince ayrıntılarıyla anlatmak” demektir.³⁴⁷

Kur’an-ı Kerim’de de *“Dilediği surette seni terkip etti (farklı genetik şifreleri biraraya getirip (her insana) farklı suretler verdi)”*³⁴⁸; *خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ* “Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız O’nadır.”³⁴⁹; *هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ*;

³⁴³ Atevî, *İstihd3amu Vesâili't-Tekniyye*, s. 39.

³⁴⁴ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 1-92.

³⁴⁵ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 1-92.

³⁴⁶ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 1-92.

³⁴⁷ Bk. Cengiz Kallek, *Tasvîr*, *DİA*, XXXX, 35.

³⁴⁸ *İnfitar*, 82/8.

³⁴⁹ *Teğâbûn*, 64/3.

rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir”³⁵⁰ şeklinde tasvîrin mufred ve muştak kalıpları kullanılmıştır.³⁵¹

Ceza hukukunda ise tasvîr, görsel şekiller yardımıyla bir kişinin tamamını veya bir kısmını şahsiyetinin gösterilecek şekilde gösterilmesine denir.³⁵²

Bazılarınca resim ve fotoğraf medeniyeti asrı olarak da adlandırılan yirminci yüzyıldan sonra artık görüntülü resim (video) çağı başlamıştır ki bunların, işlenen suçların aydınlatılması ve zanlıların yakalanması hususunda çok büyük bir öneme sahip oldukları ortadadır. Ayrıca televizyonun icadından sonra video kasetleri, CD ve özel bilgisayar ve tabletlerin yanı sıra son derece teknolojik bir düzeyde üretilen telefonların da özellikle internetle tanışılmasından sonra büyük bir önem arz ettikleri bilinmektedir. Bundan dolayı bazı ülkeler, işlenmiş olan suçların tespiti konusunda bu icatlara dayandıkları gibi yolların gözetim ve denetimi gibi henüz işlenmemiş fakat plan ve projesinin yapıldığı eylemlere de müdahale edebilmektedirler.³⁵³

3.21.1. İSLAM HUKUKUNDA SES KAYITLARININ KONUMU

Bilindiği üzere İslâm, özel hayatın korunması konusunda hükümler koymuş ve söz konusu hayatın, tiksindirici eziyetlerden uzak olması için de tedbirler almıştır. Nitekim yüce Allah Hucûrât süresinde şöyle buyurur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْنَاهُ وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”³⁵⁴ Hz. Peygamber ise bu konuda son derece sert bir ikazda bulunarak şöyle der: *Ey dilleriyle iman edip fakat kalbine iman girmemiş olan topluluk! Müslümanların gıybetini yapmayınız, onların mahremlerinin peşine düşüp kusurlarını ortaya koymaya çalışmayınız. Muhakkak*

³⁵⁰ Âl-i İmran, 3/6.

³⁵¹ İsfehânî, *el-Mufredât*, s. 497-498.

³⁵² Ammar Abbas el-Huseynî, *et-Tasvîru'l-Mer'î ve Hucetuhu fi'l-İsbati'l-Cinâî*, Kulliyetu Kanûn, Câmîati Babil, s. 28.

³⁵³ Ammar Abbas el-Huseynî, *et-Tasvîru'l-Mer'î ve Hucetuhu fi'l-İsbati'l-Cinâî*, s. 34-35.

³⁵⁴ Hucûrât, 49/12.

*bilin kim ki, Müslümanların kusurlarını araştırıp ortaya çıkarmaya çalışırsa Allah da onun kusurlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Kim ki, Allah onun kusurlarını ortaya çıkarmaya çalışırsa onu, evinin içerisinde dahi rezil eder.*³⁵⁵

Başka bir hadisinde de “İstenmediği halde başkalarının konuşmalarını dinleyenlerin kulaklarına kıyamet günü eritilmiş kurşun dökülecektir” buyurmaktadır.³⁵⁶ Dolayısıyla bu naslardan da anlaşıldığı üzere İslam’da bu tür eylemlerin yeri olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle beraber (insanlarda bireysel ve toplumsal ahlaki zaafiyetin de göz önünde bulundurulmasına bağlı olarak) ilgili resim ve ses kayıtlarında montajlamaların yapılabileceği ihtimalinden hareketle gerek resimlerin gerekse ses kayıtlarının suçun tespitinde yeterli derecede delil olarak görülmemesi gerektiği kanaatini taşımaktayız.³⁵⁷

3.21.2. IRAK KANUNUNA GÖRE SES KAYITLARININ KONUMU

Aslında Kişinin özel yaşamı ve özellikle buna ilişkin sırları hukuken korunan kişisel haklardır. Ayrıca bu konunun güncelliği göz önünde bulundurulduğunda yargı mensupları arasındaki tartışmaların da doğal görülmesi gerekir. Bu açıdan Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan çok kuvvetli teleobjektiflerin, fotoğraf makinelerinin ve dinleme araçlarının kullanılmasıyla kişinin özel yaşamının gizliliğinin korunabilmesi bir sorun niteliği taşıdığı için genelde bunların re’sen delil sayılmayacağı fikri daha ağır basmaktadır. Nitekim 2005 yılında Irak Anayasında şöyle bir açıklama yer almaktadır: “Toplumsal adap ve başkalarının hukukuna zıt olmadığı sürece her ferdin özel ve bireysel hukuku vardır.”³⁵⁸

Bu gibi karînelerin başka delillerle desteklenmesi gerektiğini söyleyen temyiz mahkemeleri de söz konusu eylemler esnasında sıklıkla görülen fotomontaj ve dublaj sahtekârlıklarını öne sürmektedirler.

³⁵⁵ bk. Ebû Davûd, *Sunenu Ebû Davûd*, Babu’l-Gıybeti, IV, 412.

³⁵⁶ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XI, 344.

³⁵⁷ Feysel Musa ‘İd el-Anzî, *Eseru’l-İsbât bi Vesâili’l-Hadîse*, s. 173.

³⁵⁸ bk. Irak Anayasası, Madde, 17, 1. Bend, 2005.

3.21.3. İSLAM HUKUKU VE IRAK KANUNUNA GÖRE VIDEO KAYITLARININ KONUMU

Yukarıda işaret edildiği gibi bu tür ispat araçları yeni olduğu için ilgili kişiler hakkında kesin bir sonuç ortaya çıkartmayacağı belirtilmiştir. Zira ses kayıtlarındaki sahtekârlık video kayıtlarında da söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı mahkeme heyeti ve hâkimler bu gibi durumlarda çok titiz ve dikkatli davranmalarıyla beraber herhangi bir olayda makul görüldüğü sürece bu karinelere istifa etmeye gidebilirler.³⁵⁹ Özellikle tüm dünya ülkelerinde gittikçe yaygınlaşan ve kimsenin inkâr edemediği hırsızlık, fuhuş ve alenî yapılan ortak suçlar gibi vakıaların ardından güvenlik ve emniyet birimlerinin işlerini kolaylaştıracak ilgili tüm teknolojik ve elektronik cihazlardan yararlanılmaya gidilebilir. Nitekim terör cinayetleriyle ilgili oluşturulan dosyalardan sorumlu olan bilirkişi ve uzmanların da dediği gibi kamera kayıtlarının herhangi bir suç işlediği iddiasıyla yargılanması süren kişiler hakkında nihai bir karar teşkil edeceği belirtilmiştir ki ortaya çıkan kesin kayıtlardan sonra zanlıların da herhangi bir reddi ve inkârı söz konusu olamayacaktır. Bu bağlamda her ne kadar kanun ve yetkili birimler söz konusu olaylarda kamera kayıtlarının kesin bir sonuç verebileceğini açık açık söylememişlerse de hâkimin ve davayı takip eden mercilerin günümüz dünyasında önemli bir gelişme gösteren teknolojik cihazlardan gereği gibi istifa etmeye çalışmaları sağlıklı bir sonuç üretbilme adına daha makul gözükmektedir.³⁶⁰

3.21.4. SUÇLARIN TESPİTİ KONUSUNDA BİLİŞİM ARAÇLARI VE OLUMLU YÖNLERİ

1. Önemli bir ispat aracı olarak görülen ve olay yerinden elde edilen maddi karinelere, adaletin gereği gibi tecelli edebilmesi konusunda ciddi bir katkı sağlar.

2. Gerçeklerin açığa çıkması konusunda güvenlik güçleri, emniyet birimleri ve mahkeme heyeti tarafından bu gibi cihazlarla elde edilen bilgiler (uzman ve güvenilir yetkili kişiler tarafından elde edildiği sürece) temel kanıt niteliği taşımaktadır.

³⁵⁹ Ulâ' el-Hems, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, s. 139.

³⁶⁰ bk. Soruşturma Komisyonunun 1 Ocak 2014 kararı: "Sadece video kayıtlarından hareketle birilerinin mahkukiyeti tescillenemez."

3. Daha önce karıştığı olaylar doğrultusunda ve geçmişte bu gibi eylemlere katılıp katılmadığının tespit edilmesi bazında eğer zanlının eşkâli ve eylemleri kayıt altına alınırsa soruşturmanın akışı ve seyri çok kolaylaşabilir.

4. Cinayetle ilgili birimlerin kayıt bürolarında bekletilen kanıt masabesindeki kayıtları, aradan çok uzun bir süre geçmesine rağmen tekrar gözden geçirilebilmektedir.

5. Olay mahallinde elde edilen bulgular vasıtasıyla özellikle terör olaylarında DNA testi kullanılarak gerçekleştirilen eylemlerin failleri ve bağlantılarına ulaşılabilir.

6. Bilimsel veriler, resmi evrakta sahtecilik, bireysel özgürlük alanlarını kısıtlama, önemli belgelere atılan imzanın doğruluğu, livata ve zina gibi suçlar konusunda elde edilen bulgulardan hareketle organize bir şekilde girişilen faaliyetleri açığa çıkartma hususunda da son derece etkilidir.³⁶¹

3.21.5. SUÇLARIN TESPİTİ KONUSUNDA BİLİŞİM ARAÇLARI VE OLUMSUZ YÖNLERİ

Şüphesiz ki insanlığın birçok yönden faydalandığı bilişim ve teknolojik araçların gelişmesinin neticelerinden biri de gerek organize gerekse bireysel olarak işlenen suçların artış göstermesidir. Buna ilaveten söz konusu bilimsel ve teknolojik cihazların, insanlığın hukuku ve temel özgürlüğü konusunda olumsuz yansımalarının varlığı da inkâr edilemez.

Bizim bu yöntemde olumsuz olarak değerlendireceğimiz taraf, suçlu olduğu iddia edilen kişinin bireysel özgürlük hakları ihlal edilerek ya hipnotize edilerek, ya yalan makinesine bağlanılarak ya da uyuşturucu içerikli ilaçlar verilerek konuşturulmaya çalıştırılmasıdır. Başka bir deyişle birilerinin beyin yıkama (zihin kontrolü) yoluyla farkında olmadan davranışlarının kontrol edilmesi ve değiştirilmesi girişiminde bulunularak ve bu amaçla herhangi bir yöntemin uygulanmaya çalışılmasıdır. Bu itibarla bilinci yerinde olmayıp ve ne dediğini bilmeyen zanlıların iradesine ipotek konması fakihlerce ikrah, yani zorla konuşturma gibi

³⁶¹ Abdullah b. Muhammed el-Yusûf, *et-Te'silu'l-İlmî li'l-Karâini't-Tıbbiye*, Câmiatu İmam, 2010, s. 56.

değerlendirilmektedir. Nitekim Yüce Allah, “مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ” *“Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah’ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah’tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır”*³⁶² mealindeki açıklamasıyla zorla bir şeyler yaptırmanın hakikati değiştiremeyeceğini bildirmektedir.

Ayrıca bu gibi yöntemlerle konuşturulmaya çalışılan kişilerin, aslında psikolojik olarak çektikleri acı ve ıztırlara dayanamadığı için konuştukları göz önünde bulundurulduğunda itirafların ne denli kanıt sayılabileceği hususu da tartışma konusudur.³⁶³

³⁶² Nahl, 16/106.

³⁶³ Samî b. Fehd el-Akîlî, “Vesâilu’t-Tahkiki’l-Mustahdese ve Eseruhâ fi’l-İsbât”, *Mudevvenetu’l-Musteşar Samî b. Fehd b. Abdulaziz el-Akîlî el-Kânûniyye*, 12 Aralık 2008.

SONUÇ

İster tanrı inancı olsun ister olmasın yeryüzünde birlikte yaşamayı göze alan her fert ve her toplum hatta milletler ve devletler bile bazı kural ve antlaşmalara rıza göstermek ve bu minvalde hayatlarını idame etmek zorundadırlar. Dolayısıyla herkesin huzur ve refah içinde yaşayabilmesi için gerek ilahî gerekse resmi olarak uyması gereken kanunlar vardır.

Kanunların gereği gibi uygulandığını söyleyebilmemiz için ise suçluların yetkili kişilerce cezalandırılması ve ıslah edilmesi ilkesinin de çok sağlam olması gerekir. Zira ortada herhangi bir sebep yokken ya da yeterli ve makul bir düzeyde şüphe oluşmamışken bazılarının yargılanması ve tutuklanması kesinlikle zulümdür. Bundan dolayı bireye veya topluma karşı suç işlediği iddia edilen şahısları yetkili mercilerce çok sıkı bir soruşturmada geçirilmesi gerekir. İşte bu yüzden karînelere önemli bir görev düşmektedir.

Aslında karîneler adaletin sağlıklı bir şekilde işini yapması hususunda birer teknik yöntemdir. Bunların sayesinde ispat sorunu daha kolay çözülür. Ayrıca karine, sadeleştirici ve kolaylaştırıcı bir indirgeme aracı olmasının yanı sıra hukuk kurallarının gerektiği gibi işletilmesini sağlamaktadır.

Karîne, gerçekten grift ve zaman zaman fakihlerin bile üzerinde anlaşılamayıp ihtilafa düştükleri bir konudur. Böyle bir kavramın hukuk alanına, özellikle ispat hukuku alanına taşınmasının zorlukları da açıktır. Sınırlarının yeterince belirlenememesi, objektif ölçütlerin bulunmaması ve sonuçta bir olasılık değeri taşıması, sorunun sebebi olan etmenlerden bir kaçıdır. Zira her ne kadar hukuki ispat, bilimsel ispattaki kesinliği taşıyamaz ise de, hâkimin kanaatinin oluşması bakımından son derece önemlidir. İşte bu kanaati oluşturan en önemli etmen ise hâkimin içinde bulunduğu çevreden edindiği bilgiler ve hayat tecrübeleridir.

Öte yandan ispat hukukunda tamamen şekli yöntemlerle hareket edip karşılıklı menfaatleri ve özel durumları dikkate almamak adaletsiz sonuçlara yol açabilmektedir.

Bu itibarla ceza yargılamalarında objektif ve caydırıcı hükümlerin verilebilmesi için hem olay yeri inceleme ekiplerinin hem de mahkeme heyetinin son derece titiz ve hassas davranması önem arzeder. Çünkü ceza hukuku, işlenen fiillerin

suç olup olmadığını belirleyen tek unsur olduğu için bir fiilin cezalandırılması ya da cezalandırılmaması ancak geliştirilmiş ve konulmuş kuralların hakkaniyet çerçevesinde değerlendirilerek işleve konulmasıyla mümkündür.

Yukarıda değinilen bilgiler ışığında İslâm hukuku çerçevesinde ele alınan ispat vasıtalarının daha çok önemsenmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Zira İslam adaletin sağlanmasını kendi güvencesi altına alan- almaya çalışan bir dindir. Bu itibarla günümüz dünyasında bir hayli revaçta olan teknolojik ve bilişim araçlarıyla da sıkı bir bağlantı içinde olması en makul görüştür. Özellikle gelişmiş ülkelerde kullanılmaya başlanılan DNA, göz, kulak ve parmak izi, kriminalistik incelemeler, ses kayıt cihazları, videolar ve kamera kayıtları birer ispat vesilesi olarak hak ve hukukun ortaya çıkartılması konusunda çok önemli veri mercileri olarak görüldükten sonra bizim de ilgili suçlarda bu araçlardan yararlanmamız gerekir.

Tüm bu olanaklarla beraber yukarıda zikredilen bazı karînelerin tek başına suç kanıtı sayılmayacağını ve hadd cezalarının da şüphelerle düşürülmesi gerektiğini söyleyen fakihler de olmuştur.

Kısacası karîneler ispat vasıtalarından biri olup yargı mercilerinin bundan asla feragat etmemeleri gerekir ki yeryüzünde en değerli varlık olan insanın hak ve hukuku gereği gibi korunup muhafaza edilebilsin.

ÖZET

Yargılama konusu ve ispat vasıtaları, adalete ulaşmak ve ihtilafları ortadan kaldırmak için izlenmesi gereken en nihai yol olduğu için bunların her alanda kullanılması gerekir. Ayrıca ispat, bir hukuk normunun uygulanması ve kendisine sonuç bağlanan olumlu veya olumsuz olayın somut olarak gerçekleşmiş bulunmasına bağlı olduğu için de bazı karînelere ve ipuçlarına bağlılık gösterebilmektedir. Zira ispatta ortaya çıkan sorunlara ilişkin bilimsel ve ilmi bir şekilde cevap verebilmek ancak ispat metodunu ve onun bir alt başlığı olan karînelere çok iyi bilmekle mümkün olabilmektedir. Bu nedenle biz de ele aldığımız bu çalışmamızda karînelere ilgili olan ispat, ispat türleri, ispatın konusu ve ispat mercileri gibi bazı mühim kavramlar üzerinde durmaya çalıştık.

Ayrıca karine kavramı, karine çeşitleri ve gerek Irak kanununun gerekse şer'î makamda bulunan fakihlerin bu konulara yaklaşımını karşılıklı olarak anlatmaya çalışıp bazı değerlendirme ve mukayeseler de bulduk.

ABSTRACT

The trial subject and means of proof should be used in all areas because they are the ultimate way which must be followed to achieve justice and to eliminate conflicts. In addition, demonstration also shows dependence to the some indication and hints because the implementation of legal norms and the positive or negative results of the events connected to it by perceptibly becoming reality. Yet, to respond to emerging issues in a scientific and scholarly way only becomes possible by knowing well the proof method and the indications that are its sub-heading. Therefore, in this study, we have tried to urge upon the important concepts such as proof regarding the indication, proof types, the subject of proof and proof recourses.

Besides, we have tried to explain the concept indication and indication types, tried to explain mutually both official law and canonists who are in sharia authority's approach to these issues and to made some assessments and comparisons.

KAYNAKÇA

- Abdulfettah Murad**, *et-Tahkiku'l-Cinât ve'l-Bahsu'l-Cinât*, 2. Baskı, el-Mektebu'l-Câmi'îyyu'l-Hadîs, 1991.
- Abdulhafız Abdulhadi Abid**, *el-İsbâtu'l-Cinât bi'l-Karâin*, Dâru'n-Nehdeti'l-Arabiyye, 1991.
- Abdullah**, Avd, "Nizâmu'l-İsbât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî", *Mecelletu'l-Câmiati'l-İslâmiyye*, Medine, Sayı. 62.
- Abdullah Mahmud Abdullah**, "Besemâtu'l-Gayri'l-Esâbi ", *Mecelletu'l-Fikri'ş-Şurtî ess-Su'ûdî*, Üçüncü Sayı, 20, 2014.
- Abdulmuttalib Hasan Şahate**, *Huccetu'd-Delili'l-Maddî ve'l-İsbât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî ve'l-Kânûni'l-Vad'î*, Dâru'l-Câmia el-Cedîde, 2005.
- Abdunnasır Muhammed Mahmud Fereğ ve Muhammed Ubeyd Seyf Said**, *el-Cinât bi'l-Edilleti'r-Rakamiyye*, Câmiatu Nayıf, Riyad, 2007.
- Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed**, *eş-Şerhu'l-Kebîr ala Metni'l-Mukanna'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Abdurrahman**, Mahmud, *Mu'cemu'l-Mustalahât ve'l-Elfâzi'l-Fıkhîyye*, Dâru'l-Fâzila, ts.
- Abdurrazzak**, b. Hümâm b. Nâfi es-Sen'ânî, *el-Musenef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, 2. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, ts.
- Adnan Garâize**, *Huccetu'l-Karâin fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Umman, 1990.
- Ahmed b. Ferah b. Ahmed b. Muhammed Şihâbuddin**, *Muhtasar-u Hilâfiyât*, thk. Ziyab Abdulkerim Ziyab Akl, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1. Baskı, 1997.
- Ahmed Ebu'l-Kasım Ahmed**, *ed-Delîlu'l-Cinât el-Maddî ve Devruhu fi İsbati Cerâimi'l-Hudûd ve'l-Kısas*, yy., ts.
- Ahmed Ferac Huseyin**, *Edilletu'l-İsbât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Dâru'l-Câmia el-Cedîde, 2004.
- Ahmed Fethî Surûr**, *el-Vasît fi Kânûni İcrâati'l-Cinâiyye*, Dâru'n-Nehdeti'l-Arabiyye, 1991.

- Ahmed İmam**, Abdussemi‘, *Minhâcu’t-Talib fî Mukâreneti Beyne’l-mezâhib*, yy., ts.
- Ahmed Muhammed Said es-Saidî**, “Nesebin DNA Metoduyla İspat ve Nefyi”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: XII, Kasım, 2014.
- Akîlî**, Samî b. Fehd, “Vasailu’t-Tahkiki’l-Mustahdese ve Eseruha fî’l-İsbât”, *Mudevvenetu’l-Musteşar Samî b. Fehd b. Abdulaziz el-Akîlî el-Kânûniyye*, 12 Aralık 2008.
- Ali Haydar Efendi (Küçük)**, *Dureru’l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti’l-Ahkâm*, Dâru’l-Cîl, 1. Baskı, 1991.
- Ali Mahmud ve Ali Hamûde**, “el-Edilletu’l-Mutahassila mine’l-Vesâili’l-Elektronî fî Itâr Nazariyyeti’l-İsbâti’l-Cinâî”, *el-Mu’temeru’l-İlmîyyi’l-Evvel Havle’l-Cevânibi’l-Kânûniyye ve’l-Emniyye li’l-Ameliyyâti’l-Elektronîyye*, Âkâdemîyyetu Şurtiyyeti Dubai, 1. Yıl, 2013, 4.26.2013.
- Âmidî**, Seyyiduddîn Ali b. Ebû Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fî Usûli’l-Ahkâm*, thk. Abdurrezzak Afîfî, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, ts.
- Anzî**, İbrahim b. Sath, *el-Besmetu’l-Verâsiyye ve Devruha fî’l-İsbâti’l-Cinâî*, Câmîiatu Nayf el-Arabiyye li’l-Ulûmi’l-Emniyye, 2004.
- Asîrî**, Sa‘d Muhammed Zafer, *Nizâmu’l-İsbât fî Cerâimi’l-Hudûd*, Câmîiatu Umî’l-Kurâ, Mekke, 1985.
- Aslan**, Mehmet Selim, *İslâm Aile Hukuku*, Emin Yayınları, Bursa, 2015.
- Aşâr**, Muhammed Enver, *el-Mebadiu’l-Esâsiyye fî’t-Tahkiki’l-Cinâiyi’l-İlmî*, Âlemu’l-Kitâb, Kahire, 1969.
- Atevî**, Muhammed Ferîc *İstihdâmu’l-Muhakkikîn li Vesâili’t-Tekniyye ve Alakatuha bi’l-Keşfi ‘ani’l-Cerîme*, Câmîiatu Mu’ta, 2009.
- Avâyşe**, Huseyin b. Avde, *el-Mavsûatu’l-Fikhiyye el-Muyessere*, 1. Baskı, Dâru İbn Hazm, Beyrut, ts.
- Avvâ**, Muhammed Selim, *fî Usûli’n-Nizâmi’l-Cinâî*, 2. Baskı, Dâru’l-Maarif, Kahire, 1983.

- Aynî**, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedruddîn, *Nahbu'l-Efkâr fî Tenkîhi'l-Mebâni'l-Ahyâr fî Şerhi Maani'l-Âsâr*, thk. Ebû Temîm Yasır b. İbrahim, 1. Baskı, Vizâretu'l-Evkaf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2008.
-, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
-, *Minhatu's-Sulûk fî Şerhi Tuhfeti'l-Mulûk*, thk. Ahmed abdurrezzak el-Kebîsî, 1. Baskı, Vizâretu'l-Evkâfi Ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2007.
- Ayşim Tuğ ve Füsün Yaşar**, “Felaket Kurbanlarının Kimliklendirilmesi Çalışmalarında Dişhekimlerinin ve Diş İncelemelerinin Önemi”, *Hacettepe Dişhekimliği Fakültesi Dergisi* Cilt: 30, Sayı: 4, 2006, ss. 77-82.
- Ba'î**, Muhammed b. Ebu'l-Feth *el-Matla' ala Elfâzi'l-Mukanna'*, thk. Yasîn Mahmut el-Arnâvût, 1. Baskı, Mektebetu's-Sivâdî, 2003.
- Bâûr** Rıdâ, *el-Besmetu'l-Verâsiyye fî'l-İsbat*, el-Medresetu'l-Ulyâ li'l-Kadâi, 2005.
- Bâz**, Abbas Ahmed *el-Besmetu'l-Basariyye ve's-Savtiyye ve Davruhumâ fî'l-İsbât*, en-Nedvetu'l-İlmiyye, Umman, 2007.
- Beğavî**, Ebû Muhammed el-Huseyn, *Şerhu's-Sunne*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Zuheyr eş-Şâviş, 2. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Dımaşk, ts.
- Behûtî**, Mansûr b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1983.
-, *el-Minehu'ş-Şâfiyât bi Şerhi Mufredâti'l-İmam Ahmed*, thk. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak, Dâru Kunûz, İşbiliye, 2006.
- Bekr** b. Abdullah Ebû Zeyd b. Muhammed b. Abdullah, *el-Hudûd ve't-Ta'zirât inde İbni'l-Kayyim*, 2. Baskı, Dâru'l-Asîme, ts.
- Berketî**, Muhammed Amîmu'l-İhsan, *Kavaidu'l-Fıkh*, 1. Baskı, yy. 1986.
-, *et-Ta'rîfâtu'l-Fıkhîyye*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Beroje**, Sahip, *Ceza Muhâkemesi Açısından İslâm İspat Hukuku*, 1. Baskı, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007.

- Besâm Ahmed**, *Fıkhu'l-Cinâyât ve'l-İbâdâti'l-Mâliyye*, 1. Baskı, Dâru'l-Mustafa, Dımaşk, 2012.
- Beyhakî**, Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 2. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Buceyrimî**, Süleyman b. Muhammed b. Ömer *Haşiyetu'l-Buceyrimî ala Şerhi'l-Menhec*, Matbaatu'l-Halebî, 1950.
- Buhârî**, Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre el-Ca'fî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, 1. Baskı, Dâru'ş-Şa'b, Kahire, 1987.
- Bustânî**, el-Mu'lim Batrîs, *Muhîtu'l-Muhît*, 2. Baskı, Mektebet-u Lübnan, 1987.
- Buşra**, Muhammed Emin, *et-Tahkik fi'l-Cerâimi'l-Mustahdese*, 1. Baskı, Câmîiatu Nayîf, Riyad, 2004.
- Câvî**, Muhammed b. Ömer Nevevî, *Nihâyetu'z-Zîn fi İrşâdi'l-Mubtedîin*, 1. Baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Cemal** Muhammed Mustafa, *Şerhu Kânuni Usûli'l-Muhâkemâti'l-Cezâiyye*, Matbaatu'z-Zaman, Bağdat, 2004.
- Cerbû'î**, Râşî b. Ebû Ali, *İlmu'l-Besemâti'l-Cinâi*, Câmîiatu'n-Nayîf, Riyad, 2007.
- Cessâs**, Ahmed b. Ali Ebu Bekir, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Cevherî**, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhi'l-Araabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 4. Baskı, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, ts.
- Cezerî**, Mecduddîn Ebû's-Saadet el-Mubârek b. Muhammed, *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadîs ve'l-Eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmud Muhammed et-Tenâhî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Cundî**, Abdulmelik, *el-Mavsuâtu'l-Cinâiyye*, 2. Baskı, Dâru'l-İlim li'l-Cemi', Lübnan, 1931.
- Cürcânî**, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rifât*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

- Durre**, Mahir Abd Şevîş, *Kanûnu'l-Ukûbâti'l-İrâkiyye el-Kısmu'l-Hass*, 1. Baskı, el-Mektebetu'l-Kânûniyye, Bağdad, 1988.
- Dusûkî**, Muhammed b. Ahmed b. Arefe *Haşiyetu'd-Dusûkî ala'ş-Şerhi'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû Abdullah**, Abdurrahman b. Nasır Âlu Sa'dî, *Behcet-u Kulûbi'l-Ebrâr ve Kurret-u Uyûni'l-Ahyâr fî Şerhi Cevâmi'l-Ahyâr*, thk. Abdulkirim b. Resmî ed-Derîni, 1. Baskı, Mektebetu'r-Rüşd, 2002.
- Ebû Abdurrahman**, Abdullah b. Abdurrahman, *Tavzihu'l-Ahkâm min Buluği'l-Merâm*, Mektebetu'l-Esedî, 2003.
- Ebû Amr**, Debyân b. Muhammed, *el-Muamelâtu'l-Mâliye Asaleten ve Muasareten*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Melik Fahd, Riyad, ts.
- Ebû Habîb**, Sa'dî, *el-Kâmûsu'l-Fikhî Lugaten ve İstilâhen*, 2. Baskı, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1988.
- Ebû Malik**, Kâmil b. es-Seyid Salim, *Sahih-u Fıkhı's-Sunne ve Edilletuh ve Tevdih-u Mezâhibi'l-Eimme*, el-Mektebetu't-Tevkifiyye, Kahire, 2003.
- Ebû Muhammed** Abdullah b. Vehb, *el-Câmi' fî'l-Hadîs*, thk. Mustafa Hasan Huseyn Muhammed, 1. Baskı, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad, 1995.
- Ebû Şeybe**, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Kitâbu'l-Musenef fî'l-Ahadîs ve'l-Âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, 1. Baskı, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, ts.
- Ebû Ubeydi**, Kasım b. Selam b. Abdullah el-Herevî, *Garîbu'l-Hadîs*, thk. Muhammed Abdu'l-Mu'îd Han, 1. Baskı, Matbaat-u Dâireti'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Haydarâbâd, 1964.
- Ebu'd-Diya'** Nureddin b. Ali eş-Şebrâmlî, *Hâşiyetu'ş-Şebrâmlî ala Şerhi'l-Menhec*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Ebu'l-Ferec**, Cemaluddîn Abdurrahman b. Ali el-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Elbânî**, Ebû Abdurrahman Muhammed Nasiruddîn, *Muhtasar-u Sahihi'l-İmam i'l-Buhârî*, 1. Baskı, Mektebetu'l-Maarif, Riyad, 2002.

- Ensârî**, Abdu'l-Ulâ Muhammed b. Nizamuddîn, *Fevâtîhu'r-Rehemût bi Şerhi Musllemi's-Subût*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- Ensârî**, Zekeriya b. Muhammed b. Ahmed *el-Ğureru'l-Behiyye fî Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, ts.
-, *Esna'l-Metâlib fî Şerhi Ravzi't-Tâlib*, thk. Muhammed Tâmer, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- Ezherî**, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzibu'l-Luga*, thk. Muhammed Avd Mer'ib, 1. Baskı, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001.
- Ferahidî**, Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmirâî, Dâr-u Mektebet-i Hilal, ts.
- Ferrâ**, Muhammed b. Huseyin b. Muhammed Halef, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, thk. Muhammed Hamîd el-Fakî, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- Feyyûmî**, Ahmed b. Muhammed *el-Misbâhu'l-Munîr fî Garibi'ş-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Fırtına**, Naci "Kulaktan Kişi ve Kimlik Tespiti İçin Örnek Bir Uygulama", *Bilkent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Sayı 7(2) 2014.
- Fîrûzâbâdî**, Muhammed b. Yakup, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 8. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005.
- Gazzâlî**, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*, thk. Muhammed b. Süleyman el-Eşkar, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997.
- Gırnâtî**, Muhammed b. Yusuf, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halil*, 1. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Halil b. İshak**, *Muhtasaru'l-Allâmeti Halil*, thk. Ahmed Câd, 1. Baskı, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2005.
- Halûtî**, İsmail Hakkî b. Mustafa, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, ts.

- Hamûd**, İbrahim b. Nasır “el-Kadâ bi'l-Karâini'l-Muâsireti'l-İslâm el-Yevm”, *Buhûsun ve Dirâsetun*, 19, Nisan, 2009.
- Harâitî**, Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl, *Musavi'l-Ahlak ve Mazmumuha*, thk. Mustafa b. Ebu'n-Nasr eş-Şelebî, 1. Baskı, Mektebetu's-Sivâdî, Cidde, 1993.
- Harezmî**, Nasır b. Abdu's-Seyd, *el-Mağrib*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Haskefî**, Muhammed b. Ali, *ed-Durru'l-Muhtâr Şerh-u Tenvîri'l-Ebsâr ve Câmii'l-Bihâr*, thk. Abdulmun'im Halil İbrahim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- Hattab**, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Kurretu'l-Ayn li Şerhi'l-Verekât*, thk. Celal Amir el-Cehânî, yy. ts.
- Hazım Zeki Aze**, “Nemzeciyye Nizâm Bermecî li't-Tahkîk mine'l-Huviyyeti an Tarîki Besmeti'l-Ayn”, *el-Mecelletu'l-Irakîyye li'l-Ulûmi'l-İhsâiyye*, Sayı: 22/2012, 150-151.
- Hems**, Ulâ' b. Muhammed Salih, *Vesâilu't-Taarruf ala'c-Cânî*, Beyrut, ts.
- Heysemî**, Ebu'l-Hasan Nureddîn Ali b. Ebûbekr, *Mevâridü'z-Zem'an ilâ Zevâidi İbn Hibbân*, thk. Muhammed Abdurezzak Hamza, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Hın**, Mustafa - Mustafa el-Buğâ - Ali eş-Şerbecî *el-Fıkhu'l-Menhecî ala Mezhebi'l-İmâmi's-Şafii*, 4. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1992.
- Hişam** Abdulhamit Ferec, *Muayenetu Mesrehi'l-Cerîme*, 1. Baskı, Mutabiu'l-Vulâ el-Hadîse, Kahire, 2007.
- Humeydî**, Muhammed b. Futûh, *el-Cem'u Beyne's-Sahîhayn el-Buhârî ve Müslim*, thk. Ali Huseyn el-Bevvâb, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2002.
- Huseynî**, Ammar Abbas *et-Tasvîru'l-Mer'î ve Hucetuhu fi'l-İsbâti'l-Cinâi*, Kulliyetu Kanûn, Câmîiatu Babil, ts.
- Huseynî**, Ebu'l-Bekâ Eyyup b. Musa, *Kitâbu'l-Kulliyât*, thk. Adnan Derviş - Muhammed el-Mısrî, Müessestü'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- İbâdî**, Ebubekr b. Ali b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretu'n-Nîre*, 1. Baskı, el-Matbaatu'l-Hayriyye, ts.

- İbn Abdilberr**, Ebu Amr Yusuf b. Abdullah, *el-İstizkâr*, thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî, 1. Baskı, Dâru Kuteybe, Dımaşk, 1996.
- İbn Abidîn**, Muhammed Emin *el-Ukûdu'd-Durriyye fî Tenkihi'l-Feteva'l-Hâmidîyye*, Dâru'l-Ma'rife, ts.
- İbn Arefe**, Muhammed b. Kasım el-Ensârî, *el-Hidâyetu'l-Kâfiyetu's-Şâfiye li Beyâni Hakâiki'l-İmam İbn Arefe el-Vâfiye*, 1. Baskı, el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.
- İbn Ebî Şeybe**, *Müsned-u İbn Ebî Şeybe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azârâ-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, 1. Baskı, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1997.
- İbn Fâris**, Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ, *Mu'cem-u Makayîsi'l-Luga*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1979.
- İbn Ferhûn**, İbrahim b. Ali b. Muhammed, *Tebisîretu'l-Hukkâm fî Usûli'l-Ekdiyyeti ve Menâhici'l-Ahkâm*, 1. Baskı, Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezheriyye, 1986.
- İbn Hazm** ez-Zâhirî, Ebû Muhammed, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
....., *Merâtibu'l-İcma'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbn Hibbân**, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Maaz *el-İhsân fî Takrîbi Sahihi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnâvût, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1988.
....., *Sahih-u İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Belban*, thk Şuayb el-Arnâvût, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993.
- İbn Kayyim el-Cevziye**, *et-Turûku'l-Hukmiyye fî's-Siyâseti's-Şer'iyye*, thk. Nayif v. Ahmed, Dâru'l-İlm, ts.
....., *İ'lâmu'l-Mu'avvikîn an Rabbi'l-Âlemîn*, thk. Muhammed Abdusselam İbrahim, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn, *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî - Abdulfettah Muhammed el-Hulv, 3. Baskı, Âlimu'l-Kutub, Riyad, 1997.
- İbn Mâce**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sunen-u İbn Mâce*, thk. Muhammed Fûad Abdulbaki, Dâr-u İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.

- İbn Manzîr**, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim el-Efrîkî el-Mısırî *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmed Hasbullah-Haşim Muhammed eş-Şâzelî, Dâru'l-Maarif, Kahire, ts.
- İbn Muflih**, İbrahim b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed, *el-Mubdi' fî Şerhi'l-Mukni'*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- İbn Nakîb**, Ahmed b. Lü'lüb. Abdullah er-Rûmî, *Umdestu's-Sâlik Va'detu'n-Nâsik*, 1. Baskı, eş-Şuûni'd-Diniyye, Katar, 1982.
- İbn Râheviye**, İshak b. İbrahim b. Muhlid b. İbrahim, *Musned-u İshak*, thk. Abdulgafûr b. Abdulhakk, 1. Baskı, Mektebetu'l-Îman, Medine, 1991.
- İbn Receb**, Zeynuddîn Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî, *el-Kavâid fî'l-Fikhi'l-İslâmî*, thk. Abdurraûf Sa'd, 1. Baskı, Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1971.
- İbn Rüşd** (el-Hafîd), Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtûbî *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktasid*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 20004.
- İbn Teymiyye**, Takiyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm el-Harrânî, *el-Muharrer fî'l-Fikhi ala Mezhebi İmam Ahmed b. Hanbel*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, 1984.
-, *es-Siyâsetu's-Şer'iyye fî İslâhi'r-Râ'î ve'r-Ra'iyye*, Dâru'l-Ma'rife, ts.
-, *Mecmuu'l-Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Mecmau'l-Melik Fahd li Tabaati'l-Mushaf, 1995.
- İbnu'l-Arabî**, Ebû Bekr, Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnu'l-Cârûd**, Ebû Muhammed Abdullah b. Ali *el-Muntekâ mine's-Suneni'l-Musnede*, thk. Abdullah Amr el-Bârûdî, 1. Baskı, Müessesetu'l-Kitâbi's-Sakâfiyye, Beyrut, 1998.
- İbnu'l-Ferrâ**, Muhammed b. Husyn b. Myhammed *el-Mesâilu'l-Fikhiyye*, thk. Abdulkerim b. Muhammed el-Lâhım, 1. Baskı, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, 1985.

- İbnu'l-Garâblî**, Muhammed b. Kasım b. Muhammed *el-Karîbu'l-Mucib fî Şerhi Elfâzi't-Takrîb*, 1. Baskı, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2005.
- İbnu'l-Hemmam, *el-Musenef*, thk. Habiburrahman el-A'zemî, 2. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, ts.
- İbnu'l-Heybere**, Yahya b. Haybere b. Muhammed *el-İfsâh an Maâni's-Sıhhâh*, thk. Fuad Abdulmun'im Ahmed, Dâru'l-Vatan, ts.
- İbnu'l-Kattân**, Ali b. Muhammed b. Abdulmelik, *el-İknâ' fî Mesaili'l-İcma'*, thk. Hsan Fevzi es-Se'îdî, 1. Baskı, Dâru'l-Fârûk'l-Hadîse, 2004.
- İbnu'l-Melakkîn**, Ömer b. Ali b. Ahmed *el-İ'lâm bi Fevâidi Umdeti'l-Ahkâm*, thk. Abdulazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Meşîkah, 1. Baskı, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1997.
- İbnu'l-Munzir**, Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim, *el-İcmâ'*, thk. Fuâd Abdu'l-Mun'im Ahmed, 1. Baskı, Dâru'l-Müslim, 2004,
- İbnu'l-Munzir**, *el-İşrâf ala Mezâhibi'l-Ulemâ*, thk. Sağır Ahmed el-Ensârî, 1. Baskı, Mektebetu Mekke es-Sekâfiyye, 2004.
- İbnu'n-Neccâr**, Fetûhî Takyuddîn Muhammed b. Ahmed, *Munteha'l-İrâdât*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Muessesetu'r-Risâle, 1999.
-, *Ma'ûnatu Üli'n-Nuhâ*, thk. Abdulmelik b. Abdullah Dehîş, ts.
- İbnu's-Şihne**, Ahmen b. Muhammed b. Muhammed *Lisânu'l-Hukkâm fî Ma'rifeti'l-Ahkâm*, 2. Baskı, Kahire, 1973.
- İbnü'l-Hümâm**, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sîvâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- İhsâd**, Fevziye, *Vasâilu'l-İsbât Beyne'l-Fıkhî ve'l-Kânûn*, Şebeketu'l-Âlûke, ts.
- İsfehânî el-Medînî**, Muhammed b. Ömer b. Ahmed, *el-Macmu'u'l-Muğîs fî Garibeyi'l-Kur'ani ve'l-Hadîs*, Câmât-u Ummi'l-Kurâ, Mekke, 1986.
- İsfehânî**, Râğîb Ebü'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed *Mufredât-u Elfâzi'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

- İzz b. Abdusselam**, *Kavaidu'l-Ahkâm fî Mesâili'l-Enâm*, thk. Abdurraûf Sa'd, Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, Kahire, 1991.
- Kâdî Nebîl Abdurrahman Hayâvî**, *Kânûnu Usûli'l-Muhâkemâti'l-Cezâiyye*, 1. Baskı, Mektebetu'n-Nehde, Bağdad, 1984.
- Kafsî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Lubâbu'l-Lubâb fî Beyâni ma Tedemmenehu Ebvâbu'l-Kitab mine'l-Erkâni ve's-Şurûti ve'l-Mevâni' ve'l-Esbâb*, 1. Baskı, yy. 2003.
- Kal'acî**, Muhammed Ruvâs, *Mu'cemu Lugati'l-Fukahâ*, 2. Baskı, Dâru'n-Nefâis, 1988.
- Kâmil**, Mustafa, *Şerh-u Kanûni'l-Ukûbâti'l-İrâkî el-Kısmu'l-Âmm fî'l-Cerîmeti ve'l-İkâb*, 1. Baskı, Matbaatu'l-Maarif, Bağdat, 1949.
- Kanûcî**, Muhammed Sadık Han, *er-Ravzetu'n-Nediyye*, thk. Ali b. Hasan b. Ali b. Abdulhamid, 1. Baskı, Dâru İbn Kayyım, Riyad, 2003.
- Karafî**, Ebu'l-Abbas Şihabuddîn Ahmed b. İdris, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Hacî, 1. Baskı, Dâru'l-Garbi'i-İslâmî, Beyrut, 1994.
- Karîmî**, Eyyub b. Musa el-Huseynî, *el-Kulliyât Mu'cemun fî'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, thk. Adnan Dervîş - Muhammed el-Mısrî, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts.
- Kâsânî**, Ebubekr Muhammed b. Mes'ud b. Ahmed *Bedâiu's-Senâi' fî Tertîbi's-Şerai'*, thk. Ali Muhammed Muavvız - Adil Ahmed Abdulmevcûd, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Kelvezânî**, Ebu'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed, *el-Hidâye ala Mezhebi'l-İmam Ebî Abdullah Ahmed*, thk. Abdullatif Hemîm - Mahir Yasîn el-Fahl, 1. Baskı, Müessesetu Ğaras, 2004.
- Keşnâvî**, Ebubekr b. Hasan b. Abdullah, *Eshelu'l-Medârik Şerhu İrşâdi's-Sâlik fî Mezhebi İmâmi'l-Eimmeti Malik*, 3. Baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Kevser Ahmed Halid**, *el-İsbâtu'l-Cinâi bi'l-Vesâili'l-İlmiyye*, 1. Baskı, Dâru't-Tefsîr, 2007.

- Konevî**, Kasım b. Abdullah, *Enîsul-Fukahâ fi Ta'rifâti'l-Elfâzi'l-Mutedâvileti Beyne'l-Fukahâ*, thk. Yahya Hasen Murad, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Kurtûbî**, Muhammed b. Ahmed b. Ebubekr, *Câmi'u Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Atfîş, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1964.
- Kürdî**, Evmîd Osman, *Ukûbetu'l-İ'dâm fi Ş-Şeriatî'l-İslâmiyye*, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2008.
- Makdisî**, Muhammed b. Muflih *el-Furu' ve Tashîhu'l-Furu'*, thk. Ebu'z-Zehrâ Hazım el-Kâdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Malik** b. Enes, *Muvatta'*, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, 1991.
- Matar**, Muhammed Yahya, *Mesâilu'l-İsbât fi'l-Kadâya'l-Medeniyye ve't-Ticâriyye*, Dâru'l-Câmia, Beyrut, ts.
- Maverdî**, Ali b. Muhammed b. Muhammed, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ts.
-, *Tefsiru'l-Mâverdî*, thk. Es-Seyyid Abdulkmaksud b. Abdurrahim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Mecâlî**, Nizam Tevfik, *Şerh-u Kanûni'l-Ukûbât Kısmu'l-Âmm*, 2. Baskı, Dâru's-Sakafe, Umman, 2005.
- Menâvî**, Muhammed Abdurraûf *et-Tevkîf ala Muhimmâti't-Taârîf*, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, 1. Baskı, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, ts.
- Merdâvî**, Alauddîn Ebu'l-Hasan, *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mersefâvî**, Hasan Sadık, *Usûli'l-İcraâti'l-Cinâiyye*, Menşetu'l-Maarifi'l-İskenderiyye, 1964,
- Mevsilî**, Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, thk. Mahmud Ebû Dakîka, Matbaatu'l-Halbî, Kahire, 1937.
- Mikdâdî**, Kazım *et-Tibbu'l-Adlî ve't-Teherri'l-Cinâi*, el-Akâdemiyetu'l-Arabiyye, Danimarka, 2008,

- Mu‘ceb**, Kasdî el-Hadikal, *Devru'l-Eseri'l-Maddî fi'l-İsbâti'l-Cinâi*, Merkezu'd-Dirâseti ve'l-Buhûsi'l-Âkâdemiyye, Nayıf, 1996.
- Mu‘min**, Huseyin, *Nazariyet-u İsbâti'ş-Sahâde*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Mısır, 1951.
- Muâyete**, Mansûr Ömer, *el-Edilletu'l-Cinaiyye ve't-Tahkiki'l-Cinâi*, 1. Baskı, Mektebetu Dâru's-Sekâfe, Umman, 2000.
- Muhammed Ahmed Ğânım**, *el-Cevânibu'l-Kânûniyye ve'ş-Şer'iyye li'l-İsbâti'l-Cinâi bi'ş-Şefreti'l-Verâsiyye*, Dâru'l-Câmia el-Cedîde, 2008.
- Muhammed** Ali Selim, *el-Vasît fi Şerhi Kâuni Usûli'l-Muhâkemâti'l-Cezâiyye*, Mektebetu Dâru's-Sekâfe, Umman, 1996.
- Muhammed b. İshak** b. Muhammed b. Yahya, *el-Îman li İbni'l-Mende*, thk. Ali b. Muhammed b. Nasır el-Fakîhî, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts.
- Muhammed Zekerıyyâ** Mahmûd Sârî, *el-Beyyinetu fi'ş-Şerıati ve'l-Kanûn*, Câmıatu'l-Beyrut el-İslâmiyye, Dâru'l-Futuvve, 2006.
- Munzirî**, Abdulazîm b. Abdulkavî b. Abdullah *Muhtasaru Sahîhi Müslim*, thk. Muhammed Nasiruddîn el-Albânî, 6. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1987.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sunenu'n-Nesî el-Kubrâ*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Nesefî**, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed Hâfizü'd-Dîn, *Tefsîru'n-Nesefî*, thk. Mervan Muhammed eş-Şi'âr, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2005.
- Nevevî**, Ebû Zekerıyyâ Muihuddin b.Şeref, *Tahrîr-u Elfâzi't-Tenbîh*, thk. Abdulgânî ed-Dekr, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, ts.
-, *Ravzatu't-Tâlibîn*, thk. Zuheyr eş-Şâviş, 3. Baskı, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1991.
- Nisâbûrî**, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, ts.
- Rab'î**, Ali b. Muhammed *et-Tebşira*, thk. Ahmed Abdulkerim, 1. Baskı, Vizâretu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Katar, 2011.

- Râfi'î**, Abdulkerim b. Muhammed, *el-Azîz Şerhu'l-Vecîz, (eş-Şerhu'l-Kebîr)* thk. Ali Muhammed Avd - Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Râzî**, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hasan, *Mefâtihu'l-Gayb*, 3. Baskı, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Râzî**, Muhammed b. Ebû Bekr, *Muhtaru's-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, 5. Baskı, ed-Dâru'n-Nemûzeciye, Beyrut, 1999.
- Recrâcî**, Ebu'l-Hasan Ali b. Said *Minhâcu't-Tahsîl ve Net'aic-u Lataifu't-Te'vîl fî Şerhi'l-Mudevvene ve Helli Müşkilâtiha*, 2. Baskı, Dâru İbn Hazm, 2007.
- Recrâcî**, el-Huseyn b. Ali b. Talha, *Raf'u'n-Nikâb an Tenkihi's-Şihâb*, thk. Ahmed b. Muhammed es-Serrâc - Abdurrahman b. Abdullah el-Cebrîn, 1. Baskı, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 2004.
- Rekbî**, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Battal, *en-Nizâmu'l-Musta'zab fî Tefsir-i Garibi Elfâzi'l-Muhezzeb*, yy., ts.
- Sâvî**, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *eş-Şerhu's-Sağîr bi Hâşiyeti's-Sâvî*, Dâru'l-Maarif, Beyrut, ts.
- Sebtî**, İyâd b. Mûsâ b. İyâd, *Meşâriku'l-Envâr ala Sıhahi'l-Âsâr*, el-Mektebetu'l-Atîka ve Dâru't-Turâs, ts.
- Semmâk**, Ali, *el-Mavsuâtu'l-Cinâiyye fî'l-Kadâi'l-Cinâiyi'l-Irâkî*, 2. Baskı, Matbaatu'l-Câhız, Bağdat, 1990.
- Sirac**, Abûd, *İlmu'l-İcrâm ve İlmu'l-İkâb*, 2. Baskı, Câmîat-u Kuveyt, 1985.
- Suğdî**, Ebu'l-Hasan Ali b. Huseyn, *en-Nutef fî'l-Fetâvâ*, thk. Selahattin en-Nâhî, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Umman, 1984.
- Suyûtî**, Abdurrahman b. Ebubekir, *el-İklîl fî İstinbâti't-Tenzîl*, thk. Seyfuddîn Abdulkadir, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981.
- Ş. Şebnem Özcan**, "Köpeklerin Suç Önleme ve Adli Alanda Kullanımı İle İlgili Bir Derleme," *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:9 (1-4).
- Şa'râvî**, Muhammed Mutevellî, *Tefsiru's-Şa'râvî*, Matabi'u Ahbâri'l-Yevm, 1997.

Şafii, Muhammed b. İdris *el-Ümm*, Dâru'l-Ma 'rife, Beyrut, 1990.

....., *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Abdulganî Abdulhalik, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Şâvî, Ali Huseyn - Sultan Abdulkadir, *el-Mebâdiu'l-Âmme fî Kanuni'l-Ukûbât*, Vizâretu't-Ta'limi'l-Âlî ve'l-Bahsi'l-İlmî, 1982.

Şevâribî, Abdulhamit, *et-Ta'liku'l-Mevdû'î ala Kanûni'l-İspat*, Menşetu'l-Maarif, 2002.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fethu'r-Rabbânî min Fetâva'l-İmami's-Şevkânî*, thk. Ebû Musab Muhammed Subhî b. Hasan Halâk, Mektebetu'l-Cîli'l-Cedîd, Yemen, ts.

Şeyh Zâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Multaka'l-Ebhur*, thk. Halil Umran el-Mensûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali *el-Muhezzeb fî'l-Fikhi'l-İmâmi's-Şafti*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Taberî, Muhammed b. Cerîr *el-Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.

Tantâvî, Muhammed Seyyid *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'ani'l-Kerîm*, 1. Baskı, Dâr-u Nehdeti Mısır, Kahire, 1997.

Tayyar, Abdullah b. Muhammed - Abdullah b. Muhammed el-Mutlak - Muhammed b. İbrahim el-Mûsî, *el-Fikhu'l-Muyesser*, Dâru'l-Vatan, Riyad, 2011.

Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Mavsûat-u Keşşâf fî İstilâhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm*, thk. Ali Dahrûc, 1. Baskı, Mektebet-u Lübnân, Beyrut, 1996.

Temîmî, Abûd Salih, *et-Tahkiku'l-Cinâiyi'l-Amelî*, Mavsûati'l-Kavânini'l-Irkiyye, 1. Baskı, Bağdad, 2006.

Tevâlibî, Ali Huseyn *Meşruuiyyetu Delili'l-Elektronî el-Mustemedde mine't-Teftîşi'l-Cinâî*, Merkezu'l-İ'lâmî el-Emnî, Bahreyn, 2009.

Tevcîrî, Muhammed b. İbrahim b. Abdullah, *Mavsûatu'l-Fikhi'l-İslâmî*, 1. Baskı, 2009.

- Tevfik Sultânî**, *Huccetu'l-Besmetu'l-Verâsiyye fi'l-İsbât*, Câmîiatu el-Hâc el-Hidr Batnâ, 2011.
- Tırablûsî**, Ali b. Halil Alauddin, *Mu'înu'l-Hukkâm fima Yetereddedu Beyne'l-Hasmeyni mine'l-Ahkâm*, yy., ts.
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sunenu't-Tirmizî*, thk. Beşar Avad Ma'rûf, 2. Baskı, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998.
- Tûsî**, Ebû Ali el-Hasan b. Ali, *Muhtasaru'l-Ahkâm*, thk. Enîs b. Ahmed, Dâru'l-Mueyyed, ts.
- Tuveycirî**, Muhammed b. İbrahim b. Abdullah *Muhtasaru'l-Fıkhî'l-İslâmî fî Devi'l-Kur'ani ve's-Sunne*, 11. Baskı, Dâru Esdâi'l-Muctemai's-Su'ûdiyye, 2010.
- Ûde**, Abdulkadir, *et-Teşrî'u'l-cinâî*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Useymîn**, Muhammed b. Salih, *eş-Şerhu'l-Mumata' 'ala Zâdi'l-Mustenkî*, 1. Baskı, Dâr-u İbnu'l-Cevzî, 2006.
- Vâhidî**, Ali b. Ahmed *Tefsîru'l-Vâhidî*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, ts.
- Vâhidî**, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed *et-Tefsîru'l-Basît*, 1. Baskı, Câmîiatu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts.
- Yılmaz**, İbrahim "İslâm Aile Hukukunda DNA Parmak İzi Testi ile Nesebin Sübûtu", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 22, Ekim, 2013.
- Yusûf** Abdullah b. Muhammed, *et-Te'silu'l-İlmî li'l-Karâini't-Tıbbiye*, Câmîiatu İmam, 2010.
- Zerkeşî**, Muhammed b. Abdullah b. Bahadır, *el-Bahru'l-Muhîf fî Usuli'l-Fıkh*, 1. Baskı, Dâru'l-Ketbî, 1994.
- Zerkeşî**, Şemsuddin Muhammed b. Abdullah el-Mısırî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Hırakî*, thk. Abdullah b. Abdurrahman b. Abdullah el-Cibrîn, Birinci Baskı, Mektebetü'l-Abîkân, Riyad 1993.
- Zeydân**, Abdulkarim, *Nizâmu'l-Kadâ fi'ş-Şeriatî'l-İslâmiyye*, thk. Muhammed Fâdlî, 1. Baskı, Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, Beyrut, 2001.

....., *el-Ukûbe fi'ş-Şeriatî'l-İslâmiyye*, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1988.

Zeyla'î, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osman b. Ali b. Mihcen b. Yunus es-Sûfî el-Bârîî, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Birinci Baskı, Bulak 1313/1895.

Zirikî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 5. Baskı, 2002.

Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *Vasâilu'l-İsbât fi'ş-Şeriatî'l-İslâmiyye*, 1. Baskı, Mektebet-u Dâri'l-Beyân, Beyrut, 1982.

